

Atatürk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı

Mehmet RIZVANOĞLU

ARDANUÇ İLÇE MERKEZİ'NİN COĞRAFÎ ETÜDÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Yönetmeni
Yrd.Doç.Dr.İbrahim GÜNER

ERZURUM - 1993

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Şekil Listesi.....	V
Tablolar Listesi.....	VI
ÖNSÖZ.....	VIII
ABSTRACT.....	X
GİRİŞ.....	1
1. Araştırma Bölgesinin Konumu ve Sınırları.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Metodu.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ.....	5
1.1. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER.....	6
1.1.1. Giriş.....	6
1.1.2. Jeomorfolojik Birimler.....	8
1.1.2.a. Vadiler.....	8
1.1.2.b. Sırtlar.....	9
1.2. KLİMATİK ÖZELLİKLER.....	13
1.2.1. Giriş.....	13
1.2.2. İklim Elemanları.....	14
1. Sıcaklık.....	14
2. Basınç ve Rüzgarlar.....	18
3. Bulutluluk.....	21
4. Yağışlar.....	21
5. Yağış Etkinliği ve Yörenin İklim Tipi.....	25
1.3. HİDROGRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	28
1.4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ.....	29
1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ.....	30

İKİNCİ BÖLÜM**BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ..... 34****A. NÜFUS..... 35****Giriş..... 35****1. Nüfusun Gelişimi..... 35****2. Nüfus Hareketleri..... 39****2.1. Doğumlar ve Ölümler..... 39****2.2. Göçler..... 39****3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri..... 42****3.1. Eğitim Durumu..... 42****3.2. Cinsiyet ve Yaş Bileşimi..... 46****3.3. Aile Büyüklüğü..... 52****3.4. Beslenme ve Sağlık Durumu..... 52****3.5. Yaşayış..... 54****3.6. Nüfusun Sektörel Dağılımı..... 55****4. Nüfus Yoğunlukları ve Dağılışı..... 56****B. YERLEŞME..... 61****1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi..... 61****2. Yerleşmenin Şekli ve Nedenleri..... 63****3. Meskenler..... 65****a. Yapı Malzemelerine Göre Meskenler..... 65****b. Mesken Tipleri, İnşa Şekli ve Fonksiyonları..... 67****I. Eski Tip Meskenler..... 67****II. Yeni Tip Meskenler..... 69****ÜÇÜNCÜ BÖLÜM****ARDANUÇ'UN EKONOMİK FONKSİYONLARI..... 72****GENEL BAKIŞ..... 73****3.1. TARIM, HAYVANCILIK VE ORMANCILIK..... 74****A. TARIM..... 74****Arazi Mülkiyeti ve İşletme Büyüklükleri Durumu..... 76****Yetiştirilen Başlıca Ürünler..... 77**

1. Tahıllar.....	77
2. Yem Bitkileri.....	78

III

	<u>Sayfa No</u>
3. Sebze Tarımı.....	79
4. Meyvacılık.....	80
Tarım Gelişmeler ve Temel Sorunlar.....	81
B. HAYVANCILIK.....	82
Genel Bakış.....	82
Yetiştirilen Hayvan Türleri.....	82
I. Küçükbaş Hayvancılık.....	82
II. Büyükbaş Hayvancılık.....	83
III. Kumes Hayvanları.....	83
IV. Arıcılık.....	84
Hayvancılıkta Gelişmeler ve Temel Sorunlar.....	84
C. ORMANCILIK.....	85
D. HİZMETLER.....	85
a. Yönetim Fonksiyonu.....	85
b. Ticaret.....	88
c. Ulaşım.....	89
d. Turizm.....	92
E. SANAYİ.....	93
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	94
SONUÇ.....	95
1. Doğal Çevreden Kaynaklanan Sorunlar.....	96
a. Kütle Hareketleri Sorunu.....	96
b. İklimle İlgili Sorunlar.....	97
c. Toprak Erozyonu Sorunu.....	97

2. Nüfus ve Yerleşme İle İlgili Sorunlar.....	97
a. İşsizlik Sorunu.....	97

IV

	<u>Sayfa No</u>
b. Eğitimle İlgili Sorunlar.....	98
c. Yerleşmenin Planı İle İlgili Sorunlar.....	98
3. Ekonomik Faaliyetlerle İlgili Sorunlar.....	99
a. Arazi Mülkiyetiyle İlgili Sorunlar.....	99
b. Tarımda Makinalaşmayla İlgili Sorunlar.....	99
c. İlaçlamayla İlgili Sorunlar.....	99
d. Hayvancılıkla İlgili Sorunlar.....	100
e. Ulaşım İle İlgili Sorunlar.....	100
 YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	 101
 FOTOĞRAFLAR.....	 103

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1 . Ardanuç ve Çevresinin Lokasyon Haritası.....	2
Şekil 2. Ardanuç İlçesi ve Çevresinin Jeoloji Haritası.....	7
Şekil 3. Ardanuç İlçe Merkezi ve Çevresinin Topoğrafya Haritası.....	11
Şekil 4. Ardanuç İlçe Merkezi ve Çevresinin Jeomorfoloji Haritası.....	12
Şekil 5. Ardanuç'un Aylık Sıcaklık Ortalama Gidişi.....	15
Şekil 6. Ardanuç'un Termik Rejim Diyagramı.....	16
Şekil 7. Ardanuç'un Aylara Göre Donlu Günler Sayısı.....	17
Şekil 8. Artvin'in Rüzgar Gücü.....	20
Şekil 9. Ardanuç'un Yağış Rejim Diyagramı.....	22
Şekil 10. Ardanuç'ta Yıllık Yağış Toplamının Mevsimlere Göre Dağılışı..	23
Şekil 11. Ardanuç'un Ortalama Kar Yağışlı ve Karla Örtülü Günler Sayısı	24
Şekil 12. Ardanuç'un Su Bilançosu Diyagramı.....	27
Şekil 13. Ardanuç İlçe Merkezinde Sayım Yıllarına Göre Nüfusun Gidişi..	38
Şekil 14. Ardanuç'un Göç Verdiği Başlıca İller.....	41
Şekil 15. Ardanuç İlçe Merkezi'nin Nüfus Piramidi.....	50
Şekil 16. Ardanuç İlçe Merkezi Nüfusunun Yaş Gruplarına Dağılımı.....	51
Şekil 17. Ardanuç İlçe Merkezinde Aktif Nüfusun Fonksiyonel Dağılımı...	56
Şekil 18. Ardanuç İlçe Merkezinin Nüfus Dağılışı Haritası.....	59
Şekil 19. Ardanuç'un Yerleşme Planı.....	64
Şekil 20. Ardanuç İlçe Merkezinde Yapı Malzemelerine Göre Meskenlerin Dağılışı.....	66
Şekil 21. Ardanuç İlçe Merkezinde Bir Mesken Planı.....	68
Şekil 22. Ardanuç İlçe Merkezinde Yeni Tip Bir Mesken Planı.....	69
Şekil 23. Ardanuç İlçe Merkezinde Kat Durumuna Göre Meskenler.....	70
Şekil 24. Ardanuç İlçe Merkezinde Toprakların Yararlanma Bakımından Bölünüşü.....	75
Şekil 25. Ardanuç İlçe Yönetim Bölgesinin Haritası.....	86
Şekil 26. Ardanuç'un Ulaşım Haritası.....	90

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Ardanoğ'ıta Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklıklar.....	14
Tablo 2. Ardanoğ'ıta Ortalama Donlu Günler Sayısı.....	15
Tablo 3. Artvin'de Aylara Göre Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerleri	18
Tablo 4. Artvin'de Yönlere ve Mevsimlere Göre Rüzgarların Esme Sayıları	19
Tablo 5. Ardanoğ'ıta Açık, Bulutlu ve Kapalı Günler Sayısının Aylara Dağılımı.....	21
Tablo 6. Ardanoğ'ıta Yağışın Aylara Göre Gidişi.....	22
Tablo 7. Ardanoğ'ıta Yıllık Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı.....	23
Tablo 8. Ardanoğ'ıta Kar Yağışları Durumu.....	24
Tablo 9. Ardanoğ'un Su Bilançosu.....	25
Tablo 10. Ardanoğ İlçe Merkezi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfus Miktarları, Cinsiyet Bileşimi ve Nüfusun Artış İle Azalış Oranları.....	36
Tablo 11. Ardanoğ İlçe Merkezinde İlkokula Devam Eden �ğrenci Sayısı.	42
Tablo 12. Ardanoğ İlçe Merkezi'nde Ortaöğretime Devam Eden �ğrencilerin Okullara Göre Dağılımı.....	43
Tablo 13. Ardanoğ İlçe Merkezi'nde Ortaöğretimden Yüksek �ğretime Geçiş Durumu.....	44
Tablo 14. Ardanoğ İlçe Merkezi'nde Nüfusun Cinsiyet Durumu.....	45
Tablo 15. Ardanoğ İlçe Merkezi'nde Nüfusun Yaş Bileşimi.....	47
Tablo 16. Ardanoğ İlçe Merkezi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırılması	49
Tablo 17. Ardanoğ İlçe Merkezinde Aktif Nüfusunun Fonksiyonel Dağılımı	53
Tablo 18. Ardanoğ İlçe Merkezi'nde Mahallelere Göre Matematiksel Nüfus Yoğunluğu.....	55
Tablo 19. Ardanoğ İlçe Merkezi'nde Mahallelere Göre Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu.....	57
Tablo 20. Ardanoğ İlçe Merkezinde Mahallelere Göre Tarımsal Yoğunluğu	58
Tablo 21. Ardanoğ İlçe Merkezinde Yapı Malzemelerine Göre Meskenler...	63
Tablo 22. Ardanoğ İlçe Merkezinde Kat Durumuna Göre Meskenler.....	67
Tablo 23. Ardanoğ İlçe Merkezinde Meskenlerin Fonksiyonlarına Göre Dağılımı.....	68

VII

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 24. Ardau İlçe Merkezinde Toprakların Yararlanma Bakımından Bölünüşü.....	71
Tablo 25. Ardau İlçe Merkezinde Tarım Alanlarının Mülkiyet Durumu	73
Tablo 26. Ardau İlçe Merkezinde Tahıl Ekimi ve Üretimi.....	74
Tablo 27. Ardau İlçe Merkezinde Yem Bitkilerinin Ekimi ve Üretimi....	75
Tablo 28. Ardau İlçe Merkezinde Yönetim Fonksiyonu Alanında Çalışan İşgücünün Dağılımı.....	82

ÖNSÖZ

Konusu "Ardanuç İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü" olan araştırmamız, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Araştırma bölgesi olarak seçtiğimiz Ardanuç, ilçe merkezi olmasına rağmen, genelde bir kırsal yerleşme özelliği göstermesi, devamlı göç edilen bir bölge olması ve gelişmesinin çok yavaş olması, bizi bu araştırmayı yapmaya yöneltmiştir.

İlçe nüfusunun büyük bir kısmı tarımla uğraşmasına rağmen, tarımsal toprakların az olması ve mevcut tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanarak çok küçük parsellerden meydana gelmiş olması, tarımsal faaliyetlerin ilçe için önemini azaltmaktadır. Aynı zamanda, artan nüfusa çalışma sahası temin edecek diğer bazı sosyal ve ekonomik amaçlı yatırımlar da yok denecek kadar azdır. Bu nedenle, köklü bazı ekonomik tedbirler alınmadıkça Ardanuç İlçe Merkezi'nde göçler devam edecek ve nüfusca büyümesi bile mümkün olmayacaktır.

Bu sebeplerden dolayı, Bölgesel Coğrafya Metodu'na göre araştırılması ve sorunlarının coğrafi görüşlerle ortaya konulması, Ardanuç İlçe Merkezi içi yapılacak ve planlanacak yatırımların isabetli olmasını sağlayacaktır.

Ardanuç İlçe Merkezi'nin sorunlarını ortaya koyarken, daha fazla ayrıntıya inebilmek için, çalışma sahası dar tutulmuştur.

Araştırmanın her safhasında yardımlarını esirgemeyen tez yöneticisi hocam Yrd.Doç.Dr.İbrahim GÜNER'e şükranlarımı sunarım.

Çalışmalarımız sırasında, her aşamada yardımlarına başvurduğum hocalarım Prof.Dr.Hayati DOĞANAY ve Yrd.Doç.Dr.Ramazan ÖZEY'e sonsuz teşekkürlerimizi bir borç biliriz. Ayrıca çalışmamızın Fiziki Coğrafya bölümünde görüşlerinden yararlandığım hocalarım Yrd.Doç.Dr.Özer YILMAZ'a ve Yrd.Doç.Dr.Mustafa GİRGIN'e teşekkür ederim.

IX

Çalışmamızın dökümanter veri toplama aşamasında yardımlarını gördüğüm, başta Ardanuç Kaymakam vekili olan Veteriner Hekim Hüseyin BABA'ya ve tüm kamu kurum ve kuruluşu yöneticilerine ve Ardanuç halkına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Mehmet RIZVANOĞLU

Erzurum - 1993

ABSTRACT

This research is a dissertation for the master degree. The aim of this researe is to study the small town Ardanuç from a geographical viewpoint. Our research area is located in the borders of Eastera Karadeniz Section of Karadeniz region. We have restricted our research area to Ardanuç town itself. To the north for Ardanuç there is Tütünlü and Beratlı villages, to the east Kızılıcık and Harmanlı Villages, to the south Sakarya village and to the west Ferhatlı village.

Relief of the area generally consists of the valleys formed by Berta river and its branches and hilly lands around them.

Ardanuç is often convered with rich forests.

History of settelement of Ardanuç goes back to B.C. years. In 1990 its population was 5052. Them town is settled by Ankliya river.

Majority of the townspeople earn their living from agriculture (47 %) and services (33 %).

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA BÖLGESİNİN KONUMU VE SINIRLARI

Araştırmamıza konu oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. Ardanuç yönetim bakımından Artvin ili'ne bağlı olup; il merkezine olan uzaklığı, 35 km dir.

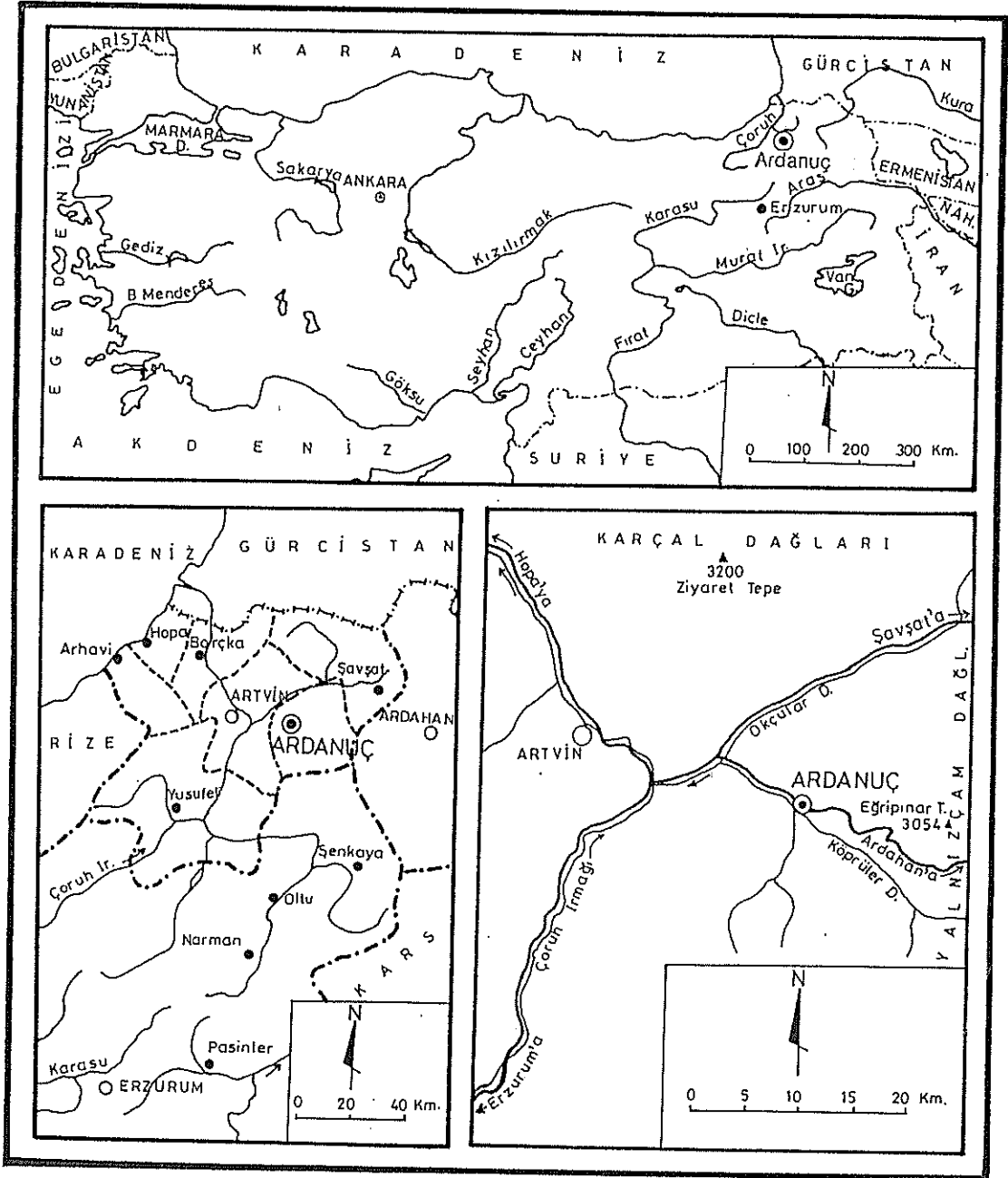
Ardanuç ilçe yönetim bölgesi, kuzeyden Şavşat ilçesi, doğudan Ardahan ili ve Göle ilçesi, güneyden Erzurum ili ve Yusufeli ilçesi, batıdan ise Artvin ili ile sınırlandırılmıştır. İlçe merkezi ise; kuzeyden Tütünlu ve Beratlı Köyleri, doğudan Kızılcık ve Harmanlı Köyleri, güneyden Sakarya köyü, batıdan ise Ferhatlı Köyü ile çevrilidir (Şekil 1).

Ardanuç, tarihin çeşitli dönemlerinde kalesinin sağladığı avantajlar nedeniyle, bazı krallıkların yönetim merkezi olmuştur. Kasabanın yerleşim alanı, tarih içerisinde bir kaç defa değiştirildikten sonra, en son olarak 1952 yılında bugünkü yerine taşınmıştır.

Ardanuç İlçe Merkezi doğusundaki Yanlıçam Dağları'ndan kaynaklanan Ankliya Deresi'nin Aydın Deresi ve Horhot Deresi'yle birleştiği yerde yer almaktadır. Bu ilçe merkezinde konutlar genelde alüviyal düzlükte ve bu düzlükten itibaren yavaş yavaş yükselen bir yamaç üzerinde kurulmuşlardır (1).

Ardanuç yerleşim alanının yükseltisi, yaklaşık 470-670 metreler arasındadır. Yerleşme alanının büyük bir kısmı 470-500 m. arasındaki yükselti basamağında yer almakla beraber; ilçenin en eski kuruluş yeri olan Adakale Mahallesi (Ardanuç kalesinin yamaçlarında yer alır), yaklaşık 600-670 m. arasındaki yükselti basamağında kurulmuştur. Dört ayrı mahallenin birleşmesinden oluşmuş ilçe merkezinde, 1990 yılı Genel Nüfus sayımı sonuçlarına göre 5052 kişi yaşıyordu.

(1) Sözkonusu alüviyal düzlük, 1950'li yıllara kadar sazlık ve çalılık durumundayken devlet arazisinin kamulaştırılmasıyla kasabanın yerleşim alanı buraya taşınmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Araştırmamızın amacı, yurdumuzun kuzeydoğusunda bulunan Ardanuç kasabasının doğal ve beşeri çevre faktörlerini analiz ve sentez ederek; bu kasabanın ülke geneline göre ekonomik ve sosyal yönden geri kalmışlığında etkili olan başlıca faktörleri belirlemektir.

Yurdumuzun temel sorunlarından biri olan bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını, bölgelerin doğal ve beşeri potansiyelini tanıyarak ve bunları en ekonomik şekilde değerlendirerek ortadan kaldırmanın mümkün olacağını düşünmekteyiz. Ekonomik yönden kalkınma, aynı zamanda sosyal alandaki sorunların aşılmasında bir aşama olarak herkes tarafından da kabul edilmektedir. Bu gibi sorunları, idari tedbirler olarak çözmemiz tamamıyla mümkün değildir. Bizim inancımız odur ki, coğrafi yaklaşımla ortaya konulacak "kalkınma modelleri" bu gibi yörelere uygulandığında, sorunlar köklü bir çözüme kavuşacaktır.

20. Yüzyılın sonlarına yaklaşırken, gelişen teknolojiye ve hergün ilerleyen bilimsel çalışmalara rağmen yurdumuzun bir köşesinde eskiye rağmen ilerleme değil; sosyal, ekonomik ve kültürel alanda gerileme yaşıyorsa, bu sorunun gerçekten de üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konu olduğunu kabul ediyoruz. Böyle bir konuya örnek olarak seçtiğimiz Ardanuç kasabası konulu bu çalışmamızın benzer sorunların anlaşılmasında ve çözümünde bir vasıta olmasını amaçlamaktayız. Bir zamanlar bir çok krallığın başkenti olmuş, tarihin akışı içerisinde çevresine göre ilgi merkezi durumuna gelmiş olan Ardanuç, günümüzde devamlı bir şekilde göç verir özelliğe bürünmüştür. Nüfus artmamakta, azalmakta; yatırımlar genişlememekte gerilemektedir.

Araştırmamız başlıca şu aşamalar dahilinde gerçekleşmiştir :

İlk aşamada, araştırma bölgesiyle ilgil olarak doğrudan ve dolaylı olarak hazırlanmış kaynak ve çalışmalar gözden geçirilmiştir. Daha sonra 1/25000 ölçekli (Ardahan F 48 d1) topoğrafya haritası yardımıyla araştırma bölgesinin sınırlandırılmasına geçirilmiştir.

İkinci aşama, çalışmanın en önemli kısmını oluşturan yerinde gözlem ve

dokümanter veri toplama aşamasıdır. Bu amaçla, bölgede, 1991-1992 yaz sezonlarında uzun süreli gözlem gezileri ve mülakatlar yapılmış, anketler uygulanmıştır. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarından çalışmamızla ilgili dokümanter veriler sağlanmaya çalışılmıştır. Bu arada, bölge ile ilgili olarak bizden önce yapılmış ve yayımlanmış olan kaynaklardan da yararlanılmıştır. Ancak hemen belirtelimki, doğrudan doğruya, Ardanuç'u konu alan bilimsel çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle de, çalışmamızda kullanılan veriler, büyük ölçüde tarafımızdan yerinden toplanan dokümanlara dayanmaktadır.

Konu ile ilgili gerekli bilgiler derlendikten sonra, araştırmanın son aşaması olan tez metninin kompoze edilmesi aşamasına geçilmiştir. Elde edilen veriler coğrafi düşünce esaslarına uygun olarak analiz ve sentez edilerek bazı sonuçlara gidilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER

1.1.1. Giriş

Ardanuç İlçe Merkezi'nin morfolojik özelliklerine geçmeden önce, sahanın büyük relief üniteleri içindeki yeri ile, yapısal özellikleri hakkında kısa açıklamalar yapılması uygun olacaktır.

Araştırma bölgemiz, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde, Yalnızçam Dağları batısı ile Çoruh Irmağı vadisi arasındaki Berta (Bulanık) çayının yukarı çığırında yer almaktadır. Ardanuç havzası olarak adlandırılan bu kısımda, yükseltinin 250 m. (Berta Çayı'nın Çoruh Irmağı'na döküldüğü yer) ile 3054 m. (Eğripınar Tepesi) arasında değerler göstermesi, buranın engebesi hakkında genel bir fikir vermektedir.

Bölgenin kuzey ve kuzeybatısında volkanik birimlerle ardalanmalı kireçtaşları geniş yayılım alanı göstermektedir. Volkanizmanın sükunet dönemlerini yansıtan bu birimler çoğunlukla yay içi havzada gelişmiştir (2).

İlçe merkezinin Adakale Mahallesi'ndeki ve Cehennem Deresi olarak adlandırılan derin vadinin bulunduğu kısımdaki litolojik birimleri Paleosen yaşlı kireçtaşları temsil eder (3).

Bölgede oldukça geniş bir alanda izlenen Eosen yaşlı seriler ise flişlerle temsil edilir (4).

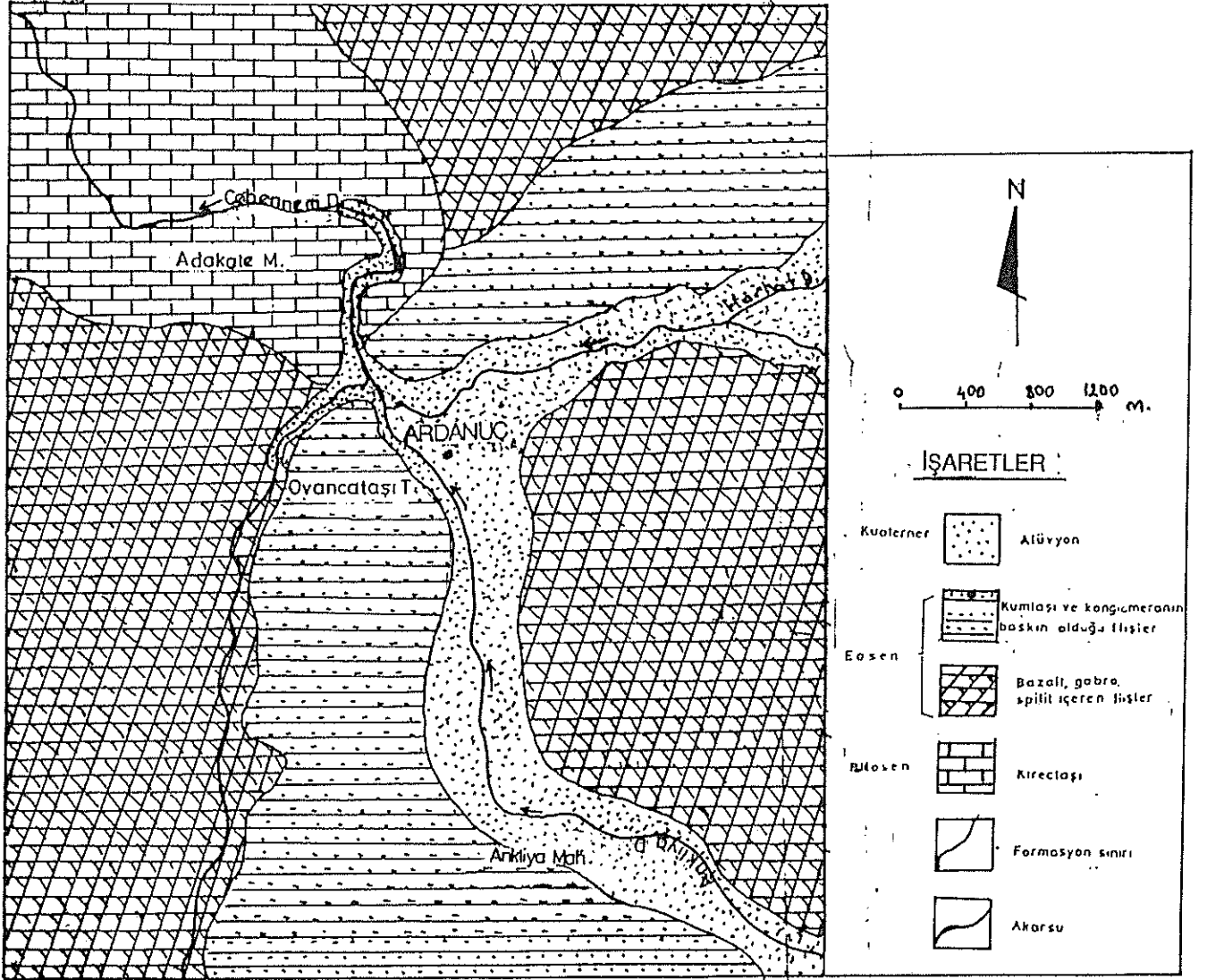
Yörede kuaterner yaşlı araziler, genellikle alüvyonlardan oluşmaktadır. İlçenin kuzeyinde kum, kil ve yer yer bloklu birimler halinde eski alüvyonlara rastlanır. Bölgedeki en genç oluşuklar ise, Ankliya Deresi ve Horhot Çayı boyunca yayılım gösteren, alüvyoner seviyelerdir. Bunlar da kum, çakıl, kil ve yer yer bloklu birimler içerirler (Şekil 2).

(2) E.I.E.I., 1981, Çoruh Nehri Havzası Master Plan Raporu, Ankara, s. 24.

(3) I.B.G.M., 1986, Ardanuç Belediyesi Jeolojik Etüt Raporu, Ankara, s.2.

(4) I.B.G.M., 1986, A.g.rapor, Ankara, s.2.

ŞEKİL 2. ARDANUÇ İLÇESİ VE ÇEVRESİNİN JEOLojİ HARİTASI

1.1.2. Jeomorfolojik Birimler

Araştırma bölgesinin yüzey şekilleri, ana hatlarıyla iki ayrı jeomorfolojik birimden oluşmaktadır. Bunlar; Çoruh Irmağı'na dökülen Berta Çayı'nın yan kollarının oluşturduğu "Vadiler" ile, bu vadiler çevresinde yer alan nisbeten yüksek "tepelik alanlar ve sırtlar" dır. Söz konusu jeomorfolojik şekillerin oluşumunda, iç ve dış kuvvetlerin birlikte şekillendirici etkisi olmuştur (Şekil 3). Günümüzde de dış kuvvetler (Özellikle akarsular) yardımıyla, şekillenmenin devam ettiğini görmekteyiz.

1.1.2.a. Vadiler

Araştırma bölgesinin farklı iki jeomorfolojik ünitesinden birini oluşturan vadiler, Çoruh Irmağı'nın kollarından olan Berta Çayı'nın Ardanuç havzası olarak adlandırılan kısmındaki Aydın Deresi, Horhot Deresi, Ankliya Deresi ve Cehennem Deresi'nin oluşturduğu vadilerdir (Şekil 4).

Aydın Deresi çalışma bölgesine güneyden girmekte ve Ardanuç İlçe Merkezi'nin Adakale Mahallesi'ne kadar kabaca güney-kuzey doğrultusunda akış göstermektedir. Güneydeki Büyükyurt Dağları'nın kuzey yamaçlarındaki ormanlardan kaynağını alan Aydın Deresi, doğu ve batı yamaçlarında simetrik bir aşındırma yaparak Ardanuç İlçe Merkezi'ne yaklaşır. Dağlık kısımlarda 45 derecenin üzerine çıkan yamaç eğimlerine sahip olan Aydın Deresi, Ankliya Deresi'ne yaklaştığı kısımda, 90 dereceye varan deyerde duvar yamaçlar oluşturur. Söz konusu bu yamaçlar genelde Üst Kretase yaşlı kireç taşlarından oluşmuştur.

İlçe merkezinin tam içerisinden geçen Ankliya Deresi, kaynağını, ilçenin doğusundaki Yanlızçam Dağları'nın güneybatı eteklerinden almaktadır. Araştırma bölgesine girmeden önce sert araziye oldukça derin bir şekilde yarararak Şuat Deresi adıyla akan Ankliya Deresi, ilçenin en güneyindeki aynı adı taşıyan mahalleye oldukça geniş bir vadi tabanıyla ulaşır. Ankliya mahallesinden sonra, kendisinden Ovancataşı Sırtı ile ayrılan ve batısında yeralan Aydın Deresi'ne paralel olarak, güney-kuzey doğrultusunda uzanır. Ankliya Deresi'nin doğusundaki yamacın hemen üst kısmında, bölge şartlarına göre nisbeten geniş sayılabilecek boyutlarda "çimliceviz" adıyla anılan bir düzlük bulunmaktadır. Ankliya Deresi'nin doğu ve batı yamaçlarının eğimi

21-25° arasında olup, kısa mesafelerde diğer dere yataklarına geçilir.

Horhot Deresi ilçenin doğusundan, kabaca doğu-batı doğrultusunda akarak, Ardanuç lisesi önünden geçip Ankliya Deresi'ne kavuşur. Horhot Deresi araştırma bölgesinin en geniş tabanlı vadisini oluşturacak kadar az eğimli bir arazi içerisinde akış göstermektedir.

Horhot Deresiyle birleştikten sonra Ankliya Deresi, batıya doğru bir kavis çizerek Aydın Deresiyle birleşir. Şeytan köprüsünden itibaren kabaca güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda, Üst Kretase yaşlı kireçtaşları içerisinde akış gösterir. Söz konusu sert kireç taşlarını oldukça derin bir şekilde yaran akarsu, bu kısımda "Cehennem Deresi" olarak adlandırılır. Vadinin bu kesimindeki yamaçların eğimi 90°'yi bulmaktadır. Dik bir duvarı andıran ve 200 metreyi aşan yükseltisiyle oldukça dikkati çeken Cehennem Deresi bir kaç km boyunca bu özelliğini korumaktadır. Bir kısmı araştırma bölgemiz içerisinde kalan bu derin boğazın antedant olayına bağlı olarak oluştuğu kanaatindeyiz.

1.1.2. b. Sırtlar

Araştırma bölgesinin önemli jeomorfolojik ünitelerinden diğerini oluşturan sırtlar, Yalnızçam Dağları'nın (3202 m) Çoruh Irmağı'na doğru alçalan doğu eteklerinde yer almaktadır. Sırtların uzanış doğrultusu, araştırma bölgesinin akarsuları ile paralellik gösterecek şekilde genelde güneydoğu-kuzeybatı yönündedir. Bununla birlikte, eski temel arazinin yüzeylenip mostra verdiği kısımlarda genel doğrultu dışında uzanış gösteren tepelik ve sırtlara da rastlanır. Genellikle tepelik görünümündeki bu yükseltiler, litolojik bakımdan Üst Kretase kireçtaşları olarak belirlenirler. Sırt özelliğini taşıyan yükseltiler, ilçe merkezinin genelde güneyinde ve batısında yer alırken, oldukça kısa mesafede dikleşen yükseltilere genelde ilçenin kuzeyinde rastlamaktayız. Yörenin en dik tepesi olan Naldökentaşı Tepesi (687 m) Adakale Mahallesi'nin hemen kuzeyinde yer almaktadır. Cehennem Deresi tarafından yarılmak suretiyle oluşan bu tepelik kısım, tam bir diklik göstermektedir. Aynı tepenin hemen güneyindeki Gevhernik Tepesi (710 m) Ardanuç Kalesinin bulunduğu hakim yükseltiyi teşkil etmektedir.

Araştırma bölgesinin en yüksek noktasını oluşturan Silahkert Tepesi (763 m),

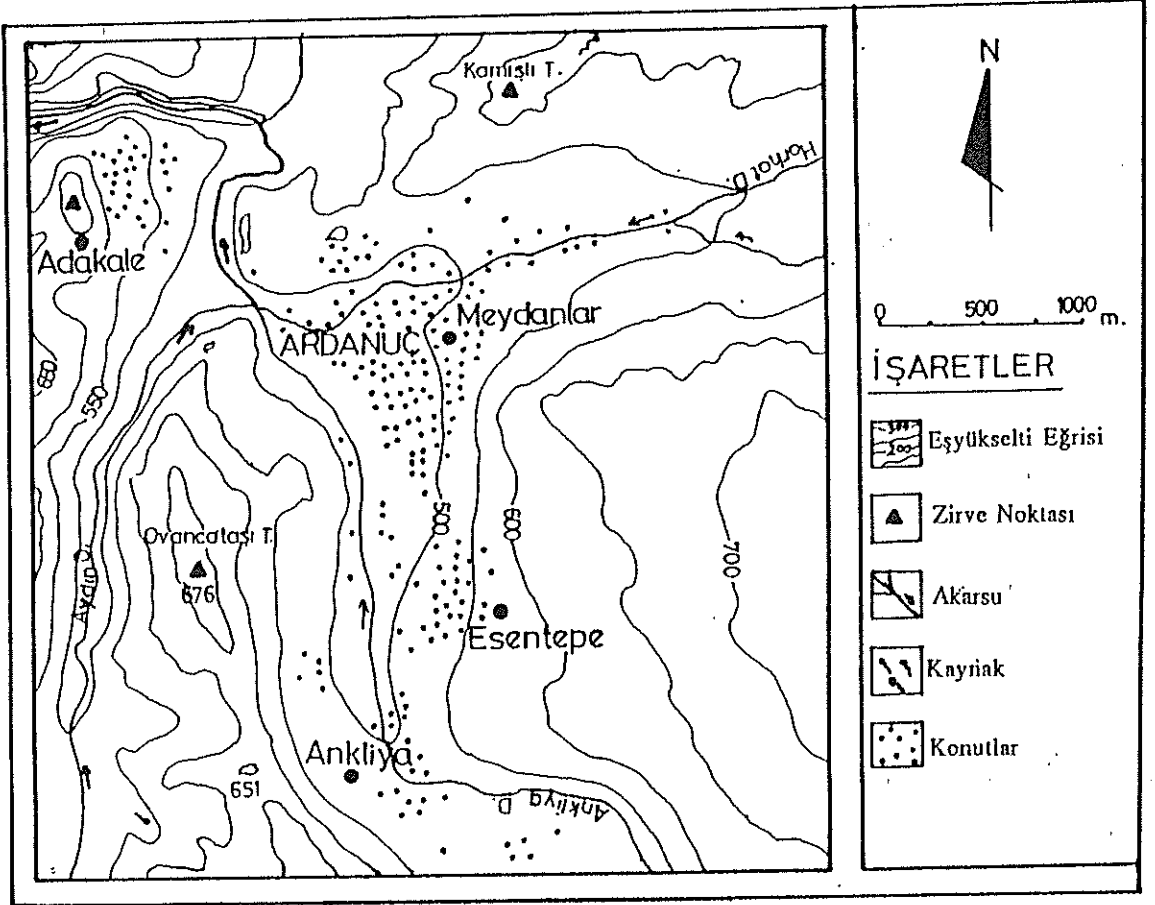
ilçe merkezinin güneyindeki Büyükyurt Dağları'nın kuzey eteklerinde yer almaktadır. Tepenin yükseltisi güneye doğru giddikçe alçalmakta, ilçe merkezinin hemen batısında Ovacataşı Tepesinde 676 metreyi bulmaktadır. Yörenin diğer önemli tepeleri Kamıçlı Tepesi ve Kurşunkaya Tepesidir.

Araştırma bölgesinde görülen kütle hareketleri, daha çok kaya düşmesi ve küçük çaplı erozyonlar şeklinde meydana gelmektedir. Özellikle Ardanuç ilçesi Adakale Mahallesi'nde, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kaya düşmesi olayları görülmektedir. Tarihi Ardanuç yerleşmesi 1950 yılına kadar bugünkü Adakale Mahallesi'nin bulunduğu alanda yerleşmişken, kaya düşmesi olayları nedeniyle, bu tarihten sonra önce Tütünlü Köyü'ne daha sonrada, bugünkü yerine taşınmıştır.

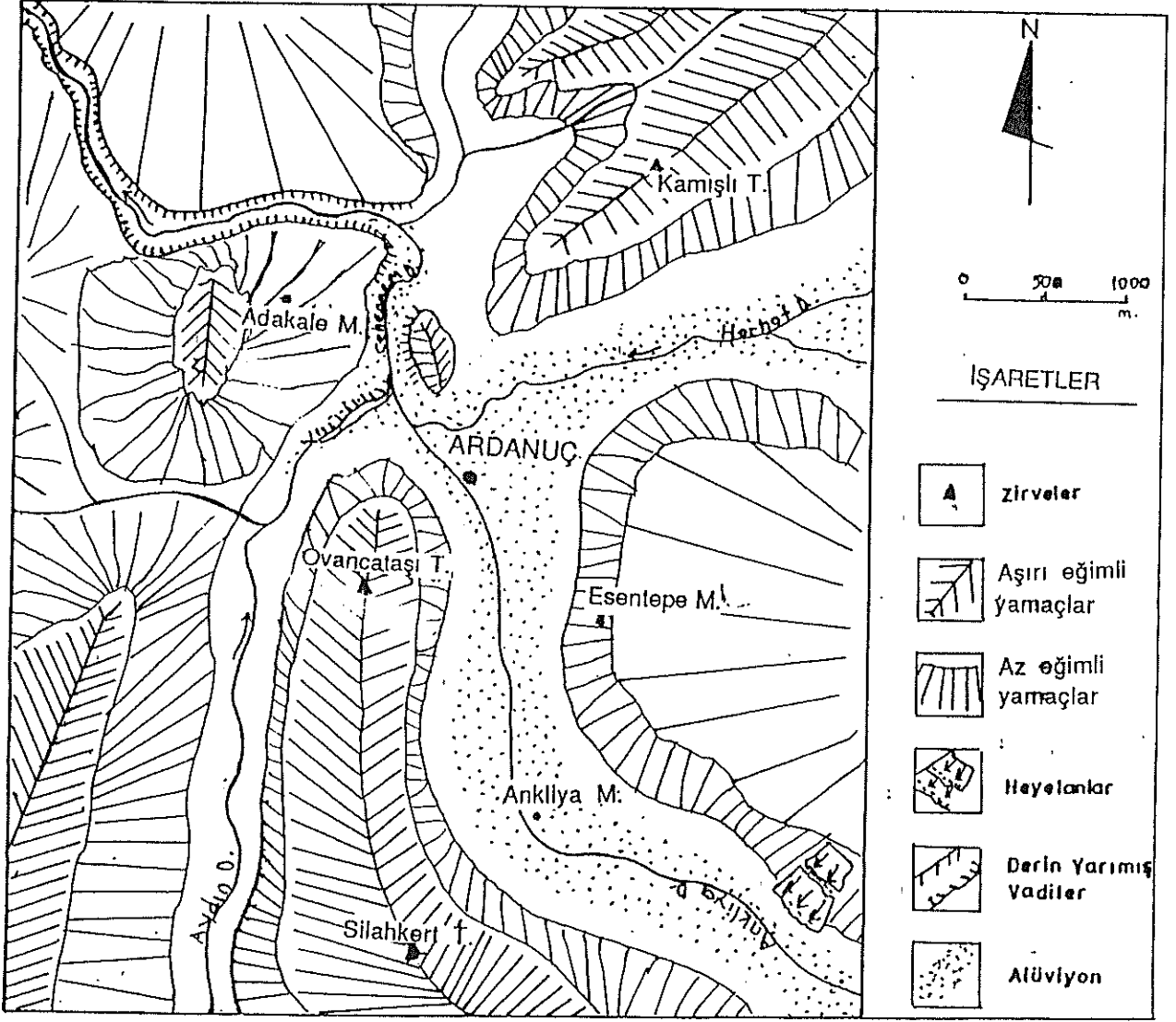
Bölgede gerek mahalli kuruluşlardan, gerekse bölge sakinlerinden edindiğimiz bilgilere göre, bugüne kadar önemli derecede can ve mal kaybına neden olan taşkınlara rastlanmamıştır.

Yapılan araştırmalara göre (5), Ardanuç Havzasının % 6.2'sinde erozyon yok veya hafif şiddette, % 53.3 ünde orta şiddette, % 40.5'inde ise şiddetli derecede yüzeysel erozyon vardır. Söz konusu yüzeysel erozyon çok az miktarda malzeme kaymasıyla nitelendiği gibi, bazı kesimlerde yerleşim alanlarını etkileyebilecek düzeyde erozyonlara az da olsa rastlanmıştır.

ŞEKİL 3. ARDANUÇ İLÇE MERKEZİ VE ÇEVRESİNİN TOPOĞRAFYA HARİTASI

ŞEKİL 4. ARDANUÇ İLÇE MERKEZİ VE ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİ HARİTASI

1.2. KLİMATİK ÖZELLİKLER

1.2.1. Giriş

Ülkemiz yıl içerisinde değişik karakterli hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır. Kış aylarında genellikle kuzeyindeki kontinental ve maritim polar, yaz aylarında ise güneyindeki kontinental tropikal hava kütlelerin etkisine maruz kalır(6).

Araştırma bölgesi, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer almasına rağmen, iklim özellikleri daha çok komşu Erzurum-Kars Bölümünden etkilenmektedir. Bölgenin Karadenize paralel uzanan sıradağlar nedeniyle, deniz etkisine kapalı olması ve ülkemizin en yüksek, aynı zamanda en soğuk platolarından biri olan Ardahan Platosu'na oldukça yakın olması, bu durumun önemli sebeplerindendir.

Kış aylarında Doğu Anadolu Bölgesi'nde çoğunlukla yüksek basınç alanı hakimdir. Bu mevsimde Karadeniz üzerinde ise, Doğu Anadolu'ya göre oldukça alçak bir basınç bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki söz konusu yüksek basınç zaman zaman Karadeniz'e doğru harekete geçer ve kıyıya paralel uzanan Doğu Karadeniz Dağlarının kuzey yamaçlarından alçalarak hava kütlelerinin adyabatik olarak ısınmasına, yani fön olayının meydana gelmesine yol açar (7).

Yaz aylarında inceleme bölgesi, güneyden sokulan kontinental tropikal sıcak hava kütlelerinin etkisine girmektedir. Ülkemiz genelinde olduğu gibi, araştırma bölgemizde de etkili olan bu kuru hava kütlesi, sıcaklıkların yükselmesine ve kuraklığın artmasına neden olmaktadır.

Geçiş mevsimlerinde kuzeybatıdan sokulan maritim polar hava kütlesi ile, güneyden sokulan tropikal hava kütlelerinin karşılaşması sonucu, cepheler meydana gelmekte ve sık sık frontal yağışlara neden olmaktadır (8).

(6) Atalay, İ., Tetik, M., Yılmaz, Ö., 1985 Kuzeydoğu Anadolunun Ekosistemleri, O.A.E.Y., Teknik Bültenler Serisi, No : 141 Ankara, s.34.

(7) Erinc, S., 1984, Klimatoloji ve Metotları. İst.Üniv. Yay. No: 378, Deniz Bilimleri Enst. Yay. No: 2, İstanbul, s. 165.

(8) Atalay, İ., Tetik, M., Yılmaz, Ö., 1985 a.g.e., Ankara, s. 37.

1.2.2. İklim Elemanları

Araştırma bölgesinin iklim elemanlarını incelerken, Ardanuç Meteoroloji Rasat İstasyonunun verilerinden yararlanılacaktır. Ardanuç Meteoroloji Rasat İstasyonu, 900 m yükseltide yer almakta olup, 1972 yılından beri aralıksız rasat yapılmaktadır.

1. Sıcaklık

Ardanuç İlçe Merkezi'nde bulunan meteoroloji istasyonunun rasat değerlerine göre, yörede yıllık ortalama sıcaklık değeri 12.7 °C'dir (Tablo 1, Şekil 5). Mevsimlik ortalama sıcaklık değerleri ise kış mevsimi için 2.1 °C, ilkbahar için 12.7 °C, yaz için 22.3 °C ve sonbahar için ise 13.7 °C'dir. Bu değerlere göre Ardanuç'ta yıllık sıcaklık farkı yaklaşık 20°C civarındadır. Bu ise araştırma bölgemizde karasallığın hakim olduğunu göstermektedir.

Yörede aylık ortalama sıcaklık değerleri 0.7°C (Ocak) ile 23.3°C (Temmuz) arasında değişmektedir. Bu verilere göre, yörede kışların nisbeten serin, yazların ise oldukça sıcak geçtiği söylenebilir. Yörede yıllık amplitüd değeri ise, 22.6 °C dir. Söz konusu yıllık amplitüd değerini inceleme bölgemize yakın olan (Fakat deniz etkisine daha açık olan) Borçka (19.8°C) ve Hopa (14.5°C)'ya göre kıyaslarsak, Ardanuç İlçe Merkezi'nin söz konusu diğer ilçelere göre nisbeten daha kontinental olduğunu görürüz.

Tablo 1. Ardanuçta Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklıklar (°C)

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	F	A	E	E	K	A	Yıllık Ort.
	0.7	2.9	7.8	13.0	17.4	20.4	23.3	23.2	19.6	13.8	7.8	2.7	12.7

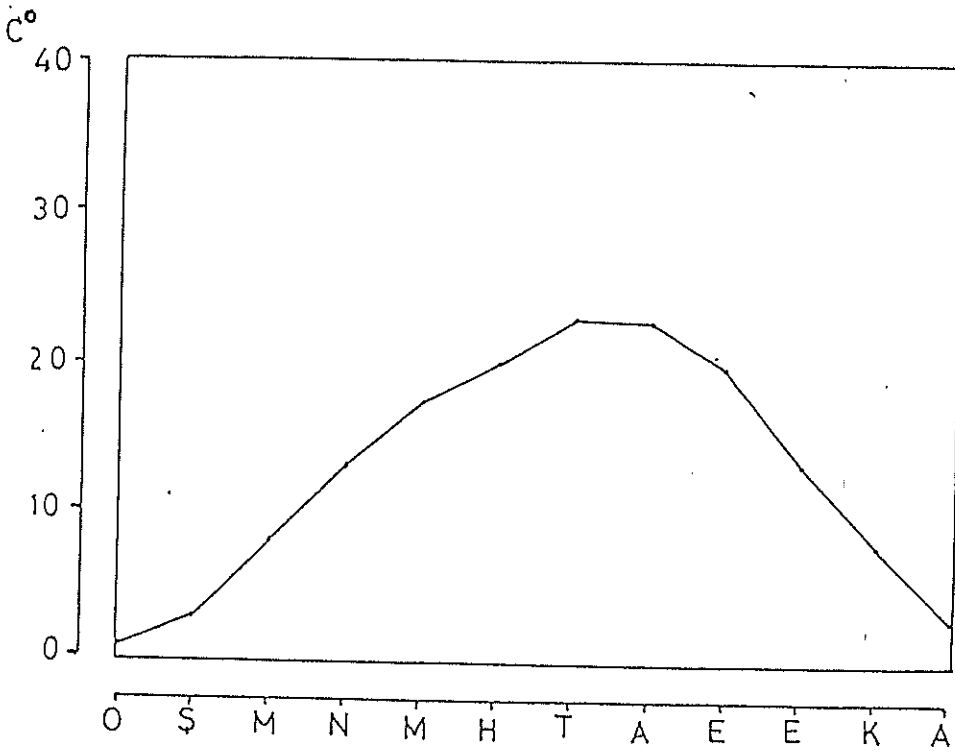
Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden (1991).

Ardanuç'un ekstrem sıcaklık değerleri incelenecek olursa, en yüksek sıcaklığın 38.8 °C ile Ağustos ayında, en düşük sıcaklığında -19°C ile Ocak ayında ölçüldüğü

dikkati çeker.

Araştırma bölgesinde yılın yaklaşık 79.9 günü donlu geçmektedir (Tablo 2, Şekil 7). Bununla birlikte bu rakamın ilçe merkezine göre 500 metre daha yüksekte bulunan Meteoroloji istasyonuna ait olduğu düşünülürse, donlu günler sayısının ilçe merkezinde daha az olacağı sonucuna varılabilir.

Şekil 5. Ardanuç'un Aylık Sıcaklık Ortalama Gidişi.

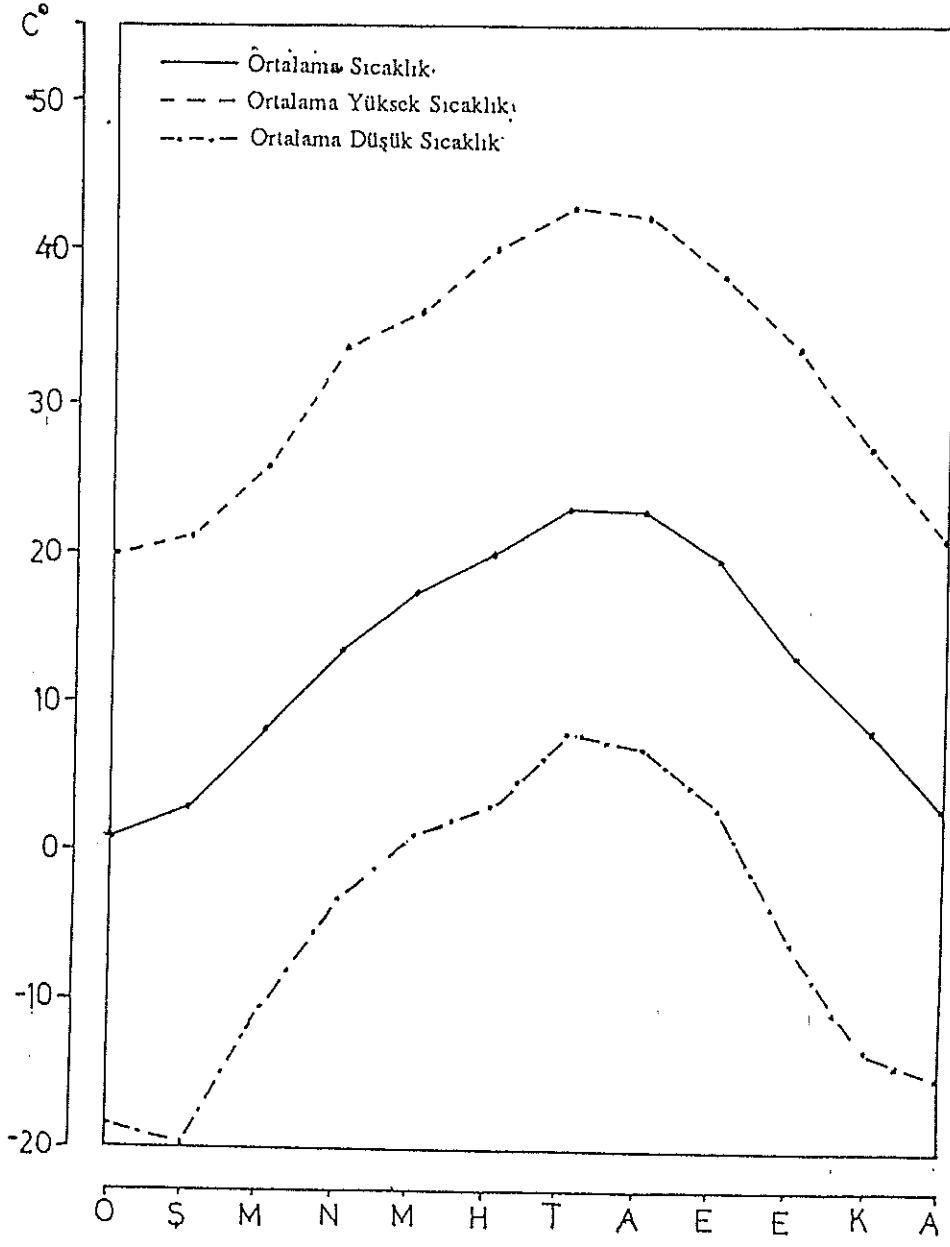

Tablo 2. Ardanuç'ta Ortalama Donlu Günler Sayısı.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık Ort.
	25.1	18.0	8.8	1.0	-	-	-	-	-	1.0	7.6	18.4	79.9

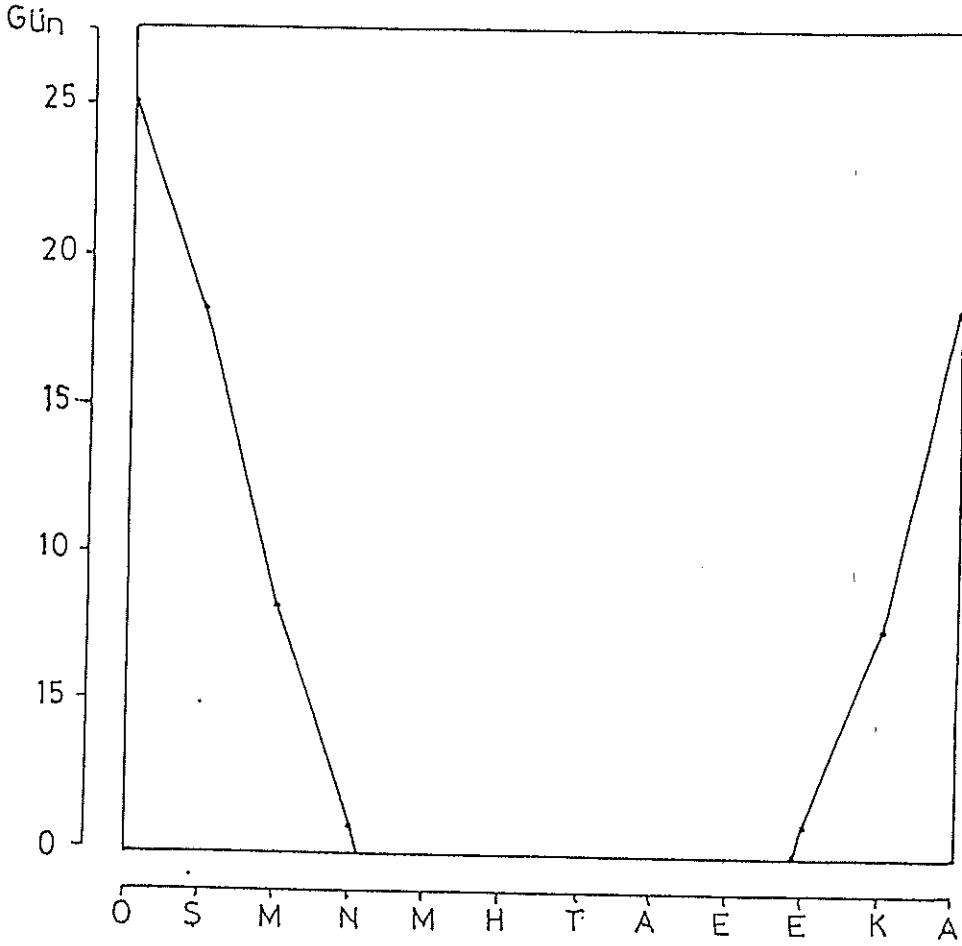
Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden (1991).

Şekil 6. Ardanuç'un Termik Rejim Diyagramı.

Ardanuç'ta yıllık ortalama donlu gün sayısı 80 gün civarındayken, ilçeye kuş uçuşu olarak 55 km uzaklıkta bulunan Ardahan'da 188 gün, yine ilçeye kuş uçuşu olarak 75 km uzaklıkta bulunan Hopa'da ise 8 gündür. Bu durum, araştırma bölgemiz olan Ardanuç'un sıcaklık değerleri açısından, çok soğuk kara iklimi ile, oldukça ılıman olan denizel iklim arasındaki geçiş özelliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Şekil 7. Ardanuç'ta Aylara Göre Donlu Günler Sayısı.

2. Basınç ve Rüzgârlar

Ardanuç Meteoroloji istasyonunda rüzgâr rasatları Bofor olarak yapılmaktadır. Bu bölgede esen rüzgârların yönleri göre ortalama hızı ve esme sayıları bulunmadığı için, benzer rölyef özellikleri gösteren, Artvin İli Merkezi'nde yapılan rasatlardan yararlanarak yöredeki rüzgarlar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Artvin Meteoroloji İstasyonunun 14 yıllık verilerine göre, bölgede yıllık yerel aktüel ortalama basınç 946.4 mb'dır (Tablo 3).

Tablo 3. Artvin'de Aylara Göre Ortalama ve Ekstrem Basınç Değerleri.

Aktüel Basınç (mb)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ortalama Basınç	947.9	947.4	945.9	944.8	944.8	944.2	942.9	943.8	946.7	949.9	950.3	948.2	964.4
En Yüksek Basınç	962.1	963.3	960.8	958.9	957.5	957.3	951.5	952.7	958.9	960.4	968.8	970.7	970.7
En Düşük Basınç	923.8	926.6	926.6	930.6	929.4	933.3	931.1	932.2	933.6	934.5	925.4	924.6	923.8

Kaynak : D.M.I.Genel Müdürlüğü Döküm Cetvelleri.

Yaz mevsimi boyunca ülkemiz, kuzeye doğru ilerleyen Asor Yüksek Basınç Alanı'nın etkisinde kalmakla birlikte, Doğu Karadeniz kıyılarında sık sık etkili olan orta enlem gezici siklonları kısmen Artvin ve çevresinde de etkili olmakta; termik şartların etkisiyle Mart-Ağustos ayları arasında, diğer aylara göre, Artvin'de alçak basınç görülmektedir.

Sonbaharda havaların soğuması ile oluşan Sibiryâ Yüksek Basınç Alanı ile bağlantılı olarak ülkemiz üzerinde yüksek basınç alanı ortaya çıkmaktadır. Artvin ve çevresinde bu atmosfer şartlarıyla ilgili olarak, Eylül-Mart ayları arasındaki basınç değerleri, yıllık ortalama basıncın üzerinde seyretmektedir.

Artvin ve çevresini etkileyen bu basınç merkezlerinin durumunun yıl içinde değişmesine bağlı olarak, rüzgar yönü ve frekansları değerlendirildiğinde, bölgede NW ve W yönlü rüzgarların hakim rüzgarları oluşturdukları görülmektedir (Tablo 4, Şekil 8). Bunda, yıl içerisinde basınç merkezlerinin birbirine göre olan konumunun ve yeryüzü şekillerinin doğrultusunun büyük etkisi bulunmaktadır. Özellikle,

NW-SE, doğrultulu Çoruh Vadisi yörenin hakim rüzgar yönünü belirleyen en önemli faktördür.

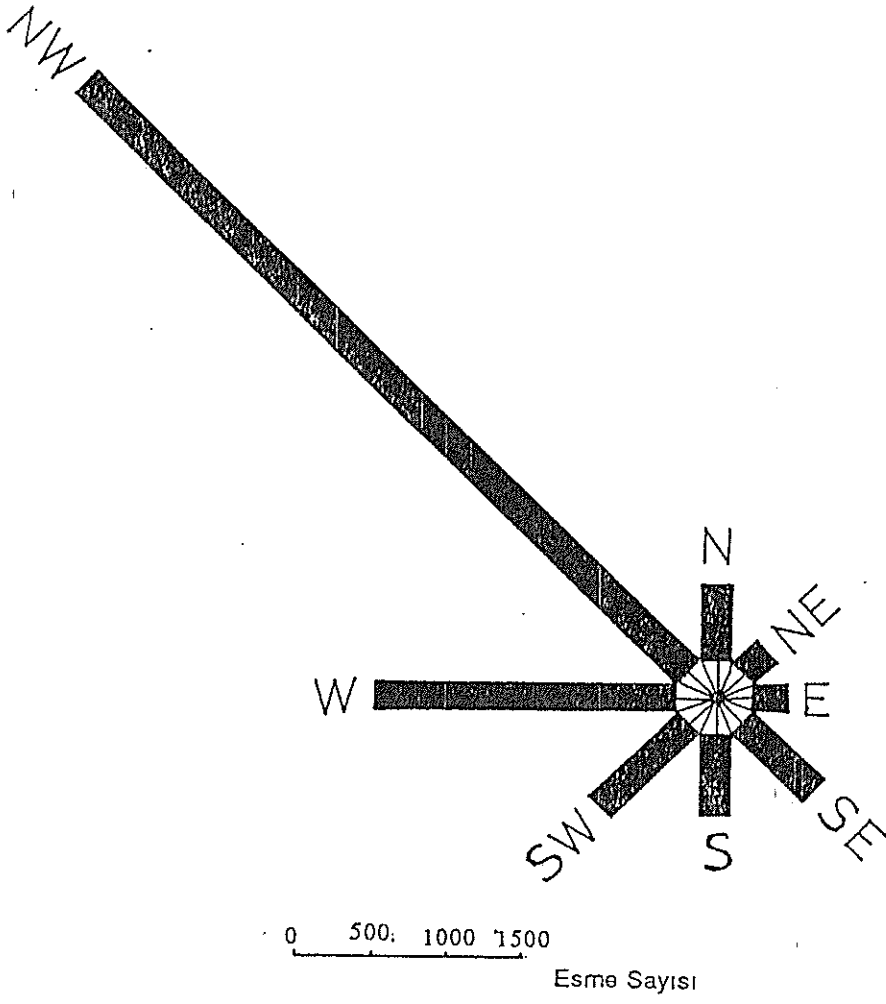
Tablo 4. Artvin'de Yönlere ve Mevsimlere Göre Rüzgârların Esme Sayıları.

	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Yıllık
İlkbahar	149	74	100	264	176	194	427	1346	2730
Yaz	224	61	23	65	106	122	484	1793	2878
Sonbahar	128	31	21	85	105	210	420	1258	2258
Kış	110	60	88	281	160	305	678	1164	2846
Toplam	611	226	232	295	547	831	2009	5561	10712
%'si	5,7	2,1	2,1	6,4	5,2	7,8	18,8	51,9	100

Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden (1991).

Artvin'de rüzgârların mevsimlik durumlarına bakıldığında; mevsimler arasında esiş sayısı bakımından çok büyük farkların olmadığı görülür. Bununla birlikte yaz mevsimi, % 26.8'lik pay ile diğer mevsimlere göre ilk sırada yer almaktadır. Sonbahar mevsimi ise, % 21'lik pay ile rüzgâr esme sayısının en az olduğu dönemdir.

Şekil 8. Artvin'in Rüzgâr Gülü (1962-1980).

3. Bulutluluk

Ardanuç'ta 16 yıllık ortalamalara göre, açık günler (0.0-1.9) sayısı 67.8 günü, bulutlu günler sayısı (2.0-9.0) sayısı 165.9 günü, kapalı günler (8.1-10) sayısı ise 130.6 günü bulmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Ardanuç'ta Açık Bulutlu ve Kapalı Günler Sayısının Aylara Dağılımı.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık Ort.
Açık Günler	5.4	4.6	4.5	3.8	2.9	6.2	6.1	7.6	8.2	8.2	5.3	4.8	67.8
Bulutlu Günler	11.8	11.9	13.4	12.4	17.5	15.3	16.0	15.3	14.2	12.3	13.9	11.9	165.9
Kapalı Günler	13.9	11.8	13.1	13.8	10.6	8.5	8.8	8.1	7.6	10.4	10.8	13.2	130.6

Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden (1991).

Yıllık toplam 67.8 açık güne sahip bulunan Ardanuç'ta bu, gibi günlerin yıl içinde en çok görüldüğü ay Eylül ve Ekim (8.2 gün), en az görüldüğü ay ise Mayıs (2.9 gün)'dir. Bölgede açık günler, en fazla Haziran ile Kasım arasındaki devrede görülmektedir. Buna karşılık yılda 130.6 günü bulan kapalı havalar, 13. günün üzerindeki ortalamalarıyla en çok Aralık, Ocak, Mart ve Nisan aylarında belirmektedir. Bulutlu günler sayısı 165.9 günü bulan Ardanuç'un en bulutlu ayı 17.5 gün ile Mayıs iken, en az bulutlu güne sahip olan ayı ise Ocak ayıdır.

Buna göre; yılın yaklaşık % 45'i bulutlu, % 37'si kapalı ve % 18'i ise açık günlerle geçen Ardanuç'ta, nisbeten Karadeniz Bölgesi'nin nemli hava şartlarının etkili olduğunu anlamaktayız. Bununla birlikte, söz konusu değerlerin, araştırma bölgemiz olan Ardanuç İlçe Merkezi'ne göre 500 m daha yüksekteki rasat istasyonun değerleri olduğu düşünülür ise, Ardanuç'ta açık günler sayısının biraz daha fazla olacağı anlaşılmaktadır.

4. Yağışlar

Ardanuç Meteoroloji İstasyonunun 18 yıllık rasat sonuçlarına göre, araştırma

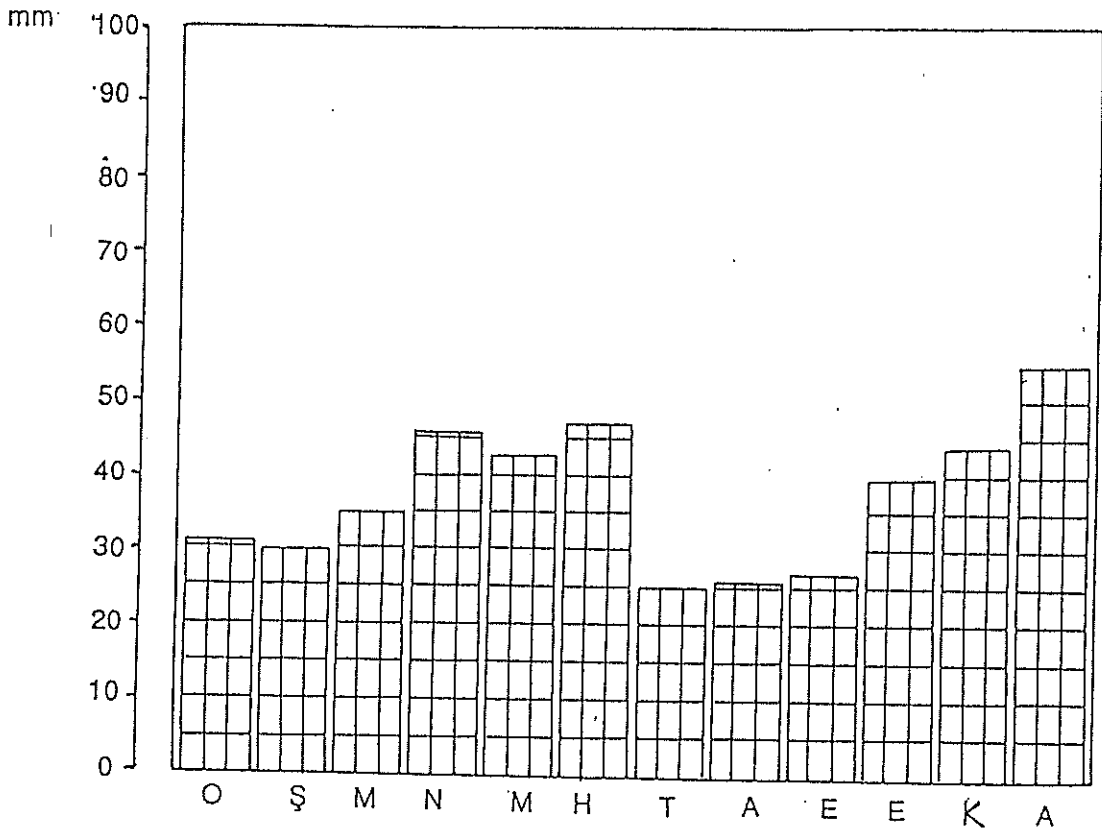
bölgesine yılda ortalama 451.7 mm yağış düşmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Ardanoç'ta Yağışın Aylara Göre Gidiş.

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık Ort.
mm.	31.0	30.2	35.4	46.7	43.1	47.0	25.1	26.1	26.8	40.6	44.4	55.3	451.7

Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden (1991).

Şekil 9. Ardanoç'un Yağış Rejım Diyağramı.

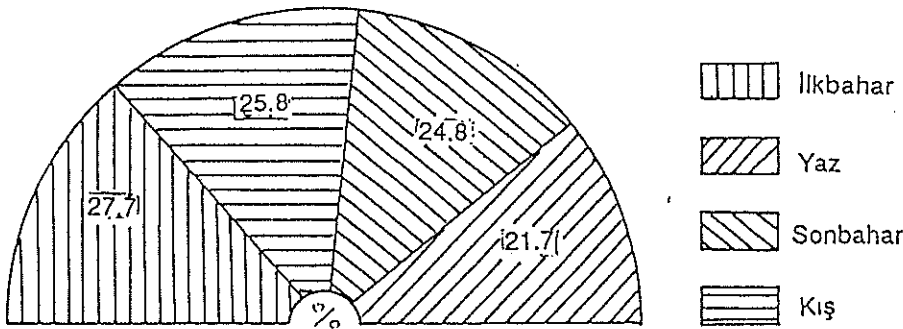
Yağışın mevsimlik dağılışı incelendiğinde; en fazla yağışlı mevsimin % 27.7 lik pay ile ilkbahar, en az yağışlı mevsimin ise % 21.7 pay ile yaz mevsiminin olduğu görülmektedir. Bunun yanında, yıllık yağış miktarının % 25.8'i kış mevsimine, % 24.8'i ise sonbahar mevsimine düşmektedir (Tablo 7, Şekil 10). Bu yüzdelerden de anlaşılacağı üzere, araştırma bölgemizde yıllık yağışın mevsimlere dağılışı oldukça düzenli bir rejime rastlanmaktadır. Bu durum ise, 'araştırma bölgemizin her mevsim yağışlı olan Doğu Karadeniz İklimi'nin yağış rejiminden etkilenmesiyle açıklanabilir. Yağış miktarın düşüklüğü ise, yörenin nemli hava kütlelerine yüksek dağ sıralarıyla nisbeten kapalı olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 7. Ardanuç'ta Yıllık Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı.

	İlkbahar	Yaz	Sonbahar	Kış	Yıllık
mm	125.2	98.2	111.8	116.5	451.7
% 'si	27.7	21.7	24.8	25.8	100

Kaynak : D.M.I. Genel Müdürlüğü Verilerinden (1991).

Şekil 10. Ardanuç'ta Yıllık Yağış Toplamının Mevsimleri Gere Dağılışı.

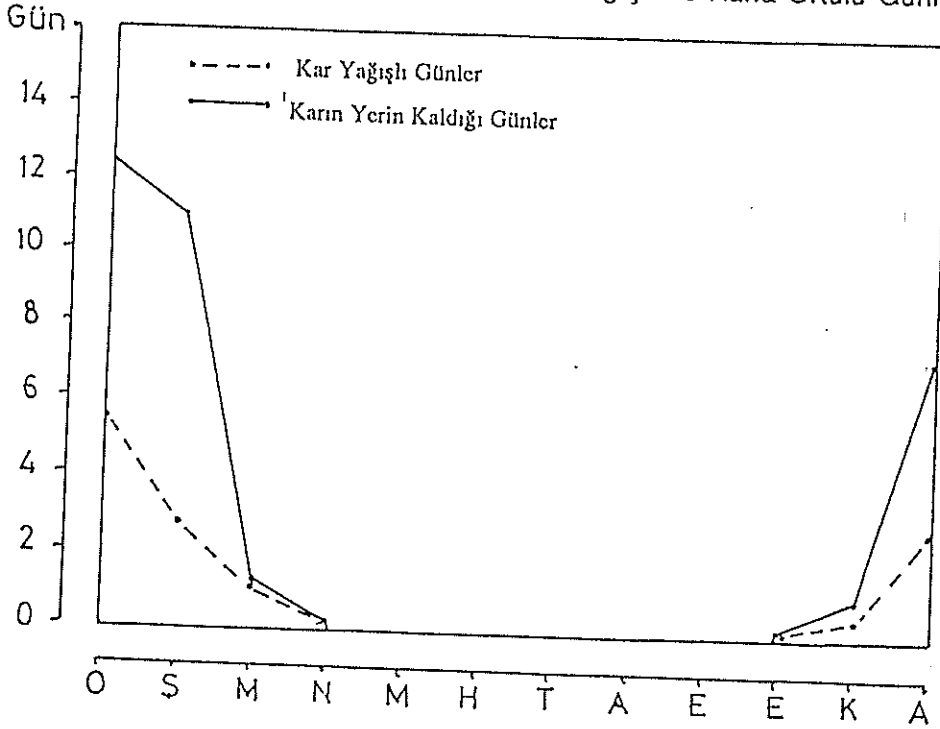
Ardanuç İlçe Merkezi'nde yıllık ortalama kar yağışlı günler sayısı 13.2 gündür. Karla örtülü gün sayısı ise, 34 güne (33.9) yaklaşır. Yörede en yüksek kar örtüsü, 50'şer cm ile, Kasım ve Şubat aylarında ölçülmüştür (Tablo 8, Şekil 11).

Tablo 8. Ardanuç'ta Kar Yağışları Durumu.

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort.Kar Yağ.Gün.Sa.	5,4	2,7	1,2	0,3	-	-	-	-	-	0,1	0,6	2,9	13,2
Ort.Kar Ört.Gün.Sa.	12,5	11,2	1,4	0,3	-	-	-	-	-	0,1	1,1	7,3	33,9
En Yük.Kar Ört. (Cm)	48	50	35	10	-	-	-	-	-	4	50	48	50

Kaynak : D.M.I.Genel Müdürlüğü Verilerinden (1991).

Şekil 11. Ardanuç'un Ortalama Kar Yağışlı ve Karla Örtülü Günler Sayısı.

5. Yağış Etkinliği ve Yörenin İklim Tipi

Ardanuç Meteoroloji İstasyonu'nun verilerinden yararlanarak, Thorntwaite metoduna göre hazırlanan su bilançosu analiz edildiğinde, bazı belirgin özellikler görülmektedir (9).

Araştırma sahasında Ekim ayı ortalarından itibaren, toprakta su birikmeye başlamaktadır (Tablo 9, Şekil 12). Çünkü bu ay ortalarından itibaren yağış miktarı, potansiyel evapotranspirasyondan fazladır. Sahada Ekim ayından, Mart ayı ortalarına kadar olan devrede, toprakta su fazlalığı vardır. Söz konusu bu devredeki su fazlalığı, toprağın suya doygunluğunu göstermektedir. Nisan ayından itibaren potansiyel evapotranspirasyon miktarı (55.5 mm), yağış miktarını (46.7 mm) geçmektedir. Böyle bir durumda potansiyel evapotranspirasyonu karşılamak amacıyla toprakta birikmiş olan su sarfedilmektedir. Ancak, Haziran ayına kadar birikmiş su kullanılabilmekte, Haziran'dan Ekim ortalarına kadar olan devrede ise su noksanı görülmektedir.

Tablo 9. Ardanuç'un Su Bilançosu (Thomtwait'e göre).

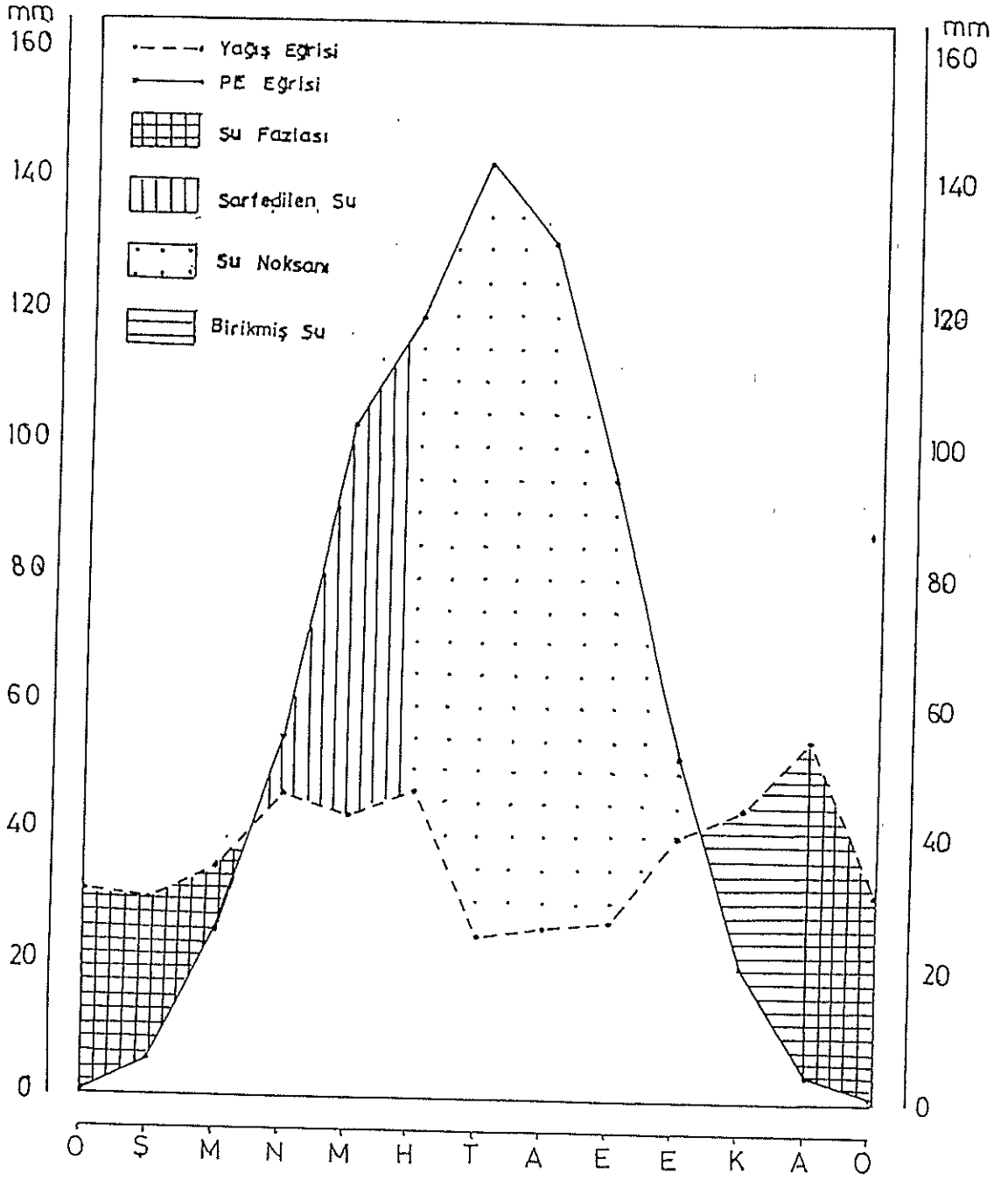
Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort.Sıcaklık	0.7	2.9	7.8	13.0	17.4	20.4	23.3	23.2	19.6	13.8	7.8	2.7	12.7
Sıcaklık İndisi	0.05	0.44	1.96	4.25	6.61	8.41	10.28	10.21	7.91	4.65	1.96	0.39	57.12
Düzeltilmemiş PE	1	7	25	50	83	95	113	110	92	55	25	8	-
Düzeltilmiş PE	0.8	5.8	25.7	55.5	103.7	119.7	143.5	130.9	95.6	52.8	20.5	4.8	759.3
Yağış	31.0	20.2	35.4	46.7	43.1	47.0	25.1	26.1	26.8	40.6	44.4	55.3	451.7
Birik.Soyun													
Ay. Değişmesi	25.6	0	0	-8.8	-60.6	-30.6	0	0	0	0	23.9	50.5	-
Birikmiş su	100	100	100	91.2	30.6	0	0	0	0	0	23.9	74.4	-
Hakiki Evapotranspirasyon	0.8	5.8	25.7	55.5	103.7	77.6	25.1	26.1	26.8	40.6	20.5	4.8	413
Su noksanı	0	0	0	0	0	42.1	118.4	104.8	68.8	12.2	0	0	346.3
Su fazlası	4.6	24.4	9.7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	38.7
Akış	2.7	14	12	6	3	1	0	0	0	0	0	0	38.7
Nemlilik Oranı	37.7	4.2	0.3	-0.1	-0.5	-0.3	-0.5	-0.6	-0.6	-0.5	1.1	10.5	-

(9) Dönmez, Y., 1984, Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları- İst. Üniv. Yay. No: 2506, Çoğ. Enst. Yay. No: 102, İstanbul, s.170.

Araştırma sahasında Thorntwaite metodu uygulandığında, yörenin iklim tipi D B¹₂ sb₃ sembolleriyle ifade edilir. Bu iklim tipi ise; yarı kurak, orta sıcaklıkta (Mezotermal), su fazlasının kış mevsiminde ve orta derecede olduğu, deniz etkisine yakın sahaları karakterize etmektedir.

Sonuç olarak; Ardanuç ve çevresinde, Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Karadeniz Bölümü' arasında bir geçiş özelliği gösteren, nemli iklime yakın yarıkurak bir iklim tipinin hakim olduğu söylenebilir.

Şekil 12. Ardauç'un Su Bilançosu Diyagramı.

1.3. HİDROGRAFİK ÖZELLİKLER

Araştırma bölgesinin yeraltı su kaynakları ile ilgili bilgileri, YSE kurumunun açmış olduğu keson kuyudan sağlayabiliyoruz. Bu kuyu, ilçe sınırları dahilindeki Ankliya Deresinin Kuaterner yaşlı alivyoner serileri içerisinde açılmıştır. Zamanın YSE kurumu olarak adlandırılan teşkilatça, Ankliya Deresi sağ sahilinde açılan söz konusu keson kuyudan, 11.00 LT/sn su sağlanmaktadır. Kuyudaki statik su seviyesi 1.40 metre olup; kuyu derinliği ise, 5.40 metredir (10). Kuyudan elde edilen su, Belediye tarafından Sırtbaşı mevkiindeki, su deposuna pompalanmakta ve ilçenin içme suyu ihtiyacının önemli bir kısmını sağlamaktadır.

Ankliya Deresi kenarında bu kuyudaki statik su seviyesi, ilçe merkezinin her yeri için yeraltı suyu hakkında benzer sonuç vermeyebilir. Bununla birlikte, Adakale Mahallesi dışında araştırma bölgemizin bir çok yerinde yeraltı suyu yüzeye oldukça yakındır. Çünkü, yerleşme alanının yükseltisi akarsuların seviyesine oldukça yakındır.

Araştırma bölgesindeki akarsu ağı, Çoruh Irmağına karışan Aydın Deresi, Ankliya Deresi ve Horhot Deresi'nden oluşmaktadır. İlçe merkezi fazla eğimli yüzeyler üzerinde kurulmadığı için, çok sayıda soğuk su kaynağı bulunmamaktadır.

Araştırma bölgesinin en önemli akarsuyunu Aydın Deresi oluşturmaktadır. Bu dere, kaynağını Yanlızçam Dağları'nın güneydoğu yamaçlarından almaktadır. Araştırma bölgesine kadar, ormanlar içerisinde akıp gelen Aydın Deresi, Ankliya ve Horhot Deresiyle birleşerek, "Cehennem Deresi" adıyla, Çoruh Irmağı'na kavuşur.

Diğer önemli akarsu olan Ankliya Deresi ilçe merkezi içerisinde akmaktadır. Kaynağını Aydın Deresi gibi Yanlızçam Dağlarından alan bu dere, araştırma bölgesine kadar "Şuat Deresi" adıyla tanınır. Yöreye dar ve dik bir boğazla giren dere, adını aldığı Ankliya Mahallesi'nde geniş bir alan içerisinde akar. Üzerinde, karşıdan karşıya geçmek için bir beton, iki tane de asma köprü kurulmuştur. Yaz aylarında da bol su taşıyan bu dere üzerinde, çok önceleri küçük bir hidroelektrik Santral de kurulmuştur. Fakat, fazla işlemeyen kapatılan bu santral yerinde, şimdi bir değirmen bulunmaktadır.

(10) Belediye Fen İşleri Dairesi Çalışma Programından tespit edilmiştir.

Araştırma bölgemizin sınırları içerisinde kalan bu küçük dereler üzerinde akım hesaplamaları yapılmadığı için, bunların akımları hakkında geniş bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle, yöre akarsularının rejim özellikleri yapılan anketlerle kabaca tespit edilmiştir. Bu dereler, yılın tamamında su taşımaktadır. En alçak seviye kış aylarında ve yaz sonlarında görülürken en yüksek seviyeye ilkbahar sonlarında ulaşılmaktadır. Akarsularda, tehlikeli diyebileceğimiz kabarmalara pek rastlanmamaktadır. Ankliya ve Horhot Deresinde zaman zaman taşkınlar görülmektedir.

Araştırma bölgemizi oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi ve çevresinde göl bulunmamaktadır.

1.4. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

Ardanuç ve yakın çevresinin toprak özelliklerinin belirlenmesinde, litoloji, topoğrafya, iklim ve bitki örtüsünün etkilerinin fazla olduğu görülür.

Araştırma bölgemizi oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi, çevresine göre oldukça düz bir alanda kurulmuştur. İlçe merkezinin bulunduğu bu düzlüğü oluşturan malzeme, Ankliya ve Horhot derelerinin getirdiği alüvyonlar ile çevredeki eğimli yüzeylerden yamaç süprülmesi olayı ile taşınan azonal nitelikli topraklardır. Söz konusu taşınmış toprakların en geniş yayılım alanı göstermiş olduğu kesimler Ankliya Mahallesi ve Merkez Mahallesi'dir. Özellikle Ankliya Mahallesi'nin tamamı, Ankliya Deresi'nin, söz konusu kesimde eğim azalmasına bağlı olarak taşıdığı malzemeyi biriktirmesiyle oluşmuş alüvyal topraklar üzerinde kurulmuştur. Bu alüvyal topraklar oldukça verimli olup, tarımsal açıdan ilçe için önemli bir yere sahiptirler.

Yörede birikinti koni ve yelpazeleri üzerinde kolluviyal topraklar oluşmuştur. Bu topraklar genel olarak, taşlı, çakıllı ve kumlu bir bünyeye sahiptir. Fizyolojik derinliği fazla olan bu toprakların, tekstür ve strüktürleri yer yer değişmektedir. Taşkına uğramayan eski birikinti konilerinin üzerindeki topraklarda 10-15 cm. kalınlığında A horizonu gelişmiştir (11). Söz konusu kolluviyal topraklar genelde

(11) ATALAY, İ., TETİK, M., YILMAZ, Ö., 1985. A. g. e., s. 55.

Paleosen ve Eosen yaşlı flişlerin uzun zaman süreci içerisinde fiziksel ve kimyasal yollarla parçalanmasıyla oluşmuşlardır. Fazla verimli olmayan bu topraklar açık sarı bir renktedirler.

Eğimin fazla olduğu yamaçlarda aşınan malzemeler, eğimin azaldığı kesimlerde birikerek azonal topraklardan alan Litosolleri oluşturmaktadırlar. Aşınım olaylarının çok olduğu yüksek kesimlerde ise, yer yer anakaya ortaya çıkmaktadır.

Yöredeki yüksek alanlarda, ladin ve göknar ormanları altında Kahverengi Orman Toprakları yer almaktadır (12).

Araştırma bölgemizde eğimin fazla olduğu ve doğal bitki örtüsünün tahrip edildiği kesimlerde şiddetli bir toprak erozyonu görülmektedir. Doğal Bitki örtüsünün tahribatı önlenmediği sürece, toprak erozyonu artan şiddette devam edecektir.

1.5. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ

Araştırma bölgesinin iklim özelliklerinde de bahsedildiği gibi, Ardanuç ve çevresinde Karadeniz iklimi ile Karasal iklimin geçiş özelliğini gösteren fazla yağışlı olmayan yarı nemli bir iklim tipi görülmektedir.

İnceleme alanının bitki örtüsünden bahsetmeden önce, Eriñç'in "Yağış Müessiriyeti Indisi" ne göre araştırma sahasının iklimi ve bitki örtüsünü belirtelim. Bu indise göre Ardanuç ve çevresinde yarı nemli bir iklim hüküm sürmektedir. Eriñç yarı nemli iklim bölgelerinde vejetasyon tipi olarak park görünumlu kurak ormanların varlığından bahsetmektedir (13).

Ardanuç ve yakın çevresi genel olarak Doğu Karadeniz'in "Kolşik Flora" alanına girmektedir. Bu bölüm, ülkemizin diğer nemli orman alanlarından önemli sayılacak ölçüde farklılık göstermektedir. Karadeniz'in diğer kesimlerinde görülmeyen Ladin ormanları burada ortaya çıkmaktadır. Nisbeten Karadeniz'in etkisinin hafiflediği,

(12) Çoruh Havzası Toprakları, 1984, Topraksu Genel Müdürlüğü Yay. No: 756, Raporlar Serisi : 94, Ankara, s. 43.

(13) O.G.M., Ardanuç Dere Havzası, Ardanuz Avan Projesi No : 635, Trabzon, s. 37.

buna rağmen nemlilik koşullarının yine ön planda bulunduğu Ardanuç'u da içine alan ve podsölümsü toprakların yaygın olduğu Berta havzasının yukarı kesimlerinde Türkiye'nin yaygın ve gür Ladin ormanları bulunmaktadır (14).

Araştırma bölgesindeki kolşik flora arasına doğal olarak karışmış bulunan Akdeniz Bölgesi bitkilerinin yayılmaları, yeni olmaktan çok, geçmişteki iklim salınımlarının genişlemeleri ve daralmalarıyla ilgilidir (15).

İnceleme bölgesini oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi'nin kuzey ve kuzeybatısı bitki örtüsü bakımından fazla zengin olmamakla birlikte, güney güneydoğu ve güneybatısında oldukça gür orman ve ormanaltı formasyonu yer almaktadır. Bunun nedeni, ilçenin güney kesiminin Karadeniz'in nemli hava kütlelerini cepheden almasıdır.

İnceleme bölgesinin alçak kesimlerinde daha çok doğal bitki örtüsü olarak çalı formasyonuna rastlanmaktadır. Bu çalıların bir kısmı Akdeniz ikliminde görülen makilerden oluşmaktadır. Yağışın daha az olduğu kesimlerde rastlanan bu formasyonun başlıca elemanları Ardıç (*Juniperus*), Karaçalı (*Paliurus*), Meşe (*Quercus*), Sakız (*Pistacia*) ve Sumak (*Rhus*)'tır.

Çalı formasyonunun üzerinde oldukça belirgin bir şekilde sırasıyla Ladin, Gökmar ve Sarıçam ormanları kuşaklar halinde yer almaktadır. Bu üç orman elemanı bölgede çok fazla yer tutmaktadır. Çalışmamızın bu aşamasında bu elemanları ve bunların altında yer alan ormanaltı formasyonunu daha kapsamlı olarak ele alacağız.

Özellikle ülkemizin Kolşik flora alemi içerisinde yaygın halde bulunan Ladin (*Picea*) araştırma bölgemizde çok geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Kıyı kesimine göre daha yükseklerde de rastladığımız Ladin, Ardanuç'un güneyinde Gökmarla karışık ormanlar oluşturmaktadır. Doğu Ladini (*Picea orientalis*) ormanları altında higrofil karakterde zengin bir otsu örtü de yer olmaktadır. Yanlızçam Dağları'nda tayini

(14) ATALAY, İ., 1983, Türkiye vejetasyon coğrafyasına giriş. Ege Üniv. Ed. Fak. Yay.No: 19, İzmir, s 112.

(15) İNANDIK, H., 1965, Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş. İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay. No: 42, İstanbul, s 21.

yapılan şu otlar toplanmıştır : Turna gagası (Geranium), Peygamber çiçeği (Centaurea), Kedi otu (Valeriana) ve Sarı Burçak (Lathyrus) (16).

Doğu Karadeniz Bölümü'nde Doğu Gökmarı (Abies nordmanniana) ağaçları, genellikle ladin ve sarıçamla birlikte orman teşkil etmektedir. Gökmarlar inceleme alanımız içerisinde Ladin (Picea) ile karışık bulunmakla birlikte, soğuşa dayanıklı olduğu için, Ladin (Picea) ile Sarıçam (Pinus silvestris) arasında daha yaygındır. Yayılış alanına bakıldığında 1000 metreden yüksek kesimlerde nisbeten kontinental ve soğuk ortamlarda yetişmektedir. Ülkemizde fazla yaygın olmayan Doğu Gökmarı (Abies nordmanniana) Ardanuş'un doğusunda karışık ormanlar oluşturmaktadır (17).

Ardanuş-Yalnızçam silsilesi arasında Gökmar, Ladin ve Sarıçam karışımından oluşan ormanın % 50 ye yakın bölümünü Gökmar teşkil etmektedir. Yalnızçam Dağları'nın kuzeye bakan yamaçlarında ormanın üst sınırına doğru Ladinler kaybolmakta, Gökmar ve Sarıçam ormanları hakim olmaktadır. Daha yükseklerde Gökmar çekilerek yerini Sarıçam'a terketmektedir (18).

Kuzey Anadolu Bölgesinde Karadeniz etkisinin azaldığı ve kontinental tesirlerin hissedildiğı soğuşun şiddetlendiğı ve vejetasyon devresinin kısaldığı iç kesimlerde Sarıçam (Pinus silvestris) yaygın duruma geçer (19).

Kuzey Anadolu biocoğrafya bölgesinde yer alan ve Kuzey Anadolu Dağlarının iç sıralarında yaygın olan Sarıçam ormanları kışa dayanıklı, nemli, yarınemli ve vejetasyon devresinde güneşlenme suresinin fazla olduğu alanlarda yetişmektedir. Başka bir ayrıma göre, Ardanuş dolaylarında Yalnızçam Dağlarının güney yamaçlarında yer yer saf birlikler teşkil eden Sarıçam ormanları "Kışa dayanıklı nemcil Sarıçam ormanları" olarak sınıflandırılabilir (20).

(16) ATALAY, İ., 1983, A.g.e., s 118.

(17) ATALAY, İ., 1983, A. g.e., s 119.

(18) ATALAY, İ., 1983, A.g.e., s. 119.

(19) ATALAY, İ., 1983, A.g.e., s. 119.

(20) ATALAY, İ., 1983, A.g.e., s. 121.

Ardanuç ve çevresinde ağaçlık olmayan ve tahrip edilmiş alanlarda Yumak (*Festuca ovina*), Aslan pençesi (*Alchemilla*), Aktavusotu (*Agrostis*), Çim (*Lotium rigidum*), Üçgül (*Trifullum*), Parmakotu (*Potentilla*) ve geven (*astragalus*)'den oluşan ot formasyonuna rastlanır (21).

Araştırma bölgemizin yakın çevresi oldukça gür bir bitki örtüsüne sahiptir. Bununla birlikte, yoğun bir orman tahribatının varlığı da inkar edilemez bir gerçektir. Çevrediki odun depolarının ve kereste fabrikalarının ihtiyacını karşılamak amacıyla uzun yıllardan beri bilinçsiz bir ağaç kesimi olmuştur. Kesilen ağaçların yerine yeteri kadar fidan dikilmemesi ve doğal dengenin bozulması sonucu, çevredeki orman alanları gün geçtikçe daralmaktadır. Bu durumun önlenmesi için azda olsa yapılan tıraşlama metodundan vazgeçilmesi, orman içerisindeki yaşlı, kuru ve hastalıklı ağaçların seyreltme yoluyla kesimine öncelik tanınması gerekmektedir. Ayrıca çevrede sık sık rastlanan kaçak kesimlerin önlenmesi için gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir.

(21) O.G.M.Ardanuç Dere Havzası, Ardanuç Avan Projesi, No: 635, Trabzon, s 37.

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

A. NÜFUS

GİRİŞ

Ardanuç İlçe Merkezi'nin nüfusu hakkındaki sağlıklı verileri, daha çok Cumhuriyet Devrinde yapılan periyodik nüfus sayımı sonuçlarından elde edebiliyoruz.

İlk kez 1551 yılında, İskender paşa tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na katılan Ardanuç, kalesinin verdiği avantaj nedeniyle, 1578 yılına kadar Erzurum Eyaleti'ne bağlı bir sancak durumunda idi. Daha sonra 1578 yılında Çıldır Eyaletine bağlanan bu sancak merkezi, zaman içerisinde kaza merkezi durumuna geçti. Osmanlı-Rus savaşı sonucunda (1878), Rusya tarafından işgal edilen bölge, 1918 yılında işgalden kurtulmasına rağmen, 23 Şubat 1921 tarihine kadar sırasıyla İngiliz ve Gürcü işgallerini yaşamıştır. Ardanuç 1.8.1945 tarihine kadar o zamanki adı Çoruh olan Artvin iline bağlı bir nahiye merkezi durumunda olup, bu tarihte çıkan 4769 Sayılı kanunla ilçe statüsüne kavuşmuştur. İlçenin ilk merkezi, Tütünlü Köyü olmuştur. Daha sonra 1948 yılında eski Ardanuç (Adakale) kasabasına taşınan ilçe yönetim merkezi, son olarak 1952 yılında günümüzdeki Meydanlar Mahallesi'ne nakledilmiştir. Bu nedenle nüfus miktarı ve artışları dikkate alınırken, 1955'den sonraki sayım dönemi sonuçlarını analiz etmenin daha gerçekçi bir yaklaşım olacağı kanaatindeyiz.

1. Nüfusun Gelişimi

Ardanuç kasabasının nüfusu, 1955-1990 devresinde sürekli bir artış göstermiştir. Ancak kasaba nüfusunda istikrarlı bir büyüme olmadığı dikkati çeker. Örneğin, 1955'te 952 olan kasaba nüfusu, 1960 yılına kadar 212 kişi artarak 1164 kişiye yükselmiştir. Söz konusu devrede nüfus artış hızı % 22.2, yıllık nüfus artış hızı ise % 4.4 dolayında gerçekleşmiştir (Tablo 10 , Şekil 13).

Tablo 10. Ardanuç İlçe Merkezi'nde Sayım Yıllarına Göre Nüfus Miktarları, Cinsiyet Bileşimi ve Nüfusun Artış İle Azalış Oranları (1990).

Sayım Yılı	Erkek N.	Kadın N.	Toplam N.	Yıllık Nüfus Artışı (%)
1935x	-	-	169	-
1940x	-	-	219	5.9
1945x	323	279	602	34
1950x	-	-	439	-5.4
1955	600	352	952	23.3
1960	659	505	1164	4.4
1965	1000	761	1761	10.2
1970	1262	1042	2304	6.1
1975	1640	1302	2942	5.5
1980	1760	1617	3377	2.9
1985	1901	1864	3765	2.2
1990	2547	2505	5052	6.8

Kaynak : D.İ.E.Genel Nüfus Sayımı Periyodikleri.

(X) İlçe Merkezi bugünkü yerine 1952 yılında nakledildiği için, önceki sayım dönemi sonuçları eski ilçe merkezi nüfuslarını kapsamaktadır.

Bu dönemdeki nüfus artışı büyük bir çoğunluğu ile doğal nüfus artışından kaynaklanmakta birlikte, bunda, yeni ilçe merkezinin kurulmasıyla birlikte çevre köylerden meydana gelen göçün de etkisi bulunmaktadır. Ardanuç'ta 1954 yılında açılan Ortaokul, çevreden ilçeye yönelik göçlerin en önemli nedenlerinden biri olmuştur denilebilir.

Kasaba nüfusunda 1955 yılından sonraki dönemler itibariyle en fazla artış kaydedilen dönem 1960-1965 yılları arasındaki dönemdir. Bu sayım döneminde nüfus artış hızı da % 10.2 civarında gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki nüfus artışı Ankliya Köyü'nün ve çevresinin ilçe sınırları içerisine dahil edilmesiyle çok yakından ilgilidir.

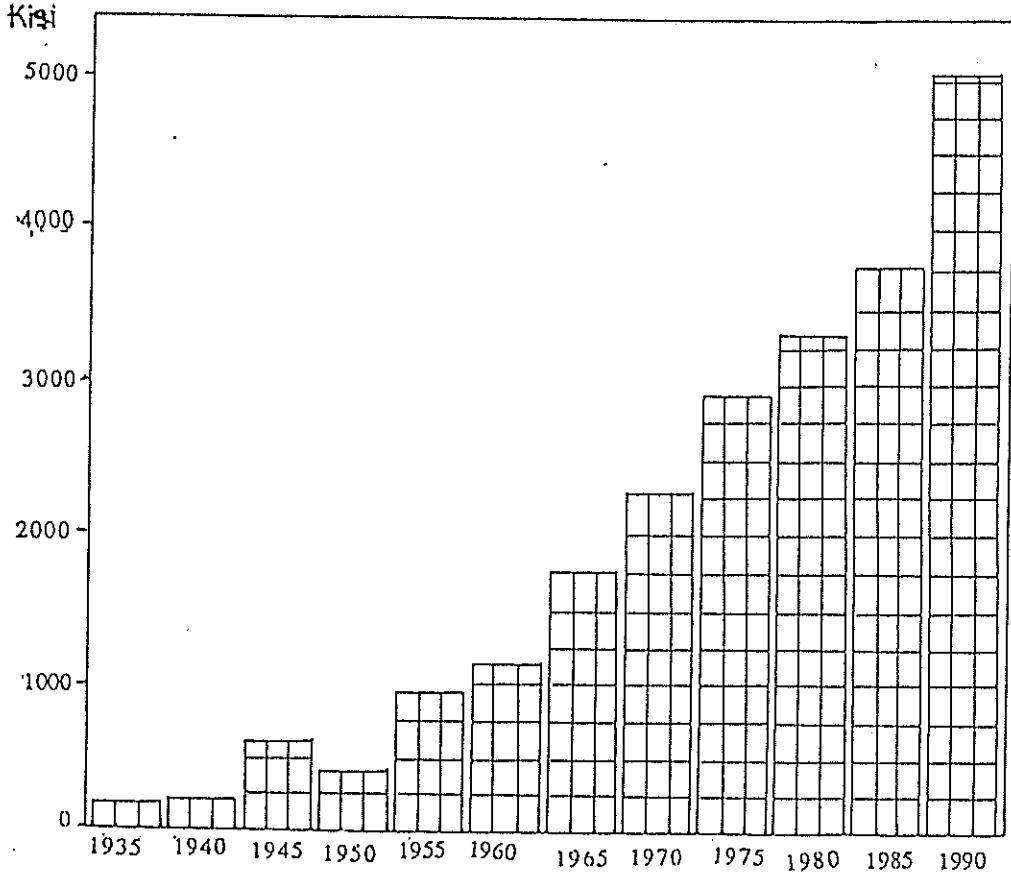
Kasaba nüfusu, 1965-1970 devresinde 543 kişi artarak 1761 den 2304'e yükselmiştir. Dönemin nüfus artış oranı % 30.8, yıllık artış ise % 6.1 olmuştur. Söz konusu dönemdeki nüfus artışı üzerinde, doğal artışla birlikte, ilçe merkezinde yaygınlaşan kamu hizmet kurumlarının istihdam kapasitesinin artması esas rolü oynamıştır diyebiliriz.

1970-1980 devresinde Ardanuç'un nüfusu 1073 kişi artarak 3377 kişiye ulaşmıştır. Bu on yıllık devrenin artış hızı % 46.5 olarak gerçekleşirken, yıllık artış hızı da % 4.6 civarında olmuştur. Bu artışta, 1972 yılında hizmete açılan Ardanuç Lisesi'nin büyük payı bulunduğu söylenebilir.

1980-1985 yılları arasında nüfus % 11 oranında artarken, bu dönemin yıllık artış hızı % 2.2 ile en düşük düzeye inmiştir. Söz konusu dönemde nüfus artış hızı hemen tamamiyle doğal nüfus artışından kaynaklanmış olup; bu durum, Ardanuç'un halen sahip olduğu geçim kaynaklarıyla daha fazla nüfusu beslemesinin adeta imkansız hale geldiğini göstermektedir.

İlçe merkezinin nüfusu, 1990 yılı Genel nüfus sayımına göre 5052 olarak belirlenmiştir. Bu rakam, 1985 yılına göre yaklaşık % 34'lük bir artışı ifade etmektedir. Bu dönem arasındaki yıllık nüfus artış hızının % 6.8 olması, teorik olarak doğru olmakla birlikte, pratikte hatalı olduğu kanaatindeyiz. Çünkü, daha doğru olduğunu sandığımız sağlık ocağı verilerine göre 1990 yılında ilçe merkezinin toplam nüfusu 4468 kadar olup; yine aynı verilere göre, 1985 yılına göre artış değil azalıştan bahsetmemiz gerekmektedir. Kanaatimizce 1990 yılı nüfus sayımı sonucunun daha yüksek olmasının nedeni, İller Bankası'ndan daha fazla ödenek alabilmek için Belediyenin nüfusu daha fazla gösterebilme çabalarıdır. Bunun için, çevre köylerde bulunan kişiler nüfus sayım gününde ilçe merkezinde kalmaya teşvik edilmiştir.

Şekil 13. Ardanuç İlçe Merkezinde Sayım Yıllarına göre Nüfusun Gidişi.

Ardanuç İlçe Merkezi'nde gelecek için önemli sayılabilecek nüfus artışından bahsetmek bugünkü şartlarda oldukça güçtür. Sağlık ocağının rakamlarını dikkate alırsak, 1985 yılına kadar artan nüfus bu tarihten itibaren az da olsa bir azalma eğilimi göstermiştir. Bunda doğal ve beşeri çevre şartlarının olumsuz etkisinden kaynaklanan göçün büyük payı vardır. Nitekim, ülkemiz genelinde olduğu gibi, Ardanuç'ta da doğal nüfus artışı pozitif değerler gösterir. Fakat bu doğal artışın yanında, ilçeden olan göçler nüfusun artışı üzerinde çok daha etkilidir.

2. Nüfus Hareketleri

2.1. Doğumlar ve Ölüm

Nüfusun başlıca değişkenlerinden biri de doğumlar ve ölümlerdir. Bir nüfus kitlesinde yıllık doğum ve ölüm oranları arasındaki fark, gerçek nüfus artış hızını verir (22).

Merkez Sağlık Ocağı verilerine göre, Ardanuç'ta 1989 yılında, 98 çocuk dünyaya gelmiştir. Buna göre, genel doğum oranı ‰ 12 dolayında gerçekleşmiştir. Doğan çocukların 28'i kız, 30'u ise erkektir. Yine aynı kuruluşun verilerine göre, ilçe merkezinde, 1989 yılında ölenlerin sayısı 15 olup, genel ölüm oranı ‰ 3.1 olmuştur. Ölüm

bir gayret olarak ifade edilmektedir (24). Göç olayının bir çok nedeni olmakla birlikte, en önemlisi iş imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle meydana gelen göçlerdir. Bu nüfus hareketini, iç ve dış göçler olarak iki başlık altında incelemek uygun olacaktır.

a. Dış Göçler : İnceleme bölgesinde dış göçler genelde başka ülkelerde çalışmak amacıyla giden işçi göçleri şeklinde gerçekleşmiştir. Örneğin, yerinde yapmış olduğumuz anketlere göre, 1991 yılında 8 aile reisi çalışmak amacıyla Almanya'ya işçi olarak gitmiştir.

Dış göçlerinde başlıca nedeni, iç göçler de olduğu gibi ekonomiktir. İlçe merkezindeki iş imkanların çalışan iş gücüne yetmemesi ve arazinin fazla engebeli olması gibi nedenlerle, ilçe merkezinden, geçmişte olduğu gibi, günümüzde de, hızlı bir göç gerçekleşmektedir.

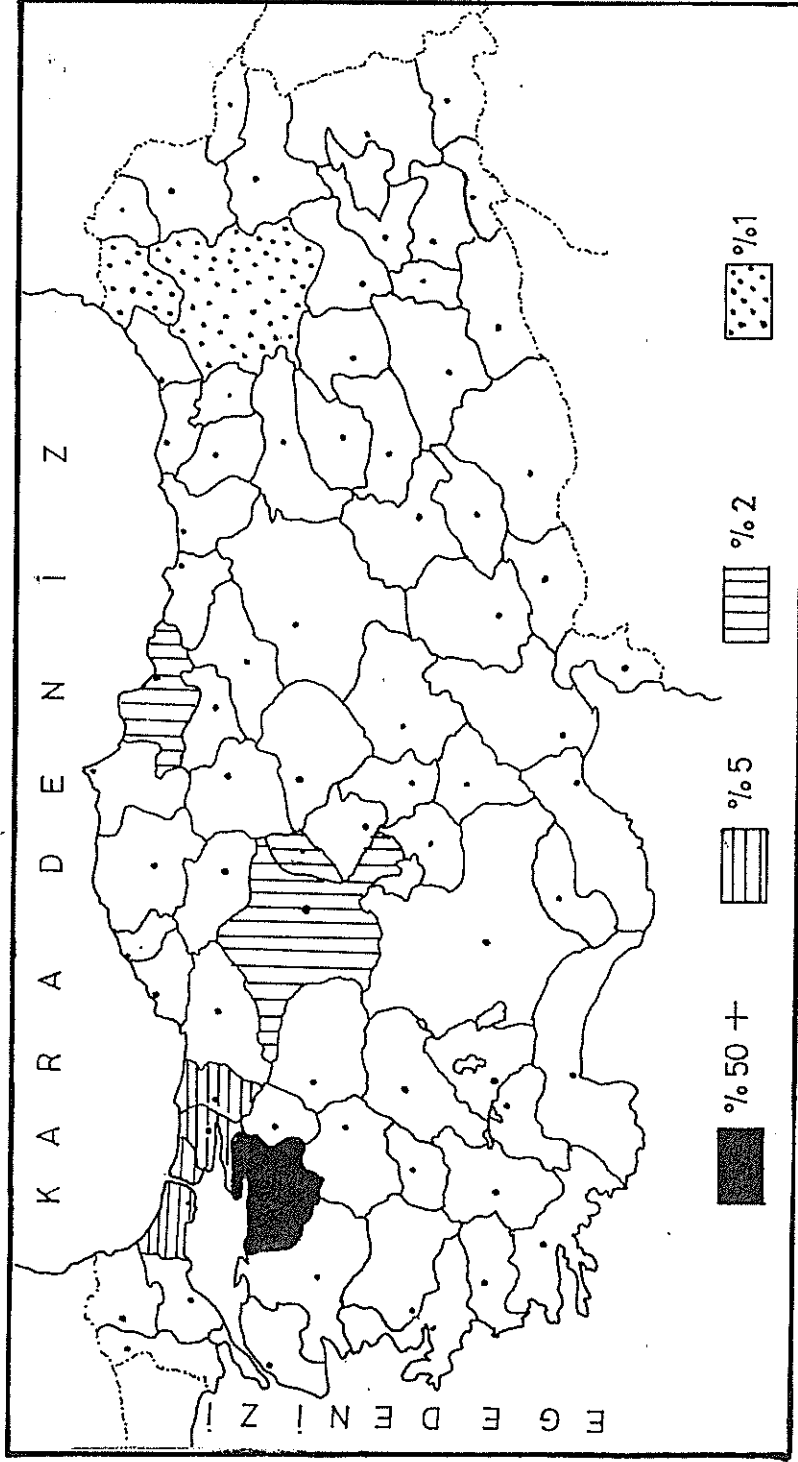
b. İç Göçler : Bu göçler, daha çok ilçe merkezinden iş imkanı fazla olan illere ve çevre köylerden ilçe merkezine olan göçler şeklinde kendini göstermektedir. Bunun içerisinde, azda olsa, yaz aylarında civar köylere ve yaylalara yapılan dinlenme ve ekonomik amaçlı göçlerde yer almaktadır.

Araştırma bölgemizde yaptığımız anketler sonucunda, 122 aile, başta Bursa ve Kocaeli olmak üzere Adapazarı, İstanbul, Ankara, Samsun, Kırıkkale, Artvin ve Erzurum gibi illere göç etmişlerdir. Göç edenlerin gittikleri yerlerde daha çok inşaatlarda, marangoz atölyelerinde ve fabrikalarda çalışmaktadırlar.(Şekil 14)

Ardanuç'tan yurtiçine yönelik göçlerin ortaya çıkmasında rol oynayan en eski ve en köklü neden, geçim kaynaklarının kısıtlı oluşudur. Bu sorun, günümüzde de önemini korumaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği de, göç olaylarında oldukça etkilidir. İlçe merkezi çevreye göre daha düz bir alana sahip olmasına rağmen, mevcut tarım arazileri ilçenin istihdamı için yeteri büyüklükte değildir. Tarımsal ürünler üretiminden elde edilen gelirin, ailelerin geçiminde fazla bir payı yoktur. Bu nedenle, iş imkanı bulamayan ve sürekli olarak çoğalan nüfus, ancak başka yerlere göç etmek suretiyle geçimlerini sağlamaya çalışmaktadırlar.

(24) TÜMERTEKİN, E., 1984. Beşeri Coğrafya'ya giriş. Erenler Matbaası, İstanbul, s.123.

Şekil 14: ARDANUÇ'UN GÖÇ VERDİĞİ BAŞLICA İLLER

İlçe merkezinden dışarıya olan göçlerin yanısıra, dışardan ilçe merkezine olan göçler de büyük boyutlardadır. İlçeden ayrılan nüfus kadar, ilçeye gelen nüfustan da bahsetmemiz gerekir. Merkeze yönelik göçler, hemen bütünüyle çevre köylerden kaynaklanmaktadır. İlçeden başka yerlere göç edenlerin yerini, genellikle sözü edilen köylerden gelenler doldurmaktadır. Sanırız bu durum, yıllardan beri böyle devam etmektedir. Bunun sonucunda, ilçeye bağlı köylerde büyük bir nüfus boşalması görülmektedir. Nüfus azalmasına bağlı olarak, 1991 yılında, 25 köy ilkolunun yeterli öğrenci bulunmamasından dolayı kapatılması, sorunun boyutlarını daha iyi ortaya koymaktadır. Köylerde kalanların ise, hemen hemen tamamını yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Köyden ilçeye göç edenler, çoğunlukla bakkal dükkanı açmak gibi bir ticaret faaliyetinde bulunmaktadırlar. Bir kısmı da, kamu kuruluşlarında işçi ve memur olarak çalışmaktadır.

Ardanuç ve çevresinden, önemli ölçüde olmasa da, bir kaç aile yaz aylarında yaylalara çıkmaktadır. Çevre ilçe ve köylerin ortak yaylası durumunda bulunan Bilbilan yaylası bunların en büyüğü ve en fazla tanınmış olanıdır. Yaylaların yerleşme merkezlerinden çok uzakta olması, yaylacılık faaliyetini kısıtlamaktadır. Ayrıca yaz aylarında ilçe merkezinde oturanlar, yakın köylerdeki tarım faaliyetlerini sürdürmek amacıyla da mevsimlik olarak göç olayına katılırlar.

3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

3.1. Eğitim Durumu

Halkın okuma-yazmaya karşı ilgisinin fazla olması ve son yıllara kadar uygulanan okuma seferberliği gibi nedenlerle, Ardanuç'ta okuma yazma oranı oldukça yüksek olup; bu oran % 100'e yaklaşmaktadır. Hatta, ilçe merkezinde okuma-yazma bilmeyen bulunmadığı için, 1992 yılı itibarıyla, İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü bu konuda bir çalışma başlatmaya gerek görmemiştir.

Ardanuç'ta okur-yazar oranının bu derece yüksek olmasında, halkın bu konuya verdiği önemin yanısıra, ekonomik şartlarda görülen olumsuzlukların da büyük rolü vardır. Okuma-yazma bilmeyen yaşlılara ise, 1981 yılında ülke genelinde başlatılan okuma-yazma seferberliği sayesinde okuma-yazma öğretilmiştir. Bu seferberlik çalışmaları sonucunda, Ardanuç, ülkemizin okuma-yazma oranı en yüksek

yerlerinden biri durumuna gelmiştir.

Ardanuç İlçe Merkezi'nde ilk eğitim kurumu, 1925 yılında açılmış olan, Adakale Mahallesi'ndeki Adakale İlkokuludur. Bu eğitim kurumu Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk açılan okulları arasındadır. Ardanuç İlçe Merkezi'nde yer alan üç ilkokuldan diğer ikisi olan Atatürk İlkokulu 1962, 60. Yıl Cumhuriyet İlkokulu ise, 1983 yılında eğitim ve öğretime açılmıştır.

İlçe merkezinde, 1990-1991 eğitim-öğretim yılında, 630 öğrenci ilköğrenime devam ediyordu (Tablo 11). Bu öğrencilerin, % 46'sı 60. yıl Cumhuriyet ilkokulunda; % 37'si Atatürk İlkokulunda; % 17'si ise, Adakale ilkokulunda eğitim ve öğretimlerine devam ediyordular. Aynı öğretim yılında okula devam eden toplam 630 öğrencinin, % 50.4 ünü kız, % 49.6 sını ise, erkek öğrenciler oluşturuyordu.

Tablo 11. Ardanuç İlçe Merkezinde İlkokula Devam Eden Öğrenci Sayısı (1991).

Sınıflar	Erkek	Kız	Toplam	Öğretmen Sayısı
I	69	72	141	5
II	53	61	114	5
III	56	62	118	5
IV	71	69	140	5
V	63	54	117	5
Toplam	312	318	630	25

Kaynak : Ardanuç İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtlarından.

Bilindiği üzere ilköğretimdeki yeterlilik durumu, genellikle, "okul ve öğrenci sayısının oranlanması" şeklinde inceler. Ardanuç İlçe Merkezi'ndeki ilkokulların sayısı 1991 yılı itibarıyla üç adetti. Bu sayı 630 öğrenciye oranlandığında, okuy başına yaklaşık 210 öğrencinin düştüğü anlaşılır. Ancak bu ortalama değer gerçeği yansıtmaz. Örneğin bu sayı, 60.Yıl Cumhuriyet ilkokulu'nda 290; Atatürk ilkokulunda 233; Adakale İlkokulunda ise 107 kadardı. Böyle olmakla birlikte, 3 ilkokulunda da tekli öğretim yönteminin uygulandığı göz önüne alınırsa, kasabada

okul binası sorununun olmadığı sonucuna varılabilir.

Sorun, öğretmen-öğrenci oranları yönünde incelenirse, bu konuda pek önemli sorun bulunmadığı anlaşılr. Çünkü, 1991 yılı itibariyle, kasaba ilkokullarında görev yapan öğretmen sayısı 25 olup; teorik olarak öğretmen başına, 25 dolayında öğrenci düşüyordu. Bilindiği üzere, halen yürütölmekte olan 1961 tarih ve 222 sayılı İlköğretim yasası, öğretmen başına düşmesi gereken maksimum öğrenci sayısını, 40 öğrenci olarak belirlemiştir.

Okul-öğrenci ilişkileri, okulların donatımı açısından incelendiğinde, bu konuda bazı sorunların bulunduğu görülür. Gerçi kasaba ilkokullarındaki toplam derslik sayısının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Nitekim, 1990-1991 öğretim yılı itibariyle, toplam derslik sayısı 25 adet olup; bu sayı 630 öğrenciye oranlandığında, derslik başına 25 den biraz fazla öğrencinin düştüğü anlaşılr, buna rağmen kasaba ilkokulları ders araç ve gereçleri bakımından çok yetersiz olup, okulların hiç birinde, okuma salonu ve öğretmen lojmanı bulunmuyordu. Bu nedenle, verilen eğitimin kalitesi çok düşük olmaktadır.

Ardanuç İlçe Merkezi'nde, 1990-1991 eğitim öğretim yılında, ortaöğretime devam eden toplam öğrenci sayısı 745'ti (Tablo 12). Araştırma bölgesinin tek ortaöğretim okulu Ardanuç Lisesi'dir. Bu liseye bağlı bir de ortaokul bulunmaktadır. Mevcut lise binası çok eski bir yapı olup, önceleri askeri kışla olarak kullanılmıştır. Ortaokul olarak 1954 yılında hizmete açılan bina, 1972 yılında liseye çevrilmiştir. Mevcut ortaokul ise, lise bünyesinde eğitimini sürdürmektedir.

Tablo 12. Ardanuç İlçe Merkezinde Ortaöğretime Devam Eden Öğrencilerin Okullara Göre Dağılımı (1991).

Okul Adı	Erkek	Kız	Toplam	Öğretmen Sayısı
Ardanuç Lisesi				
Orta Kısmı	168	156	324	
Ardanuç Lisesi	208	213	421	27
Toplam	376	369	745	27

Kaynak : Ardanuç İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtlarından.

Orta dereceli okulda eğitim-öğretim gören toplam 745 öğrencinin % 50.5 ini erkek öğrenciler; % 49.5 ini ise, kız öğrenciler oluşturmuyordu. Söz konusu erkek ve kız öğrenci oranlarından da kolayca anlaşıldığı gibi, inceleme bölgemizde ortaöğretim döneminde bile kız-erkek ayrımı yapılmamaktadır. Bu da, halkın okumaya büyük önem verdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Hatta, lisede okuyan kız öğrencilerin sayısı, erkek öğrencilerinkinden fazladır. Bunun nedenini, erkek nüfusun çalışmak amacıyla başka yerlere gitmesiyle açıklayabiliriz.

İlçenin tek ortaöğretim kurumu olan Ardanuç Lisesinde, 1991 yılı itibariyle, 27 öğretmen görev yapıyordu. Toplam derslik sayısı, 22 adetti (11'i orta kısmında, 11'de lise kısmında) . Aynı yıl bu öğretim kurumunda 745 öğrenci öğrenim gördüğüne göre, demek ki, teorik olarak derslik başına 34'e yakın öğrenci düşüyordu. Okulda tek tedrisadlı eğitim yöntemi uygulanıyordu. Yaklaşık 3572 m²lik bir alan üzerinde kurulu bulunan Ardanuç lisesinde bir kütüphane, bir Laboratuvar binası (üç laboratuvar) ve bir konferans salonu bulunmakta olup; okulun, spor salonu ve lojmanı yoktu. Fiziki donanımı oldukça eski olan bina, köhne bir görünümündedir. Hatta yağışlı devrelerde zaman zaman çatışı damlamaktadır. Bu nedenle, Ardanuç İlçe Merkezi'ne yeni bir lise binası yapılmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

İlçedeki ekonomik etkinliklerin, çok amaçlı lise açılması yolundaki tekliflerin kabul edilmesi ve bunun gerçekleştirilmesiyle biraz daha canlanacağı düşünülebilir. Bu konuda halkın çok duyarlı olduğu ve biran önce ilçe merkezinde çok amaçlı lisenin kurulmasını beklediği tarafımızdan yapılan gözlemlerden anlaşılmıştır.

Ardanuç İlçe Merkezi'nde yüksek öğrenime devam eden öğrenci sayısı oldukça azdır (Tablo 13). Bunun nedeni; öğretim kurumlarının fiziki donatım esaslarının çok yetersiz olması ve verilen eğitimin düzeyinin henüz çok düşük olmasına bağlayabiliriz. Nitekim yerinde yaptığımız tespitlerde, lise öğrenimi tek ve eski bir binada sürdürülmekte olup; sınıflar aşırı derecede kalabalıktı ve yeterli sayıda branş elemanı da yoktu. Ders araç ve gereçleri ise, çok yetersizdi. İlçeden yüksek öğretim kurumlarını kazanan öğrenci sayısının az olmasında, öğrencilerin genellikle yüksek puanla öğrenci alan öğretim kurumlarını tercih etmelerinin de rolü vardır.

Tablo 13. Ardanuç İlçe Merkezinde Ortaöğretimden Yüksek Öğretime Geçiş Durum (1992).

Öğretim yılı	Mezun olan öğrenci	Üniversiteyi kazanan	%’si
	sayısı	Öğrenci sayısı	
1989-1990	127	6	4.7
1990-1991	123	5	4
1991-1992	96	5	5.2

Kaynak : Ardanuç Lisesi kayıtlarından.

Araştırma bölgesinde kültür seviyesini artırmak ve halkın çeşitli alanlarda eğitmek amacıyla, 1969 yılında, ilçe Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü kurulmuştur. Bu merkezde okuma-yazma kurslarının yanısıra, mesleki ve kültürel kurslar da (biçki-dikiş, daktilografi, halıcılık, muhasebe, spor kursları, vs.) düzenlenmiştir. Özellikle 1981 yılından itibaren başlayan genel okuma yazma seferberliğinde, 9160 kişiye okuma-yazma öğretilmiştir. İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü ayrıca, ilçe cezaevinde okuma-yazma kursu açılmasını da programına almıştı.

3.2. Cinsiyet ve Yaş Bileşimi

İnceleme bölgesi nüfusunun cinsiyet bileşimine bir göz atacak olursak, bölge nüfusunda devamlı olarak erkek nüfusun kadın nüfustan daha fazla olduğu dikkati çeker (Tablo 14). Bu durum özellikle ilçe merkezinde yer alan ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin büyük bir kısmının yakın köylerden gelmesi ve bunların da, daha çok erkek öğrencilerden oluşmasından kaynaklanmaktadır. Erkek nüfusun fazlalığında, az da olsa ilçe Jandarma Bölük Komutanlığı’ndaki asker nüfusunda payı bulunmaktadır.

Ardanuç’ta nüfusun cinsiyet oranlarını etkileyen ve değiştiren daha bir çok neden vardır. Bunlardan biri de doğumlardır. Nitekim yerinde yaptığımız tespitlere göre, yörede, bazı yıllar erkek çocukları kız çocuklara göre daha fazla sayıda dünyaya gelmektedir. Örneğin, ilçe sağlık ocağının verilerine göre, 1989 yılında doğan 58

çocuğun 30'u % 51.7) erkek 28'i (% 48.3) ise, kız çocuğu idi.

Tablo 14. Ardanuç İlçe Merkezinde Nüfusun Cinsiyet Durumu.

Sayım Yılı	Erkek N.	Kadın N.	Toplam N.
1935*	-	-	169
1940*	-	-	219
1945*	323	279	602
1950*	-	-	439
1955	600	352	952
1960	659	505	1164
1965	1000	761	1761
1970	1262	1042	2304
1975	1640	1302	2942
1980	1760	1617	3377
1985	1901	1864	3765
1990	2547	2505	5052

Kaynak : D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı Periyodikleri.

(*) Bu yıllara ait nüfus sayımı sonuçları, eski ilçe merkezinin nüfus sayılarını göstermektedir.

Bununla birlikte, nüfusun miktarında olduğu gibi, cinsiyet oranlarında da, beş yılda bir yapılan Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarının Sağlıklı veriler ortaya koymadığı kanaatini taşıyoruz. Çünkü, Ardanuç İlçe Merkezi Nüfusunu yüksek çıkarmak amacıyla sayımlarda çeşitli uygulamalar (örneğin, çevre köylerden gelen öğrencileri ve ticaretle uğraşan erkek nüfusu, nüfus sayım günü ilçede alıkoymak gibi) yapılmaktadır. Bu nedenle, sayımlarda belirlenen kasaba nüfusu gerçek nüfus miktarını yansıtmadığı gibi, nüfusun cinsiyet belişimini de olduğundan farklı vermektedir. Daha gerçek değerler sunduğunu sandığımız ilçe sağlık ocağı verilerine göre (ilçedeki yerleşik nüfusu gösterir) ise, erkek ve kadın nüfus miktarı arasında fazla bir fark yoktur. Hatta, bu verilere göre toplam nüfusta, az da olsa, kadın nüfus fazlalığı söz konusudur. Bunu da, çalışmak ve askerlik görevini yerine getirmek gibi

amaçlarla erkek nüfusun ilçe dışına çıkmasıyla açıklamak sanırız uygun olur.

Nüfusun miktarı yanında, onun farklı yaş gruplarına göre gösterdiği dağılım da önemlidir. Nüfusun yaş yapısını ortaya koyabilmek için, belirli yaş dilimleri alınarak gruplandırma yapılır.

Bilindiği üzere" bir nüfus kitlesinin, yaş gruplarına göre sergilediği bilişime" nüfusun yaş yapısı denir (25).

Ardanuç ilçe merkezinin 1990 yılına ait nüfus piramidi incelendiğinde, 0-4, 10-14, 15-19 ve 20-24 yaş gruplarındaki nüfusun geniş bir yayılış gösterdiği dikkati çeker. Bundan sonraki yaş gruplarında yaşlı nüfusa doğru nisbeten düzenli bir daralma olduğu görülür (Tablo14 , Şekil 14).

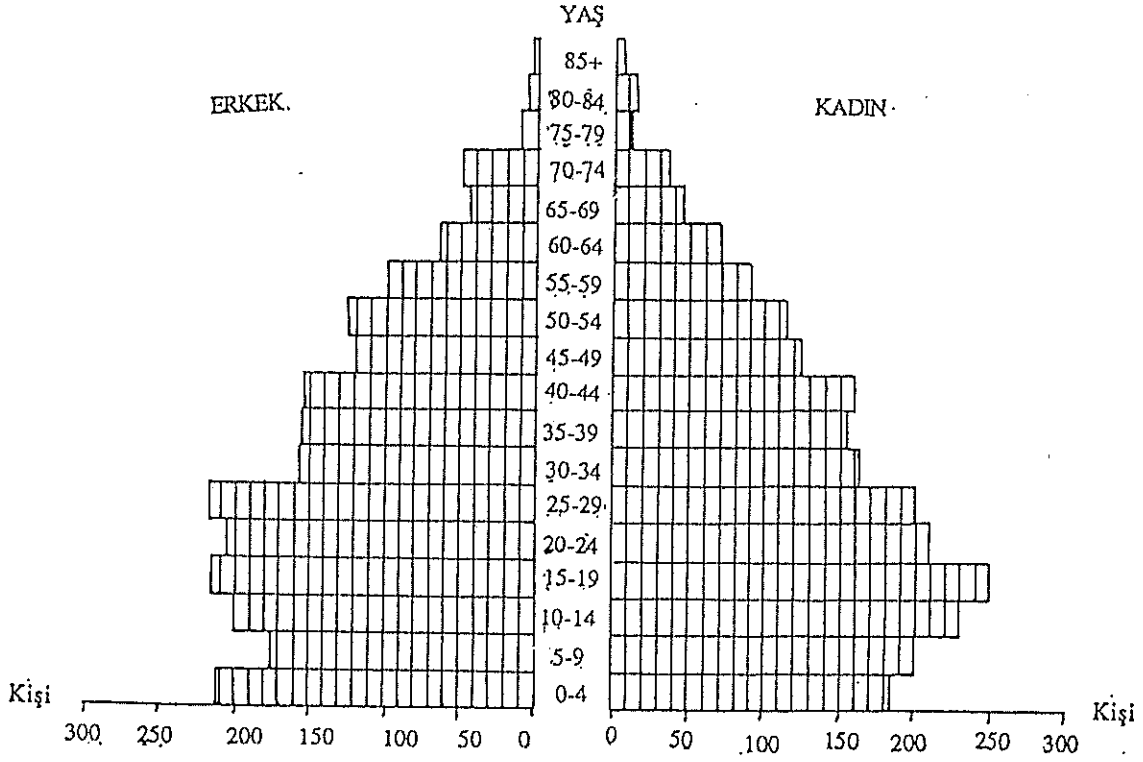
(25) DOĞANAY, H., 1985. Türkiye Beşeri Coğ. Ata.Üniv. Fen.Ede.Fak.Ders Notları 97, Coğ. Bölümü, No: 17, Erzurum, s. 80-83.

Tablo 14. Ardau İlçe Merkezi'nde Nüfusun Yaş Bileşimi (1990).

Yaş Grubu	Erkek N.	Kadıın N.	Toplam N.
0 - 4	209	185	394
5 - 9	173	200	373
10 - 14	199	229	428
15 - 19	214	253	467
20 - 24	204	210	414
25 - 29	216	198	414
30 - 34	156	163	319
35 - 39	155	155	310
40 - 44	154	157	311
45 - 49	118	127	245
50 - 54	125	117	242
55 - 59	98	93	191
60 - 64	63	68	131
65 - 69	46	46	92
70 - 74	50	36	86
75 - 79	12	11	23
80 - 84	7	13	20
85 +	4	5	9
Toplam	2203	2266	4463

Kaynakt : Ardau Merkez Sağlık Ocağı Verilerinden.

Şekil 15. Ardanuç İlçe Merkezi'nin Nüfus Piramidi (1990).

Gerek nüfustaki bağımlılık oranının ve gerekse çalışma çağı (aktif nüfus) nüfusun tesbiti açısından gruplandırmanın "0-14, 15-64 ve 65+" şeklinde yapılması daha pratik olacaktır (26).

Bu ayrıma göre, araştırma bölgesi olan Ardanuç İlçe Merkezi nüfusunun 0-14 yaş grubunda, 1990 yılı itibariyle 1195 kişi bulunuyordu. Bu durumda, kasaba nüfusunun % 26.7'si çocuk nüfustan oluşuyordu. Yetişkinler (15-64 yaş) ise, 3044 kişi olup; toplam nüfusun % 68.1'i, bu grup nüfustan oluşuyordu. 65 ve daha yukarı

(26) DOĞANAY, H., 1989. Türkiye Beşeri Çağ. 3. Kitap 1. Fasikül Ata. Bulv. Fen.Ed.Fak. Yay. No: 98, Erzurum, s 75.

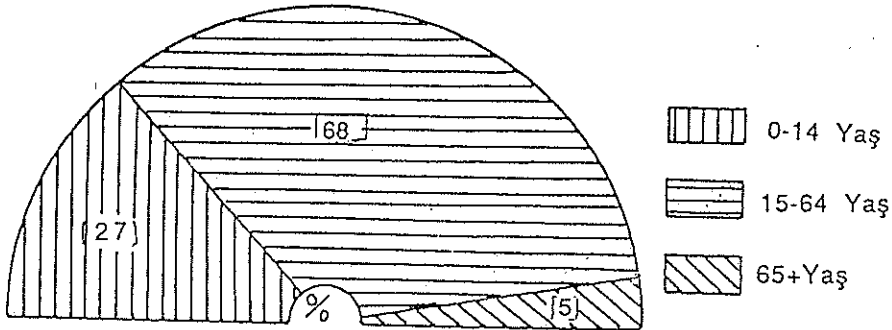
yaşlarda olanlar ise, 230 kişi idi (Tablo 15 , Şekil 15). Yaşlı nüfus olarak da adlandırılan bu grup, geniş aralıklı gruplandırma sistemine göre, en küçük payı oluşturmakta olup; toplam nüfus içindeki payı % 5.2'dir. Anlaşılyorki, Ardanuç İlçe Merkezi nüfusu, çok genç ve dinamik bir yapıya sahiptir.

Tablo 15. Ardanuç İlçe Merkezi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırılması (199).

Yaş Grubu	Erkek N.	Kadın N.	Toplam N.	%'si.
0 - 14	581	614	1195	26.7
15 - 64	1503	1541	3044	68.1
65 +	119	111	230	5.2
Toplam	2203	2266	4469	100.0

Kaynak : Ardanuç Merkez Sağlık Ocağı Verilerinden.

Şekil 16. Ardanuç İlçe Merkezi Nüfusunun Yaş Gruplarına Dağılımı (199).

Ardanuç İlçe Merkezinde nüfusun bağımlılık oranı hesaplandığında, kasaba nüfusunun % 46.8'lik bir bağımlılık oranına sahip olduğu görülür. Bu durum, nüfusun yaklaşık % 53'ünün (% 53.2) çalışabilecek nüfustan oluştuğunu ifade etmektedir.

Böyle olmakla beraber, Ardanuç kasabası nüfusu için hesapladığımız bağımlılık oranı gerçeği tam anlamıyla yansıtmaz. Çünkü, kasabada çalışma hayatı 14 yaşından itibaren başlamadığı gibi, 65 yaşından sonra da bitmemektedir. Örneğin, çocuklar 6-7 yaşlarından itibaren çalışmaya başlayarak aile bütçesine katkıda bulunmaya sağlamaktadırlar. İleri yaşlarda da belli bir emeklilik yaşı olmayıp, yöre sakinlerinin çoğu gücü yetinceye kadar çalışmaktadır. Ayrıca, çalışma çağındaki nüfusun hepsinin de iş hayatına atıldığını düşünmek kuşkusuz doğru değildir. Çünkü öğrenim, işsizlik ve kadının çalışmasının doğru bulunmaması gibi nedenler bunu engellemektedir.

3.3. Aile Büyüklüğü

Yerinde yaptığımız tesbitlere göre, 1990 yılı itibariyle Ardanuç İlçe Merkezi'ndeki aile sayısı, 964 kadardı. Bu veri aynı yıl 4468 kişi (27) olan kasaba nüfusuna oranlanırsa teorik olarak ev halkı büyüklüğünün, 4.6 kişi olduğu anlaşılır.

Bu ortalama, Türkiye ortalamasına göre, daha düşüktür. Çünkü D.İ.E.'nin verileri yardımıyla yaptığımız hesaplamalara göre, 1985'te, Türkiye'de ortalama ev halkı büyüklüğü 5.2 kadardı. Anlaşıyor ki, Ardanuç kasabasında daha çok çekirdek aile tipi yaygındır. Ancak yerinde yaptığımız gözlemlere göre birleşik aile tipi de bir hayli yaygındır. Buna rağmen ev halkı bireyi sayısının nisbeten düşük çıkmasında, göçlerin başlıca rol oynadığı kanaatindeyiz. Çünkü, Ardanuç'taki ailelerin çoğunda en az bir-iki gurbetçi nüfus vardır.

3.4. Beslenme ve Sağlık Durumu

İlçe merkezinde yapmış olduğumuz tespitlere göre, halkın yediği yiyecek maddelerinin başında, hayvansal gıdalar ve mevsimlere göre değişmekle birlikte, çeşitli yaş ve kurutulmuş sebze ve meyvaların geldiği tesbit edilmiştir. Hayvansal

(27) Merkez Sağlık Ocağı kayıtlarında sağladığımız verilere göre.

ürünler içerisinde en fazla koyun eti ve inek sütü kullanılmaktadır. Ardanuç Belediyesi'ne ait kesimhanede kesilen hayvanlar (tamamına yakını koyun) kasaplarda satışa sunulmaktadır. Kesimhanede kesilecek hayvanların sağlık durumları kontrol edilmekle birlikte, kaçak kesimlerin halk için taşıdığı tehlike önlenememektedir. İnek sütü doğrudan tüketildiği gibi, peynir ve yağ üretiminde kullanılarak ta tüketilmektedir. Bununla birlikte söz konusu hayvansal ürünlerin ilçe halkı tarafından yeteri kadar ve tam anlamıyla sağlık şartları altında tüketildiği de söylenemez.

Araştırma bölgemizin sınırları içerisinde yetiştirilen çeşitli sebze ve meyveler halkın beslenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu ürünlerin bir kısmı hasat mevsimlerinde yaş olarak tüketilirken, bir kısmı da kurutularak ve konserve yapılarak diğer mevsimlerde de tüketilmektedir. Yaz aylarında içme sularındaki kirlenme ve sıcaklık artışlarının çeşitli ürünlerde meydana getirdiği bozulmalar, çeşitli enfeksiyonel hastalıklara yol açabilmektedir.

Ardanuç İlçe Merkezi'nde 1991 yılı itibarıyla bir Sağlık Merkezi ve birde sağlık Ocağı bulunuyordu. Bu iki sağlık kuruluşu, hizmetlerini bir bina içerisinde ve beraber vermektedirler. Bu kuruluşlarda 1991 yılı itibarıyla, 3 doktor, 9 hemşire, 18 ebe sağlık hizmeti veriyordu. Yatak kapasitesi 10 olan söz konusu sağlık kuruluşunda, çeşitli kontrol ve tedaviler yapılmakla birlikte, çoğu durumlarda Artvin'deki sağlık kuruluşlarına sevk yapılmaktadır. Adı geçen kuruluşun bir ambulansı, bir arazi arabası ve bir de taksisi bulunuyordu.

Sağlık merkezine daha çok bağırsak enfeksiyonuna bağlı hastalar gelmektedir. Bunda, içme sularının yeteri kadar temiz olmamasının büyük rolü bulunmamaktadır. İlçede görülen diğer önemli hastalıklar, beslenme bozukluklarına bağlı olan hastalıklardır.

Sağlık Merkezi tarafından her yıl düzenli olarak karma aşılar, verem aşısı, kızamık ve çocuk felci aşısı yapılmaktadır. Bununla birlikte, sağlık merkezi tarafından 15'i verem, 7'si lepra ve 6'sı firengi olmak üzere, toplam 28 bulaşıcı hastalık teşhis edilmiştir. Merkezde, ebe hizmetleri de çok iyi bir şekilde yürütülmekte olup, şimdiye kadar doğum esnasında ölen anneye rastlanmamıştır.

3.4. Yaşayış

Ardanuç İlçe Merkezi'nde yaşayış tarzını, yörenin yeryüzü şekilleri, iklimi, ekonomik şartları ve çevresindeki gür orman varlığı sıkı bir şekilde belirlemektedir.

Tarihin ilk dönemlerinde bir kale yerleşmesi özelliğini taşıyan Ardanuç, zamanla bu fonksiyonunu yitirerek, tipik bir kasaba görünümüne bürünmüştür. Yalnızçam Dağları'nın eteklerinde kurulmuş olan bu ilçe merkezi Doğu Karadeniz Bölümü'nün diğer yerleşme alanlarına nazaran nisbeten düz bir araziye sahiptir. Yerleşme sahasının sahip olduğu düzlükten hemen sonra aşırı eğimli yamaçlara geçilmektedir. İnceleme alanımız içerisinde mesken inşaatı için arsa sorunu bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ilçede kiralık ev sorunu bulunmaktadır. Sürekli göç gören bu yerleşme merkezinde kiralık ev sorunun varlığı, ailelerin bölünmesiyle ortaya çıkan yeni aile birimleriyle açıklamak mümkündür.

İlçe merkezinde halkın büyük bir kısmı ticari işyerlerinde, kamu kurum ve kuruluşlarında ve çevrediki tarım alanlarında çalışarak geçimini sağlamaktadır. Yaz aylarında orman sezonunun açılmasıyla, halkın büyük bir kısmı ormancılıkla uğraşmaktadır. Bu faaliyetler ağaç kesim faaliyetleri olduğu gibi, fidanlama faaliyetlerini de içine almaktadır. Yaz aylarında özellikle, Adakale Mahallesi'ndeki kadınların büyük bir kısmı, Ardanuç Orman İşletmesinin fidanlama çalışmalarına katılmaktadır. Ağaç kesimi ve taşınması için de, halkın yaz sezonunu beklediği gözlenmektedir.

Yaz sezonunda ayrıca çevrediki tarım alanlarında büyük bir faaliyet vardır. İlçe merkezinden yakın köylere ziraat yapmak için gidenler olduğu gibi, ilçe merkezine yakın sebze ve meyva bahçelerinde de çalışmalar bulunmaktadır. Yaz aylarında günün ilk saatleriyle birlikte, yakın köylerden ilçe merkezine nüfus hareketi olmaktadır. Satacak mallarını getiren ve alışverişini yapan köylüler akşama doğru köylere geri dönmektedir. Bu kısa zaman içerisinde, ilçe merkezinde oldukça hareketli ve canlı bir görünüm bulunmaktadır.

İlçe merkezinde alt yapı hizmetleri (yol, su, elektrik, kanalizasyon, telefon vs.) günümüz ihtiyacına cevap verecek ölçüde gelişmiştir. Bu bakımdan, özellikle Merkez Mahallesi ve çevresi, nisbeten modern görünümü ve yenilge açık sakinleri ile

dikkati çeker. İlçenin ilk kuruluş yerini oluşturan Adakale Mahallesi ise, oldukça çağdışı bir görünüm arz etmektedir. Bu mahalle, çok karışık bir görünüme sahip olup, oldukça eski ve ahşap evlerde yaşanmaktadır.

3.5. Nüfusun Sektörel Dağılımı

Araştırma bölgesindeki aktif nüfusu, çalışmakta olduğu fonksiyon alanlarına göre tarım, sanayi ve hizmet kesiminde çalışanlar olmak üzere üç gruba ayırabiliriz. İlçe merkezindeki aktif nüfusun en büyük istihdam alanı tarım sektörüdür. Örneğin 1991 yılındaki tespitlerimize göre, ilçe merkezindeki 3044 aktif nüfusun, % 47 kadarı bu fonksiyon alanında çalışıyordu. Bu oranın fazla oluşunu, aktif nüfusun içinde yer alan kadın nüfusun varlığına ve yaşı 14'ün altındaki çocukların da aktif nüfusa dahil edilmesine bağlayabiliriz. Bilindiği üzere, kırsal kesimlerde kadınlar ve çocuklar daha çok tarım sektöründe çalışmaktadır (Tablo 16 , Şekil 16).

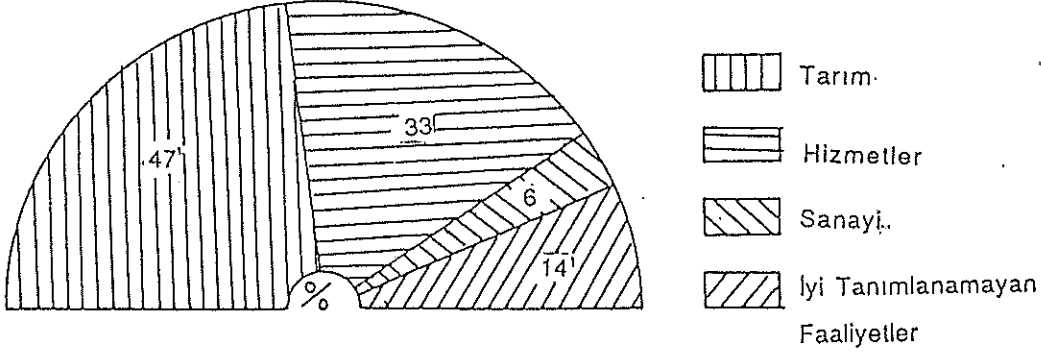
Aynı yıl verilerine göre, aktif nüfusun % 33.4'ü (1016 işgücü) hizmet sektöründe çalışıyordu. Bu fonksiyon alanında çalışan toplam 1061 kişinin, 554'ü çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında; geri kalan kısmı da, ticaretle ve nakliyatçılıkla uğraşıyordu.

Tablo 16. Ardanuç İlçe Merkezinde Aktif Nüfusun Fonksiyonel Dağılımı (1991).

Fonksiyon alanı	Aktif Nüfus	%'si
Tarım	1433	47
Hizmetler	1016	33.4
Sanayi	173	5.7
İyi Tanımlanamayan faaliyetler	422	13.9
Toplam	3044	100

Kaynak : Ardanuç Mal Müdürlüğü verilerinden ve tarafımızdan yapılan anket ve gözlem sonuçlarından.

Şekil 17. Ardanuç İlçe Merkezinden aktif nüfusun fonksiyonel dağılımı (1991).

İlçe merkezinde sanayi kesiminde toplam 173 kişi çalışmakta olup; bu işgücünün hemen tamamı, atölye tipi tesislerde çalışıyordu. Atıl durumda bulunan Entegre Kereste Fabrikası'nın tam kapasite ile işletmeye açılmasıyla hem bu miktar artabilecek, hem de modern sanayi tipinin varlığından söz edilebilecektir.

İyi tanımlanamayan faaliyet alanlarında çalışan işgücünün oranı yaklaşık % 13.9 kadardır. Bu düzenli bir işe sahip olmayan işgücü daha çok kadın işgücünden ve 14 yaşın biraz üzerindeki okuyan veya okumayan genç nüfustan oluşuyordu.

İşgücünün bu fonksiyonel alanlara dağılımı, kesin bir ayırım olmayıp, bazı fonksiyon alanlarında çalışanların bazen başka ilşerle de uğraştıkları dikkati çeker. Bu bakımdan düşünürsek, çeşitli sektörel alanlarda çalışanların küçümsenmeyecek oranda bir kısmı, ilçe merkezinde aynı zamanda tarımla da uğraşmamaktadır. Bunu göz önünde bulundurursak, tarımda çalışanları oranının yaklaşık % 60'a ulaşabileceği sonucuna varabiliriz.

4. Nüfus Yoğunlukları ve Dağılışı

Toprak ve nüfus sayıları arasındaki ilişki derecesini ortaya koyan en açık

göstergelerden biri de "nüfus yoğunlukları" dır. Bu terim, belli bir coğrafi ortam üzerinde barınan nüfus sayısının, bu ortamın, yüzölçümü değerlerine oranlanması sonucunda elde edilen bir "orantı değeri"dir (28).

Uygulanış itibariyle matematiksel, fizyolojik ve tarımsal olmak üzere, üç ayrı nüfus yoğunluğu hesaplama metodu bulunmaktadır.

Araştırma bölgesini oluşturan Ardanuç Kasabası'nın belediye yönetim sınırları içinde kalan yerleşim alanının yüzölçümü 325 hektardır. 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ilçe merkezinin nüfusu 5052 idi. Buna göre, ilçe merkezi arazisi genelinde matematiksel nüfus yoğunluğu hektara 15.5 kişiye aşıyordu (Tablo 17).

Tablo 17. Ardanuç İlçe Merkezi'nde Mahallelere Göre Matematiksel Nüfus Yoğunluğu (1990).

Mahalleler	Toplam Nüfusu	Yüzölçümü(ha.)	Yoğunluğu (ha/kişi)
Merkez (Meydanlar)	2998	164	18.2
Adakale-34 evler	1241	50	24.8
Esentepe	530	37	14.3
Ankliya	283	74	3.8
Toplam	5052	325	15.5

Kaynak : Ardanuç Nüfus Müdürlüğü verileriyle, 1/25000 ölçekli Topografya haritasından yapılan hesaplamalar.

Ardanuç Nüfus Müdürlüğü'nün 1990 yılı verilerine göre, nüfus yoğunluğu en fazla olan mahalle, hektara 24.8 kişiyle Adakale Mahallesidir. Bu mahallenin nüfus yoğunluğu, Merkez Mahallesinin yoğunluğundan bile fazladır. Bunun nedeni, bu mahallenin yüzölçümünün küçük olmasına rağmen, nüfusunun çok olmasıdır. Adakale Mahallesi'nde bulunan evler birbirine çok yakındır; hatta o kadar yoğundur ki, evler, birbirinden zor ayırd edilebilmektedir. Bu mahalle, önceleri ilçenin merkezi

(28) DOĞANAY, H., 1989, A.g.e., s. 140.

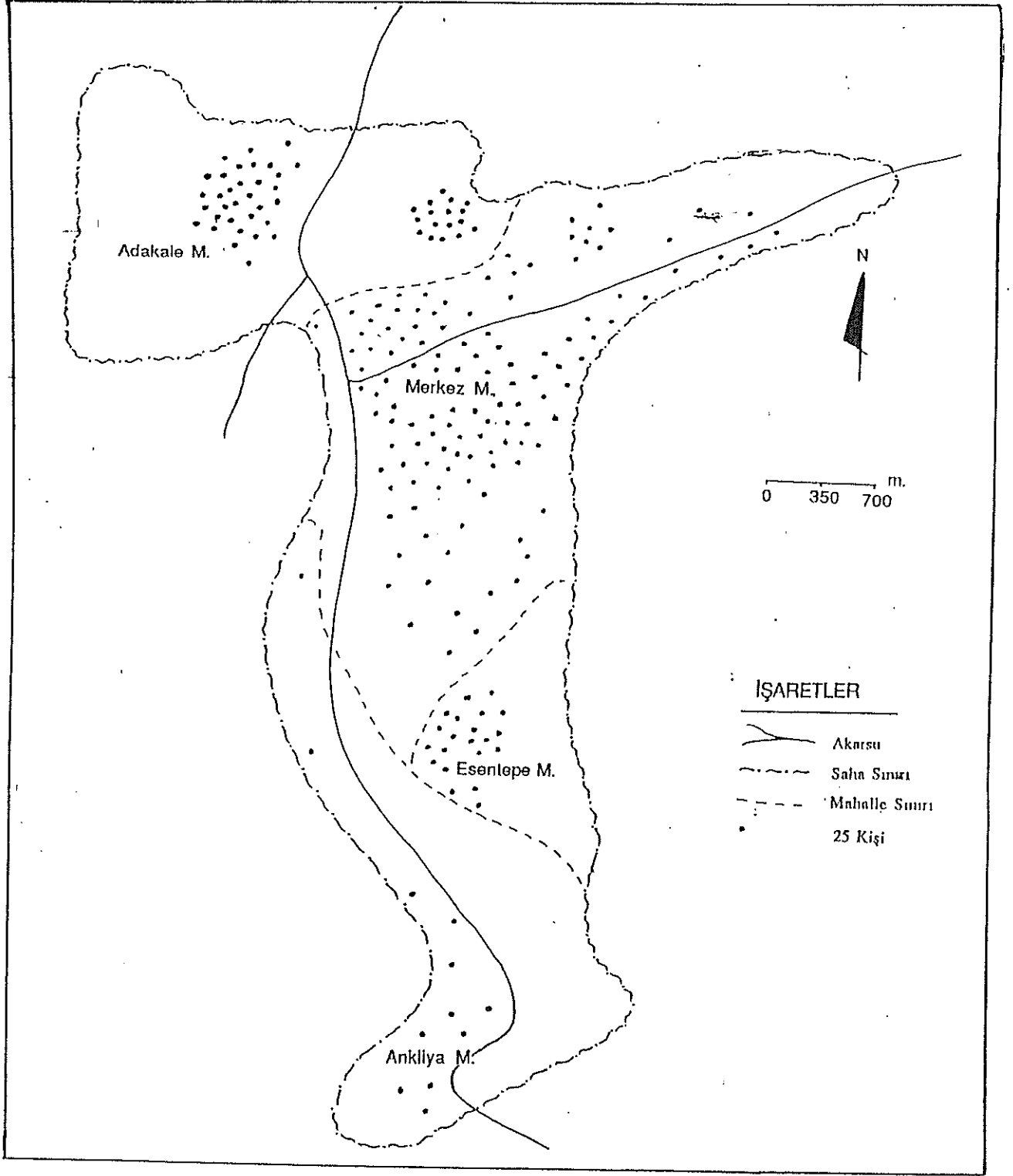
durumunda idi ve bir kale yerleşmesi özelliğine sahipti. Aynı zamanda, burada oturan ailelerin çocuk sayısı çok fazla olup; bundan dolayı da, nüfus yoğunluğu yüksek çıkmaktadır.

Merkez mahallesinde de nüfus yoğunluğu oldukça yüksektir. Bunun nedeni, bu kesimde nüfusun fazla olması yanında, genel hizmet ve ticari hizmete yönelik binaların burada bulunmasıdır. Esentepe Mahallesi de nisbeten yoğun bir nüfusa sahipken; bir köy özelliği taşıyan Ankliya mahallesinde nüfus yoğunluğu yerleşmenin dağınık olmasından dolayı diğer mahallelere göre oldukça düşüktür.

Hatırlanacağı üzere, fizyolojik nüfus yoğunluğu, etkilebilir veya ekilen toprakların yüzölçüm tutarının, sahanın nüfusuna oranlanmasıyla bulunur (29).

(29) DOĞANAY, H., 1989 A.g.e., s.140.

ŞEKİL 18'. ARDANUÇ İLÇE MERKEZİNİN NÜFUS DAĞILIŞ HARİTASI (1991)

Araştırma sahasının fizyolojik nüfus yoğunluğu, yapılan hesaplamalara göre, hektara yaklaşık 40.9 kişi kadardır (Tablo 18).

Tablo 18. Ardanuç İlçe Merkezinde Mahallelere Göre Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1990).

Mahalleler	Toplam Nüfus	Ekilebilir Arazi (ha)	Fizyolojik Yoğ. (ha/kişi)
Merkez (meydanlar)	2998	32	93.3
Adakale-34 Evler	1241	8	155.1
Esentepe	530	18	29.4
Ankliya	283	65	4.3
Toplam	5052	123	40.9

Kaynak : Ardanuç Nüfus Müdürlüğü ile İlçe Tarım Müdürlüğünden Alınan verilerden ve anketlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, fizyolojik yoğunluğu en yüksek olan mahalle, hektara 155.1 kişi ile Adakale Mahallesi'dir. Bunun başlıca nedeni, bu mahallenin, nüfusuna göre ekilebilir arazisinin çok az olmasıdır. Benzer durum Merkez (Meydanlar) Mahallesi'nde de bulunduğu için, bu mahallede de fizyolojik yoğunluk değerleri oldukça yüksektir. Fizyolojik nüfus yoğunluğu en az olan mahalle ise, Ankliya Mahallesi'dir. Çünkü, bu mahallenin nüfusu, ekilebilir araziye göre oldukça azdır.

Araştırma bölgesinde fizyolojik nüfus yoğunluğu, matematiksel nüfus yoğunluğuna göre nisbeten fazladır. Bu durum, yörede ekilebilir toprakların azlığından kaynaklanmaktadır. Araştırma sahasının toplam alanı 375 hektar olmasına karşılık, bu arazinin ancak 123 hektarı (% 32'si) ekilebilmektedir.

Tarımsal nüfus yoğunluğu hesaplandığında, Ankliya Mahallesi dışında, diğer mahallelerde fizyolojik nüfus yoğunluğu ile büyük farklar olduğu görülmektedir.

Fizyolojik ve tarımsal yoğunluk değerlerinin Ankliya Mahallesi'nde benzer olması, bu mahalle nüfusunun hemen hemen hepsinin tarımla uğraşmasıyla açıklanabilir (Tablo 19).

Tablo 19. Ardanuç İlçe Merkezinde Mahallelere Göre Tarımsal Nüfus Yoğunluğu (1990).

Mahalleler	Tarımsal Nüfus	Ekilebilir Arazi (ha)	Tarımsal Yoğunluk (ha/kışı)
Merkez (meydanlar)	1379	32	43
Adakale-34 Evler	485	8	60.6
Esentepe	252	18	14
Ankliya	257	65	3.9
Toplam	2373	123	19.2

Kaynak : Ardanuç Nüfus Müdürlüğü ile İlçe Tarım Müdürlüğünden Alınan verilerden ve anketlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

B. YERLEŞME

1. Yerleşmenin Tarihi Gelişimi

İnceleme bölgemizi oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi'nin tarihi çok eski olup, bu bölgede M.Ö.IX. Yüzyıllarda yerleşildiği tahmin edilmektedir.

M.Ö.VII. Yüzyıl'da buraya Saka-İskit Türkleri boyundan Taokların yerleştiği bilinmektedir. Tayk ve Dayk adlı eski eyalet adları ile, Tavusker gibi coğrafi isimlerin bunlardan kaldığı tahmin edilmektedir. Sakalar'dan beş yüzyıl sonra çevreye, tarihte "Eski Oğuzlar" denilen Arsaklı Hanedanı hükmetmiştir. Bu hanedanlık, hükümdarlık alanındaki bu bölgeyi sancaklara bölerek yönetmiştir ki, Tavusker olarak adlandırılan Ardanuç kesiminin bu son sancak idaresinin merkezi olduğuna şüphe yoktur. Bunun başlıca nedenini, çevreye oldukça hakim olan ve oldukça da tahkimatlı kalesine bağlayabiliriz. Adı "Gevhernik Kalesi" olarak da tanınan

Ardanuç kalesi çevresinde çeşitli medeniyetlerden artakalan yıkıntılar mevcuttur.

IX. Yüzyıla kadar bölgede Baparot Hanedanlığının etkili olduğunu görmekteyiz. Bu hanedanlığa bağlı Bağarat Sülalesinin bölge üzerinde son kralı 2. Aterenerse IX. yüzyıl'ın sonlarına kadar Ardanuç Kalesi'nin yönetimini elinde tutuyordu. Selçuklu Sultanı Melikşah zamanında (1080 yılında) 4. Bağarat'ın oğlu olan 2. Görgü Posofta yapılan meydan savaşında yenilince Ardanuç ve çevresi tamamiyle Selçuklular'ın eline geçti. Bundan hemen sonra Ardanuç'la birlikte Artvin, Ardahan ve Ahıska bölgelerine yeni müslüman ve Türk göçleri gerçekleşti. Bundan sonra Ardanuç ve çevresi, 44 yıl Selçuklular İdaresindeki, Erzurum'daki Saltuklu egemenliğine bağlandı. Daha sonra aslı Gürcistanlı olan Bağratlı kralları, Hristiyan kıpçaklı Türklerin yardımıyla Selçuklularla savaşa giriştiler. XII. Yüzyılın ilk çeyreğinde Cengiz İmparatorluğu'nun çevreye hakim olarak büyük tahribat yaptığı görülmektedir. Bölgenin Osmanlılar tarafından fetedilmesinden önce, Çıldır Atabeylerinin başkenti olduğu bilinmektedir.

Ardanuç da, Artvin gibi, Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman çağında fethedilerek Osmanlı devletine katılmıştır. Kanuni, Erzurum Beylerbeyi İskender Paşa'ya Ardanuç Kalesini almayı buyurmuştu. İskender Paşa 1551 yılında Ardanuç Kalesini aldı ve kale komutanı İran'a sığındı. Daha sonra 1551-1578 yılları arasında Erzurum Eyaletine bağlı Ardanuç sancağı olarak kaldı. 1578 yılından sonra ise Çıldır Eyaletine bağlı bir sancak merkezi oldu.

Ardanuç Sancağı, zaman içerisinde Ardanuç kazası oldu. Osmanlı-Rus savaşı sonucunda (1878) Rusya tarafından işgal edilen bölge 1918 yılında işgalden kurtulduktan bir kaç ay sonra İngiliz işgaline, ardından da Gürcü işgaline uğramıştır.

23 Şubat 1921 tarihinde son olarak işgalden kurtulan Ardanuç, 1945 yılına kadar Artvine bağlı bir nahiye yönetim birimi olarak kaldı (30).

(30) İlçe merkezinin tarihi hakkındaki bilgiler, Ahmet ERDEM'in "Ardanuç İlçesi ve Çevresinin Tarihi" adlı eserinin 46. ve 47. sayfalarından faydalanılarak yazılmıştır.

Günümüzdeki Ardanuç İlçesi, 1 Ağustos 1945 günü kurulmuştur. İlçenin ilk Merkezi, Tütünlü Köyüdür. Daha sonra 1948 yılında eski Ardanuç (Adakale) kasabasına taşınan ilçe yönetim merkezi, son olarak günümüzdeki Meydanlar mevkiine 1952 yılında geçmiştir.

Ardanuç İlçe Merkezi, dört ayrı mahalleden oluşmaktadır. Merkez (Meydanlar), Esentepe ve Ankliya mahalleleri, Ankliya Deresi'nin kenarında kurulmuştur. Adakale mahallesi ise, ilçenin tarihi yerleşme alanını oluşturmaktadır. Ankliya mahallesi, seyrek dokulu yerleşme özelliği ile, bir köy görünümü arz etmektedir.

Yönetim, eğitim, ticaret ve sanayi fonksiyonların ait binaların Merkez Mahallesinde bulunmasından dolayı, bu mahalle ilçe merkezinin en önemli mahallesini oluşturmaktadır.

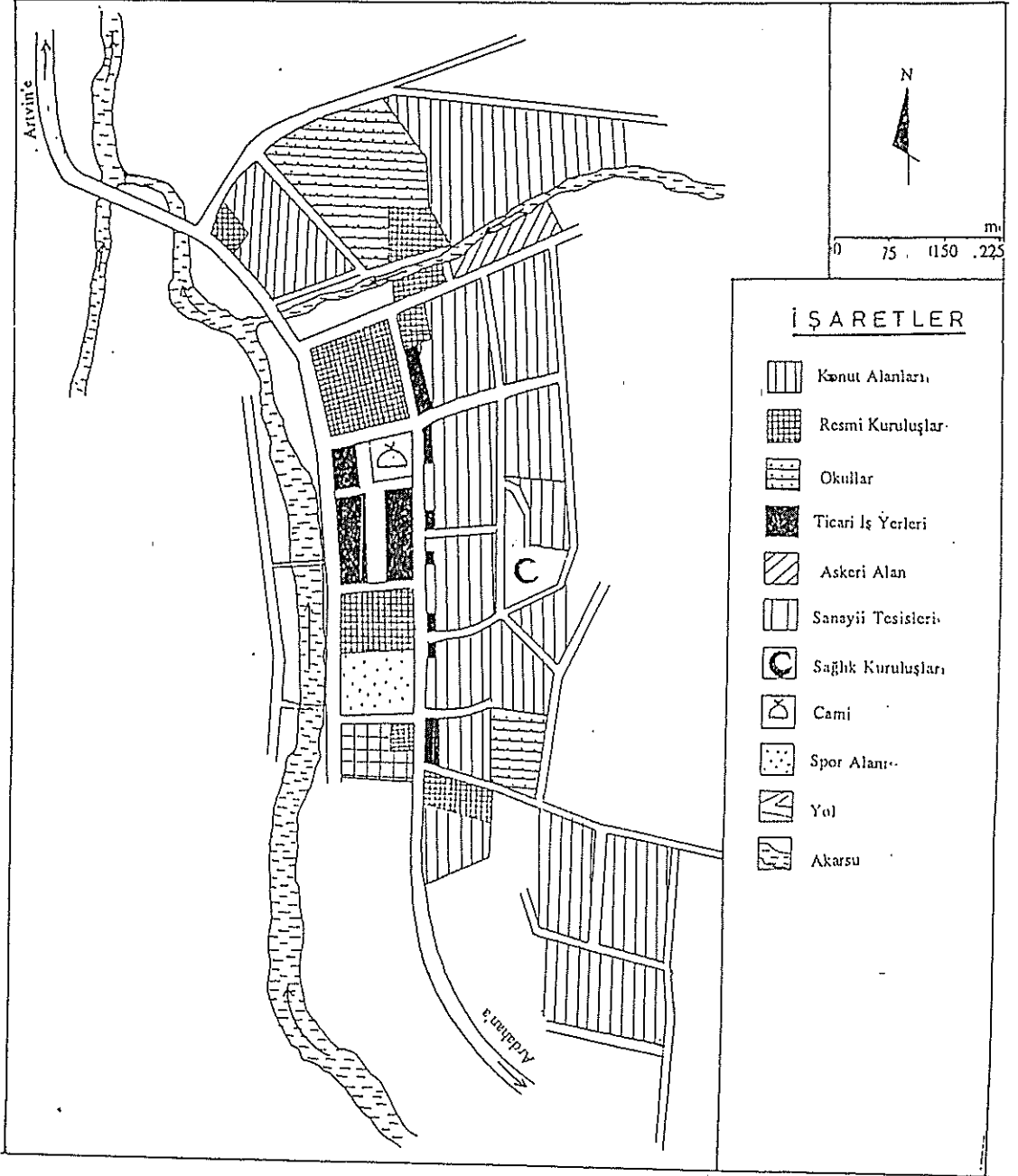
2. Yerleşme Şekli ve Nedenleri

Araştırma bölgesini oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi, yerleşme alanının planı yönünden incelenecek olunursa, yerleşme bölgesinin tek bir yerleşme ünitesinden değil, birbirinden ayrı dört mahalleden oluştuğu dikkati çeker (Şekil 18). İdari ve ticari birimlerin toplanmış olduğu Merkez (Meydanlar) Mahallesi, deniz seviyesinden 470 m yükseklikte kurulmuştur.

Merkez Mahallesi, ilçe yönetim örgütünün 1952 yılında kurulduğu mahalle olup, bu yerleşme ünitesi, Ankliya Deresi ve Horhot Deresinin birleştiği kesim çevresinde yer alır. Bu tarihten önce yerleşme, Ardanuç Kalesinin eteklerinde bulunan Adakale Mahallesinde bulunuyordu. Kale eteklerinin dar ve çok eğimli olması nedeniyle, yerleşme, bugünkü Merkez Mahallesinin bulunduğu daha düz alana kaydırılmıştır.

Esentepe ve Ankliya mahalleri de, merkez mahallesinin yükseltisine yakın bir yükseltide kurulmuştur. Ankliya Mahallesi'nin her iki yakasında kurulmuş olan Ankliya Mahallesi, tipik bir köy özelliği taşımaktadır.

ŞEKİL 19. ARDANUÇ'UN YERLEŞME PLANI (1991)

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Adakale Mahallesi, ilçenin ilk kurulduğu yeri oluşturuyordu. Günümüzde ilçeye bağlı bir mahalle özelliği taşıyan bu yerleşim bölgesinin denizden olan yükseltisi, yaklaşık 670 m civarındadır.

3. Meskenler

a. Yapı Malzemelerine Göre Meskenler

Meskenlerin inşa edilmesi ve şekil almasında iklim faktörü yanında, çevrede mevcut olan malzeme ile bunları inşaada kullanacak insanların sosyal yapısı, zevki, görüşü ve ekonomilerinin de büyük payı vardır. Fakat herşeyden evvel, meskenlere karakterini verdiren şey yakın çevrede bulunan bol ve ucuz inşa malzemesidir (31).

İlçe merkezi ve yakın çevresinde ormanın mevcut olması, konutların yapımında taş ve briketle birlikte ahşap malzemenin de kullanılmasına yol açmıştır. Ahşap malzemenin kullanım oranı, eski tip meskenlerden yeni tip meskenlere doğru bir azalış göstermektedir. Araştırma bölgemizdeki eski tip meskenler genelde iki katlıdır. Genelde birinci katı taştan, ikinci katı briketten yapılmış bu meskenlerin çatıları ahşaptan olup, üzerleri çoğunluk oluklu kiremitle kaplanmıştır. Temeli ve birinci katı oluşturan taş malzeme, çevrede oldukça bol bulunmaktadır. Bu taşlar kireçtaşı olup, konut yapımı için oldukça elverişlidir. Konutların ikinci katlarında ahşap ve briket kullanılmaktadır. İkinci katın dış duvarları, briketle örülmüş olup, iç kısımdaki oda bölmeleri ve tavan kısımları ise, çoğunlukla ahşap malzemeden meydana gelmektedir.

Yörede toprak çatılı evler bulunmamaktadır. Bazı hayvan barınakları ve ot mereleri tamamen ahşaptan yapılmıştır. Bu konutların dışında, tamamıyla ahşap malzeme kullanılan konut yoktur.

İlçe merkezinin özellikle Merkez Mahallesi'nde modern, çağdaş konutlara rastlanmaktadır. Bu meskenlerin yapı malzemesini briket ve tuğla oluşturmaktadır. Esentepe Mahallesinde de konutların tamamına yakını briket ve tuğla malzemesi

(31) TUNÇDİLEK, N., 1967. Türkiye İskan Coğrafyası, İst. Üniv. Ed.Fak.Yay. No = 1283. Coğ.Enst. Yay. No: 49, İstanbul, s. 36.

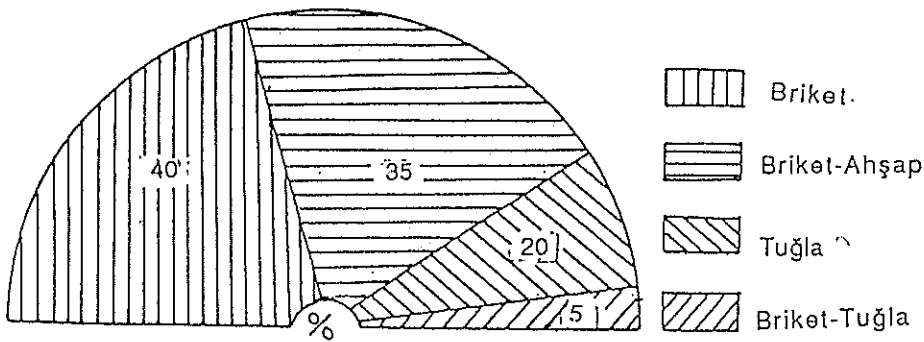
oluşturmaktadır. Ankliya ve Adakale mahallelerinde ise, çoğunlukla geleneksel konutlar yaygın olup, briket-ahşap malzemesi kullanılmaktadır. (Tablo 20, Şekil 19).

Tablo 20. Ardanuç İlçe Merkezinde Yapı Malzemelerine Göre Meskenler (1991).

Mahalle	Briket-Ahşap	Briket	Briket -Tuğla	Tuğla	Toplam
Merkez	28	172	19	68	287
Adakale-34 Evler	77	34	-	-	111
Esentepe	13	42	-	7	62
Ankliya	46	6	-	-	52
Toplam	164	252	19	75	512

Kaynak : Yerinde yapılan anket ve gözlemlerden.

Şekil 20. Ardanuç İlçe Merkezi'nde Yapı Malzemelerine Göre meskenlerin dağılışı (1991).

Çağdaş yapı malzemelerinden olan briket, tamamıyla ilçe merkezlerindeki imalathanelerden, tuğla ise, Artvin'den temin edilmektedir. Konutlarda örtü

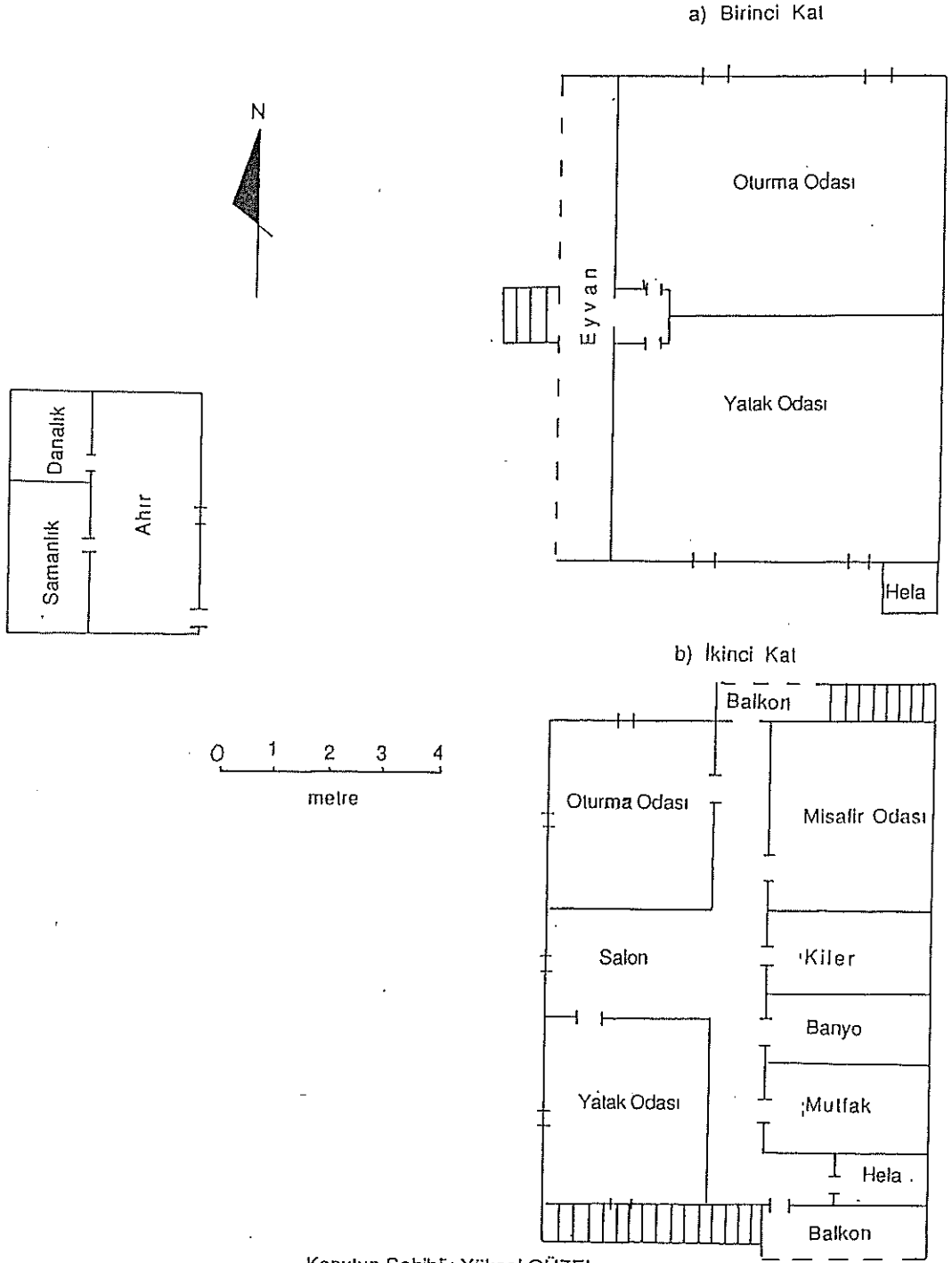
malzemesi olarak kiremit ve sac kullanılmaktadır.

b. Mesken Tipleri, İnşa Şekli ve Fonksiyonları

1. Eski Tip Meskenleri : Eski tip meskenlerin yapı malzemesini taş, briket, ahşap ve kiremit oluşturmaktadır. Bu tip meskenler ailelerin büyüklüğü ve gelir durumlarına göre tek katlı veya iki katlı olmaktadır. Genelde meskenler iki katlı olup, alt kat derin kazılmış "him" (temel)'ler üzerine inşa edilmiş, kalın taş duvarlarla örülüdür. Vadi yamaçlarına kurulmuş olan evlerin alt katları, tamamen yamaca yaslanmış durumdadır. Toprağın neminden ve ağırlığından konutun etkilenmeyip uzun ömürlü olabilmesi için, temelde taş malzeme seçilmiştir. Birinci katın girişinde "avlu" adı verilen dar ve uzun bir boşluk bulunmaktadır. Bu kat içerisinde yer alan iki oda "daraba" adı verilen taş duvarla birbirinden ayrılır. Odaların sağında ve solunda sekü (seki) yer alır (Şekil 20).

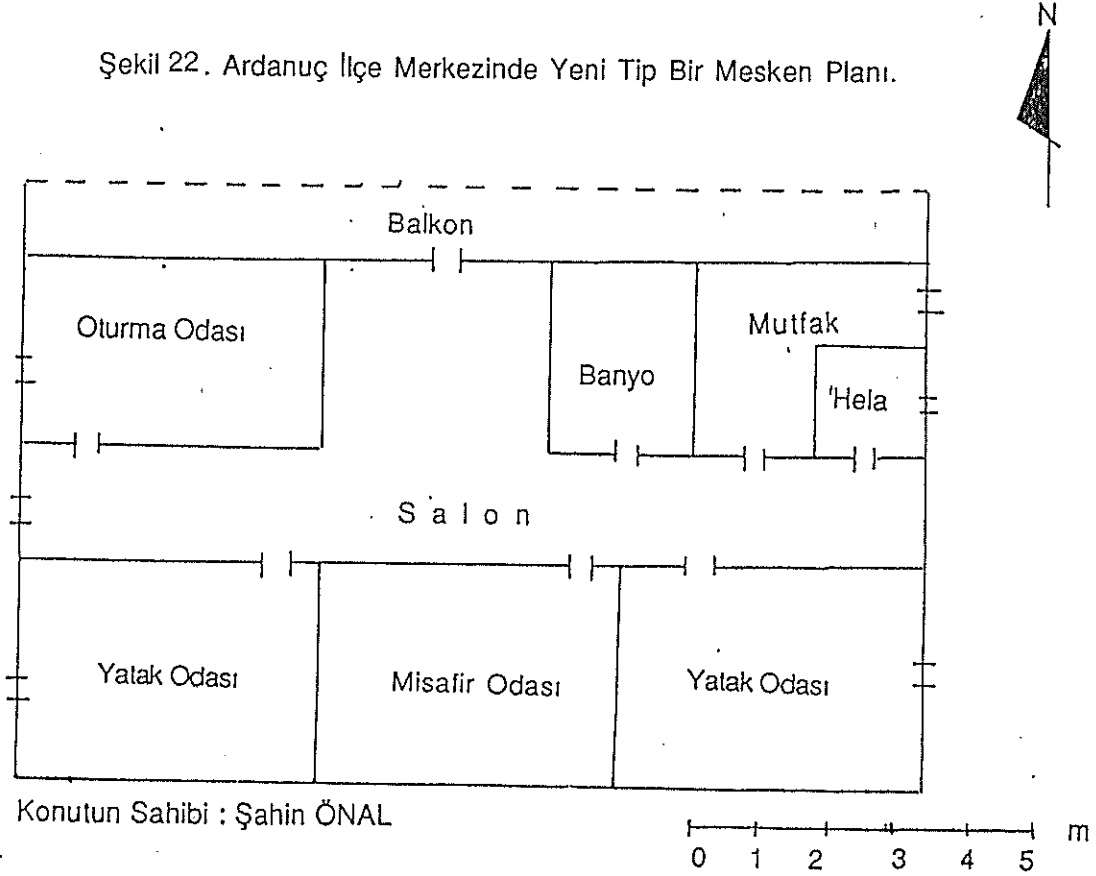
Evin genellikle ahşap olan üst katına ahşap bir merdivenle çıkılır. Çıkılan bu kısımda "eyvan" adı verilen fazla geniş olmayan bir açıklık bulunur. Eyvan yaz aylarında bazı meyve ve sebzelerin kurutulmasında kullanılmaktadır. İkinci kattaki odalar birinci kattakiler kadar büyük olmayıp, ahşap darabalarla birbirinden ayrılmaktadır. Odalardan biri kiler olarak kullanılan ikinci katta mutfak ve banyo yer almaktadır. Konutun helası ahşap merdivenin altında, yani dışarıda bulunmaktadır. Konutun tavanını ahşap malzeme oluşturmaktadır. Örtü malzemesi olarak da, genellikle oluklu, azda olsa marsilya tipi kiremit kullanılır. Ailenin süt ihtiyacını karşılamak, az da olsa ticaretini yapabilmek için, bahçede basit bir ahır yapılmıştır. Hayvanların bulunduğu kısım taştan inşa edilmiş olup, hemen üzerindeki ot deposu (merek) yuvarlak ve kalın ağaçların birbirine geçmeli olarak, yukarı doğru sıralanmasıyla meydana getirilmiştir. Bu eklentinin üzerinde tamamen ahşap örtü ile kaplıdır.

Şekil 21. Ardanuç İlçe Merkezi'nde Bir Mesken Planı.

II. Yeni Tip Meskenler : Bu tip meskenler, çağdaş yapı malzemesi kullanılarak yapılmış meskenleri kapsamaktadır. İlçe merkezinde son zamanlarda yapılmış veya yapılmakta olan meskenlerin tamamına yakını yeni tip meskenler olup; bunlar, iki veya daha fazla katlıdır. Bu konutlarda yapı malzemesi olarak briket ve tuğla kullanılmakta, üzeri ise, kiretle kaplanmaktadır. İç ve dış duvarları sıvalı olan bu meskenlerin içerisinde banyo ve tuvalet eklentileri çağdaş bir özellik taşımaktadır (Şekil 21)

Şekil 22. Ardanuç İlçe Merkezinde Yeni Tip Bir Mesken Planı.

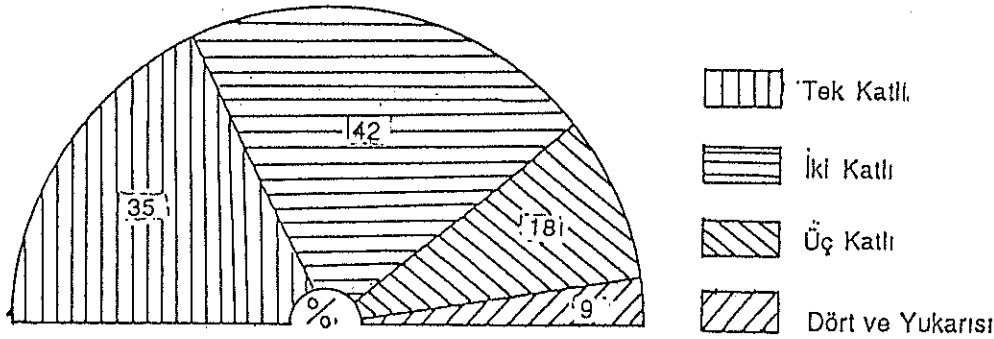
Yörede ailelerin ekonomik ve sosyal durumuna bağlı olarak konutlarda kat sayısı artmaktadır. İlçe merkezinde meskenlerin çoğu, iki veya daha fazla katlıdır (Tablo 21, Şekil 22). Araştırma bölgesinde konutların çatıları genellikle eğimlidir. Eski tip meskenlerde iki veya daha fazla yöne eğimli iken yeni tip meskenler bir veya iki yöne eğimlidir. Bu durum, kuşkusuz araştırma bölgesinde etkili olan yağış şartlarına bağlanabilir.

Tablo 21. Ardanuç İlçe Merkezi'nde Kat Durumuna Göre Meskenler (1991).

Mahalle	Tek Kat	İki Kat	Üç Kat	Dört ve Yukarısı	Toplam
Merkez (Meydanlar)	44	128	88	27	287
Adakale-34 Evler	53	58	-	-	111
Esentepe	43	15	4	-	62
Ankliya	41	11	-	-	52
Toplam	181	212	92	27	512

Kaynak : Tarafımızdan yerinde yapılan tespitlerden.

Şekil 23. Ardanuç İlçe Merkezinde Kat Durumuna Göre Meskenler (1991).

Ardanuç ilçe merkezinde, 1991 yılında toplam 512 mesken bulunuyordu. Bu meskenlerin büyük bir kısmını (% 79), aile konutları oluşturuyordu. Aile meskenlerinin oranı, Merkez Mahallesi'nin dışında kalan mahallelerde daha da artmaktadır. Hatta Merkez Mahallesi dışında kalan diğer mahallelerde ticari amaçlı iş yerleri hemen hemen hiç bulunmamaktadır.

Araştırma bölgesinde, 1991 yılı itibariyle, 88 adet ticari amaçlı konut bulunuyordu. Bu sayıya üstü aile meskeni, altı ise ticari amaçlı kullanılan konutlar

dahil değildir. Bu tip konutlar aile meskenlerine dahil edilmiştir. Ticari amaçlı konutların çoğu, Merkez Mahallesi'nde hükümet meydanı çevresinde birbirine hemen hemen bitişik olarak yer almışlardır.

Üçüncü mesken grubunu oluşturan sosyal amaçlı meskenlerin toplam meskenler içindeki oranı, % 4 kadardı. Bu meskenleri genelde okul, banka, kamu kurum ve kuruluşları, hastane, PTT, karakol, cami ve orman işletmelerine ait binalar oluşturmaktadır (Tablo 22).

Tablo 22. Ardanuç İlçe Merkezinde Meskenlerin Fonksiyonlarına Göre Dağılımı (1991).

Meskenler	Mesken Sayısı	%'si
Aile meskenleri	404	79
Ticari Amaçlı Meskenler	88	17
Sosyal Amaçlı Meskenler	20	4
Toplam	512	100

Kaynak : Tarafımızdan yapılan tesbitlerden.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARDANUÇ'UN EKONOMİK
FONKSİYONLARI

GENEL BAKIŞ

Araştırmamıza konu olan Ardanuç, İdari açıdan bir ilçe merkezi olmasına rağmen ekonomik fonksiyonları itibariyle daha çok bir kasaba özelliği taşımaktadır.

M.Ö. IX.Yüzyıllarda bir kale yerleşmesi olarak kurulan Ardanuç, tarih içerisinde bu özelliğine bağlı olarak çeşitli medeniyetlerin ilgi merkezi durumuna gelmiştir. Fakat zamanla bu fonksiyonunu kaybeden yerleşme, eski önemini kaybederek giddikçe küçülmüştür. 1945 yılından sonra Artvin'e bağlı bir ilçe olan Ardanuç, günümüzde 49 köyün yönetim merkezi durumundadır.

Bilindiği üzere, bir yerleşmenin varlığını devam ettirebilmesi için bir veya birkaç ekonomik fonksiyonun var olması gerekir. Ardanuç İlçe Merkezi'nin çevresine verdiği idari hizmetler bunların en önemli olanıdır. Zira Ardanuç, İlçe Merkezi olduktan sonra nüfussal ve yapısal bir gelişme göstermiştir. Daha sonra diğer ekonomik fonksiyonları da bünyesinde geliştirmiştir. Bunlardan en önemlisi tarım olup, ilçenin diğer ekonomik faaliyetlerinin de gelişmesine yol açmıştır. Tarım faaliyetleri için gerekli olan alet ve malzemelerin yapılıp sakıldığı atölyeler ve ticarethaneler bunlardan en önemlileridir.

İlçenin istihdamında ve ekonomik hayatında çok önemli bir yer tutan hizmet sektörü, diğer ekonomik faaliyetleri gelişmesine bağlı olarak gelişmiştir. İlçede 1991 yılında kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar ile ulaşım alanında çalışanlar aktif nüfusun % 33 'ü oluşturmuyordu.

İlçe merkezinde ormancılık faaliyetleri için yeteri kadar orman olmamakla birlikte çevredeki ormanlar ilçenin ekonomik hayatına, özellikle yaz aylarında büyük bir aktivite kazandırmaktadır.

İlçedeki sanayi faaliyetleri oldukça sınırlı olup, küçük çaplı atölyelerde yürütülmektedir. Bunların en önemlilerini marangoz ve demir atölyeleriyle oto tamir haneleridir.

Söz konusu bu faaliyetler ilçe merkezine ve bağlı köylere verdiği hizmetle, ilçenin çevresine göre olan konumunu korumaktadır.

3.1. TARIM, HAYVANCILIK VE ORMANCILIK

A. TARIM

Toplam yüzölçümü 325 ha. kadar olan Ardanuç kasabası yerleşim bölgesinin yaklaşık % 38'i tarıma uygun arazilerden oluşuyordu. Geriye kalan bölümün % 43'ünü orman alanı, % 11'ini tarım dışı alanlar, % 8'ini ise otlak arazisi oluşturmaktadır (Tablo 23, Şekil 23).

İlçe merkezinde tarımsal faaliyetlerin karakterini belirleyen temel faktörler, yeryüzü şekilleri ve iklim özellikleridir. Araştırma bölgemizi oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi, çevresindeki araziye göre oldukça düz bir arazide bulunmaktadır. Bu nedenle, tarım yapılabilecek topraklar oranı oldukça yüksektir. Yörede hüküm süren elverişli iklim şartlarının da etkisiyle, kasaba tarım arazilerinde, daha çok bahçe tarımının egemen olduğunu görmekteyiz. Özellikle yaz aylarında görülen yüksek sıcaklıklar, çeşitli meyve ve sebzelerin yetişebilmesine uygun bir ortam hazırlamaktadır. Tahıllardan en çok ekimi yapılanlar buğday ve arpadır. Bunda, söz konusu tahılların ürün olgunlaştırma dönemi olan yaz aylarında fazla yağış düşmemesinin büyük rolü vardır.

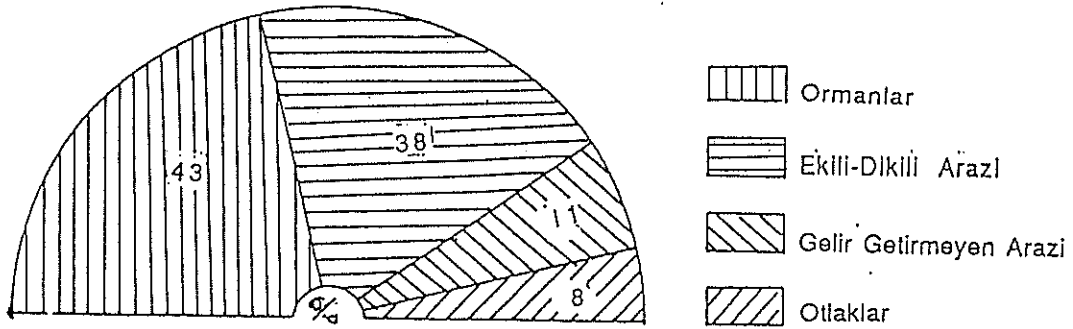
İnceleme bölgesinde daha çok "enterkültür tarım sistemi" yaygındır. Tarlalar içerisindeki meyva ağaçlarının altlarına yonca, fasülye ve çeşitli sebzeler ekilmektedir. Ardanuç kasabası yerleşim alanında tarım arazisinin % 38'lik oranla büyük bir pay sahibi olduğu hatırlanarak, enterkültür tarımının yapılmasının pek gerekli olmadığı düşünülebilir. Ancak, ilçe arazisinin toplam yüzölçümünün çok az olduğu dikkate alınırsa, Ardanuç'un tarımsal arazi varlığının nüfusa göre oldukça kısıtlı olduğu, dolayısıyla bu tip tarım sisteminin uygulanmasının adeta zorunlu hale geldiği daha kolay anlaşılır.

Tablo 23. Ardanuç İlçe Merkezinde Toprakların Yararlanma Bakımından Bölünüşü (1991).

Arizi Kullanılışı	Yüzölçümü (ha.)	%'si
Ormanlar	140	43
Ekili ve Dikili Arazi	123	38
Gelir Getirmeyen Arazi	36	11
Otlaklar	26	8
Toplam	325	100

Kaynak : Ardanuç İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri ve Belediye Emlak Vergi Dairesi Kayıtlarından Derlenmiştir.

Şekil 24. Ardanuç İlçe Merkezi'nde Toprakların Yararlanma Bakımından Bölünüşü (1991).

Araştırma bölgesindeki ekili ve dikili alanların % 72'si, sulanabilen arazilerden oluşuyordu. Sulama, daha çok akarsu vadilerinin tabanındaki ve hemen yakınındaki düz alanlarda yapılabilmektedir. Vadi yamaçlarında ve su kaynaklarından uzak olan bölgelerde ise, kuru tarım yapılmaktadır.

Tarım alanlarının yetiştirilen ürünlere göre dağılımını yapmak, yörede enterkültür tarım sisteminin yaygın olması nedeniyle, oldukça güçtür. Öyle ki, bir parsel arazi içerisinde hem meyva ağaçları, hem yem bitkileri ve hem de çeşitli sebzeler yetiştirilmektedir. Bu durum, şüphesiz tarım alanlarının ilçe nüfusuna göre oldukça az olmasıyla açıklanabilir.

Arazi Mülkiyeti ve İşletme Büyüklükleri Durumu

Araştırma bölgesinde kadastro çalışmaları tamamlanmamış olduğundan, mevcut arazilerin mülkiyet durumlarını kesin olarak ortaya koymak mümkün olmamıştır. Ancak bu güçlükler rağmen, gerek Belediye Emlak Vergisi Dairesinden aldığımız verilerden, gerekse yerinde yapmış olduğumuz anket ve gözlem sonuçlarından yararlanarak çalışma sahasındaki mevcut arazilerin mülkiyet durumları ve büyüklükleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ülkemiz genelinde olduğu gibi Ardanuç İlçe Merkezi'nde de tarım toprakları miras yoluyla sürekli olarak parçalanmakta ve bunun sonucunda da yöredeki tarım alanları daha çok küçük parsellerden oluşmaktadır. Bölge tarım arazilerinin parsel yüzölçümlerinin küçük olmasında, fiziki coğrafya şartlarının elverişsiz olmasının da büyük rolü vardır.

Belediye Emlak Vergisi Dairesinin kayıtlarına göre, ilçe merkezinde mevcut 1230 da. lık tarım arazisi 310 parselden oluşuyordu (1991'de). Bu duruma göre, ortalama parsel büyüklüğü 3.9 da. kadardı. Parsel yüzölçümü küçüklüğü nedeniyle, ilçe merkezinde fazla traktör bulunmamaktadır. Mevcut olan dört adet traktörün bir tanesi büyük tip bir traktör olup, her türlü tarımsal işlevi yapacak kapasitededir. Diğerleri ise, genellikle taşımacılıkta kullanılan küçük tip traktörlerdir.

Araştırma bölgesinde, 1990 yılı itibariyle, 964 aile bulunuyordu. Bu ailelerin % 39'unu oluşturan 376'sının toprağa bulunmuyordu. Topraksız olan aileler, daha çok Merkez Mahallesi'nde oturmaktadırlar. Adakale mahallesinde de topraksız aile oranı oldukça yüksektir. Topraksız ailelerin büyük çoğunluğunun ilçe merkezine yakın köylerde arazisi olup, yaz aylarında bu toprakları işlemektedirler.

İlçe merkezinde ve yakın çevrede hiç toprağı bulunmayan çok az sayıdaki aile, genelde ilçe dışından gelip kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan memurları ve askeri personeli kapsamaktadır.

Araştırma bölgesinde büyük toprak sahibi aile sayısı oldukça azdır. Nisbeten fazla toprağı sahip olan ailelerin arazileri de oldukça küçük parsellerden oluşmaktadır. Yörede 2 dekardan daha az araziye sahip olan ailelerin oranı % 21, 2 ile 4 dekar arasında araziye sahip ailelerin oranı % 25, 4 dekardan daha fazla araziye sahip olan ailelerin oranı ise, % 15 kadardır (Tablo 24).

Tablo 24. Ardanuç İlçe Merkezinde Tarım Alanlarının Mülkiyet Durumu (1990).

Parsel Yüzölçümü (da)	Aile Sayısı	%'si	Toplam Alan (da.)	%'si
Topraksız	376	39	-	-
0 - 2	241	25	184	15
2 - 4	202	21	529	43
4 +	145	15	517	42
Toplam	964	100	1230	100

Kaynak : Belediye Emlak Vergi Dairesi Kayıtlarından.

Yetiştirilen Başlıca Ürünler

1. Tahıllar

Ardanuç İlçe Merkezi'nde tahıl ekimi ve üretimi oldukça önemli olmakla birlikte, toplam tarım arazilerinin ancak % 32'si tahıl tarımına ayrılmıştır (1991). Tahıl tarımına ayrılan toprakların az olmasının nedeni, arazinin Fiziki Coğrafya özelliklerinden dolayı tarım topraklarının sınırlı olması ve mevcut tarım arazisinin de daha fazla gelir getiren meyva ve sebze yetiştiriciliğine ayrılmasıdır.

Araştırma bölgesindeki yaklaşık 394 da. lık tahıl arazisinin, % 81'i buğday tarımına; % 12'si arpa tarımına, % 7'si ise, mısır tarımına ayrılmıştır. Arpa tarımının az yapılmasının nedeni, bu tahılın kullanım alanının sınırlı olmasıdır. Mısır tarımının fazla olmamasının nedeni ise, yaz aylarında bölgeye fazla yağış düşmemesidir.

İnceleme bölgesinde tahıl tarımına ayrılan arazinin % 81'inde ekimi yapılan buğday, sulama imkanı olmayan hafif eğimli araziler üzerinde yetiştirilmektedir. Buğday üretimi, daha çok ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik olarak yapılmaktadır. Hatta buğday ekimi yapan bir çok aile kendi ihtiyacını karşılayamadığından, ekmek yapımı için un almak zorunda kalmaktadır. Ekim alanlarına yakın kesimlerde hasatı yapılan buğdayın samanı ise, hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşık olarak 320 da. arazide yapılan buğday tarımından, 1990 yılı itibariyle, yaklaşık 76 ton buğday ürünü elde edilmiştir (Tablo 25).

Tablo 25. Ardanuç İlçe Merkezinde Tahıl Ekimi ve Üretimi (1990).

Tahıl türü	Ekim alanı (da.)	Üretim (ton)
Buğday	320	76
Arpa	47	8.5
Mısır	27	9.5
Toplam	394	90

Kaynak : Ardanuç İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri.

2. Yem Bitkileri

Ardanuç İlçe Merkezi'nde, tarım arazilerinin % 11'i yem bitkileri tarımına ayrılmıştır. Yem bitkilerinden en fazla yonca ekilmektedir. Nitekim yem bitkilerine ayrılan arazinin yaklaşık % 73'ünde yonca ekimi yapılmaktadır. Yem bitkilerinde % 18'lik payla korunga ikinci; % 9'luk payla ise fiğ üçüncü sırayı almaktadır. Yem bitkilerinin hemen hemen tamamı, ilçenin Ankliye Mahallesi'nde bulunmaktadır (Tablo 26).

İnceleme bölgesinde en çok tarımı yapılan yem bitkisi olan yonca, yılda üç veya dört defa biçilmekte ve dekara yaklaşık 800 kg. kuru ot elde edilmektedir. Yem bitkilerinden korunga ise, 25 dekarlık bir arazide ekilmekte ve dekara yaklaşık 700 kg. kadar kuru ot alınmaktadır. Tarımı en az yapılan yem bitkilerinden fiğ ise, sadece 12 dekarlık bir alanda ekilmektedir ve toplam 5 ton kuru ot üretimi elde edilmektedir. Yörede yem bitkilerinin fazla ekilmemesinin başlıca nedeni mevcut tarım arazisinin daha çok sebze ve meyva' tarımına ayrılmış olmasıdır. Bunda, hayvancılığın gelişmemiş olmasında rolü vardır. Bununla birlikte, ilçede beslenen hayvanların mevcut yem ihtiyaçlarının büyük bir kısmı fabrika yemleri tarafından karşılanmaktadır.

Tablo 26. Ardanuç İlçe Merkezinde Yem Bitkilerinin Ekimi ve Üretimi (1991)

Yem Bitkisi	Ekili Arazi (da.)	%'si	Kuru ot Üretimi (ton)
Yonca	98	73	79
Korunga	25	18	21
Fiğ	12	9	5
Toplam	135	100	105

Kaynak : Ardanuç İlçe Tarım Müdürlüğü Verilerinden.

3. Sebze Tarımı

Araştırma bölgesinde yaygın olan tarım faaliyetlerinden biri de, sebze yetiştiriciliğidir. Mevcut tarım topraklarının % 30'u sebze tarımına ayrılmıştır. Başlıca yetiştirilen sebzeler biber, patlıcan, domates, salatalık, patates, fasülyedir. Üretilen sebzeler genellikle ailelerin ve azda olsa ilçe merkezinin ihtiyacını karşılamaktadır. Sebzeler halk tarafından mevsimlik olarak tüketildiği gibi, kurutulmak suretiyle, kışlık olarak da kullanılmaktadır.

İnceleme bölgesinde en çok yetiştirilen sebze patatestir. Yıllık olarak yaklaşık 13 tonluk bir üretim gerçekleştirilmektedir. Patates, endüstri bitkileri içinde sayılmakla birlikte, yörede sebze olarak kullanıldığından sebze bitkileri grubunda sayılmıştır.

Patatesten sonra en fazla ekilen sebze domatestir. Domatesin yıllık ortalama üretimi ise, yaklaşık 8 ton civarındadır. Yörede yetiştirilen diğer sebzelerin yıllık üretimi ise, biber 7 ton, fasulye 7 ton patlıcam için ise 5 ton civarındadır.

Sebze yetiştiriciliği daha çok, bir bahçe veya tarla içerisinde bir kaç sebze çeşidinin bir arada yetiştirilmesi şeklinde yapılmaktadır. Bu nedenle, sebzelerin çeşitlerine göre ekim alanlarını ayrı ayrı belirlemek oldukça güçtür. Ayrıca, her yıl sebzelerin aynı alanlara ekilmediğinde hatırlarsak, konunun zorluğu daha iyi anlaşılır.

İnceleme bölgemiz olan Ardanuç İlçe Merkezi'nde endüstri bitkilerinden olan tütün azda olsa yetiştirilmektedir. Adakale Mahallesi sakinleri tarafından yaklaşık 3 dekarlık bir alanda fide yetiştiriciliği şeklinde yapılmaktadır.

4. Meyvacılık

Araştırma bölgesinde en fazla uğraşılan tarım faaliyetlerinden birisi de meyvacılıktır. Mevcut tarım arazisinin yaklaşık % 27'lik kesiminde meyvacılık yapılmaktadır. İklim şartlarının elverişli olması ve daha az emekle daha fazla kazanç sağlaması gibi nedenlerle, Ardanuç'ta meyvacılık oldukça önemli bir uğraşı haline gelmiştir. Yörede en fazla yetiştirilen meyva türleri elma, armut, ceviz, dut, erik, kiraz, kayısı, vişne, nar, üzüm, incir ve zeytindir.

Ardanuç İlçe Merkezi'nde 1991 yılı itibariyle yaklaşık olarak 9300 adet meyva ağacı bulunuyordu. Bu ağaçlardan yıllık toplam olarak 105 ton meyva elde edilmektedir. Bununla birlikte, ağaçların her yıl farklı miktarda ürün vermesi nedeniyle, yıllık meyva üretiminde doğal dalgalanmalar görülmektedir.

İnceleme bölgesinde en fazla yetiştirilen meyva elma olup; yıllık üretimi, yaklaşık olarak 20 ton civarındadır. Bu meyveyı sırasıyla armut, ceviz ve dut izlemektedir. Bu meyvaların büyük bir kısmı mevsiminde tüketilmektedir. Bir kısmı ise, kurutulmakta veya pekmez üretiminde kullanılmaktadır.

Endüstri bitkisi olarak tanınan zeytin, yörede sofralık olarak tüketildiği için, meyva grubuna alınmıştır. İlçe merkezinde çok az olsa da bir kaç aile tarafından

zeytin üretilmektedir.

Tarımda Gelişmeler ve Temel Sorunlar

İlçe merkezinde tarım hayatıyla ilgili bir çok sorunlar bulunmaktadır. Aslında bu sorunların temelinde, doğal ve beşeri çevre faktörlerinden kaynaklanan olumsuz koşullar yer almaktadır. Tarıma uygun toprakların azlığı, tarım alanlarının eğimli yüzeylerde yer alması, tarla ve bahçelerin küçük parsellerden oluşması, tarımsal aktivitenin ticari olmaktan çok, daha çok ailelerin ihtiyacına yönelik olmasına yol açmıştır.

İlçede tarımsal faaliyetler, genelde ilkel tarım metodlarıyla yapılmaktadır. Tarla ve bahçeleri işlemede genelde insan ve hayvan gücünden yararlanılır. Tarlaların sürülmesinde öküzlerin yanısıra, az da olsa traktör de kullanılmaktadır. Traktörün az olmasının başlıca nedeni, tarım arazisinin yeterince geniş olmaması ve tarla ile bahçelerin küçük parsellerden oluşmasıdır.

İnceleme bölgesindeki tarım alanlarında yetersiz düzeyde de olsa sulama yapılmaktadır. Zaten tarım alanları büyük çoğunlukla vadi yakınlarında yer almaktadır. Su kaynaklarından uzak alanlarda hiçbir kanal ve sulama şebekesi olmayıp; buralarda, ancak kuru tarım yapılabilmektedir.

Bölgenin tarım alanlarında modern anlamda bir gübreleme söz konusu değildir. Bununla birlikte, az da olsa tarlalara ve bahçelere yapay gübre verilmektedir. Yörede orman varlığı çok olduğu için, çiftlik gübresi yakacak olarak kullanılmayıp, tarım arazilerine taşınmaktadır.

İnceleme bölgesindeki tarım alanlarında zararlı haşarelere karşı, yeterli düzeyde olmasada, mücadele tedbirleri uygulanmaktadır. Bu mücadelelerin bir kısmı İlçe Tarım Müdürlüğüne, bir kısmıda çiftçilerce yapılmaktadır.

Ayrıca, Ziraat Bankası tarafından uygun görüldüğü hallerde, orta ve kısa vadeli krediler de sağlanmaktadır.

B. HAYVANCILIK

Genel Bakış

Ardanuç İlçe Merkezi'nde hayvancılık, ekip biçme ve meyvacılık kadar önemli bir faaliyet kolu değildir. Mera alanlarının çok az olması ve fazla miktarda yem bitkisi yetiştirilmemesi, hayvancılık faaliyetinin istenilen ölçüde gelişmesini engellemiştir. İlçe merkezinde geçimini tamamıyla hayvancılıktan sağlayan aile hemen hemen yok gibidir.

Yörede hayvanlar, daha çok sütü ve eti için beslenmektedir. Beslenen türler ise, yerli ve melez ırklardan ibaret olan büyükbaş hayvanlardan oluşmaktadır.

Yetiştirilen Hayvan Türleri

İnceleme bölgesinde, 1991 yılında, toplam 1381 baş hayvan bulunuyordu. Bu hayvanların, 191'i büyükbaş hayvanlardın; 1190'ı ise küçük baş hayvanlardan oluşuyordu.

Çevre arazinin ormanlık olması nedeniyle, ilçede keçi yetiştiriciliği oldukça önemsiz olup, daha çok koyun yetiştirilmektedir. Koyunlar çevre köylerin mera ve ekilmeyen tarlalarında otlatılmaktadır. Sayıları az olmakla birlikte, büyükbaş hayvancılık da oldukça önemlidir. Sığır, hem sütü, hem de eti için beslenmektedir. Büyükbaş hayvanlar, genelde ahırlarda besicilik şeklinde yetiştirilmektedir.

Ardanuç, aynı zamanda boğa harasına sahip olan bir yerleşme merkezidir. Artvin ili'nin ve çevresinin tek boğa harası olan Ardanuç boğa harasında 19 adet montofon ırkı boğa beslenmektedir. Çevre ilçe ve köylerde doğal tohumlama yapılması amacıyla 1961 yılında kurulan hara, günümüzde İlçe Tarım Müdürlüğü bünyesinde çalışmalarına devam etmektedir.

I. Küçükbaş Hayvancılık

Ardanuç İlçe Merkezi'nde küçükbaş hayvancılıkta, koyun yetiştiriciliği ön plandadır. Koyunlar genelde ilçe merkezine yakın otlaklarda ve çevre köylerin

ekilmeyen tarlalarında otlatılmaktadır. Köylerde, nüfus azalması nedeniyle, bir çok tarım arazisi boş bırakılmıştır. Bu nedenle daha önceleri tarım arazisi olan alanlar, koyunların otlatıldığı mera durumuna geçmiştir. Keçinin, ormana verdiği tahripten dolayı bölgede fazlaca yetiştirilmediğini görmekteyiz.

İlçede, 1991 yılında, toplam 1045 koyun besleniyordu. Koyunlar, genelde eti için yetiştirilmektedir. Bununla birlikte, sütünden ve yününden de yararlanılmaktadır. İlçede daha fazla koyun eti tüketilmektedir.

II. Büyükbaş Hayvancılık

Ardanuç İlçe Merkezinde büyükbaş hayvanlardan sığır yetiştirilmektedir. Genelde ineklerden oluşan bu hayvanların toplam sayısı 191 kadardır.

Yetiştirilen sığırların % 39'unu kültür ırkı hayvanlar oluşturmaktadır. Bu oran oldukça yüksek olup, ilçe halkı için gerekli olan sütün karşılanmasında büyük önem göstermektedir. Kültür ırkı hayvanların oranının yüksek olmasında şüphesiz, Ardanuç İlçe Merkezi'nde yeralan boğa harasının büyük payı vardır. Harada yeralan 19 montofon boğanın bir kısmı civar ilçe ve köylerde bulunmakla birlikte 7 tanesi devamlı harada bulunmaktadır. Yapılan doğal tohumlamalar sonucunda çevredeki kültür ırkı gruba giren sığır sayısı artmıştır. Örneğin, 1991 yılı itibariyle, çevre de 99 adet Montofon, 19 adet de Jersey cinsi sığır bulunuyordu. Bu hayvanların süt ve et verimi çok yüksek olup, yerli ırklardan daha fazla tercih edilmektedir. Kültür ırkların dışındaki diğer sığırların da çoğu melez olup, verimleri çok düşük değildir.

Araştırma bölgemizde oldukça az yük ve çeki hayvanı bulunmaktadır. Ardanuç'ta at ve eşek türünden yük ve çeki hayvanı olmayıp, 6 adet öküz vardır.

III. Kümes Hayvanları

İlçe merkezinde kümes hayvancılığı pek gelişmemiştir. Genellikle etinden ve yumurtasından faydalanmak amacıyla aileler tarafından kümeslerde beslenmektedir. Bu hayvancılık faaliyetini geliştirmek amacıyla İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından her yıl ücret karşılığı Pekin ördeği ve tavuk civcivi dağıtılmaktadır. Örneğin, 1991 yılı itibariyle ilçe merkezinde 228 adet kümes hayvanı mevcut olup, bunun 175 tanesini

tavuk oluşturuyordu.

IV. Arıcılık

Araştırma bölgesinde geliştirilmeye çalışılan faaliyetlerden biri de arıcılıktır. İklimin ve evre şartlarının uygun olmasına rağmen, arıcılık faaliyetleri istenilen düzeye ulaşamamıştır. Ancak son yıllarda fenni kovan sayısındaki artış nedeniyle, bal üretiminde belirgin artışlar olmuştur. İlçe merkezindeki toplam kovan sayısı 542 olup, kovan başına bal üretimi 23 kg civarındadır. Mevcut kovanların % 75'i fenni kovanlardan olup, gün gelike fenni kovan oranı yükselmektedir. Yıllık bal üretimi yıldan yıla dalgalanmalar göstermekle birlikte, ortalama 12.5 ton civarındadır. Üretilen balın tamamına yakını ilçe merkezinde tüketilmektedir.

Hayvancılıkta Gelişmeler ve Temel Sorunlar

Ardanuç İlçe Merkezi'nde büyükbaş hayvancılık genellikle ahır besiciliği şeklinde yapılmaktadır. Yerli ırklarda sığır besiciliği daha çok ilkel metotlarla yapılmaktadır. Buna karşılık, kültür ırkı hayvanların barındığı ahırlar daha modern özellikler taşımaktadır. Hayvanların barındığı ahırlar evlerin bahçesinde ve evlere yakın bir konumda bulunmaktadır. Yılın tamamına yakınında ahırlarda beslenen bu hayvanlar suni yem, kepek ve otla beslenmektedir.

Küçükbaş hayvanlar, yaz aylarında evre otlak ve arazide otlatılmaktadır. Kış aylarında tamamen ahırlarda barındırılan hayvanlar kuru ot ve samanla beslenmektedir.

İlçe merkezine yakın sayılabilecek yayla bulunmadığı için, yaylacılık faaliyeti yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte, çok meşur bir yayla olan Bilbilan Yaylası'nda çalışmak amacıyla yaz aylarında, ilçeden geçici göçler olmaktadır.

Yörede hayvan beslenmesinin verimli ve krlı bir iş kolu haline gelmesi herşeyden önce, beslenme ve bakım şartlarının geliştirilmesine ve hayvan ırklarının islahının gerçekleştirilmesine bağlıdır. Ardanuç'ta bulunan boğa harasındaki damızlık montofon boğalar bu bakımdan ilçe için çok büyük bir avantajdır.

İlçe Tarım Müdürlüğü bünyesinde veteriner teşkilatı tarafından her yıl düzenli olarak büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara muhtemel hastalıklardan korunması amacıyla aşılar yapılmaktadır. Bununla birlikte her yıl hayvanlarda verim düşüklüğüne yol açan çeşitli hastalıklara rastlanmaktadır.

Hayvancılığın geliştirilmesi için, ayrıca hayvansal ürünlerin zamanında ve sağlıklı olarak tüketilmesi ve ticaretinin yapılması gerekmektedir.

C. ORMANCILIK

İlçe yönetim bölgesi arazilerinin % 43'ü ormanlarla kaplıdır. Ancak bu ormanlık alan kaliteli ormanlarla örtülü olmayıp, tamamıyla seyrek kuru ağaç topluluklarından ibarettir. Ormancilık faaliyeti açısından düşünülürse, günümüzde sadece ağaçlandırma faaliyetleri yapılmaktadır. Hem çıplak arazide meydana gelebilecek toprak kaymalarını önlemeyi, hem de çevreyi ağaçlandırmaya amaçlayan bu ağaçlandırma çalışmalarında, daha çok akasya fidanları dikilmektedir.

İlçe merkezinde doğrudan ormancilık faaliyeti sürdürülmemekle birlikte, çevredeki ormanlarda yoğun bir çalışma faaliyeti bulunmaktadır.

D. HİZMETLER

Ardanuç'ta tarım fonksiyonundan sonra faal nüfus dağılışına göre en önemli faaliyet kolu hizmetlerdir. Nitekim 1991 yılı itibariyle bu fonksiyon alanında çalışan 1016 kişi dolayındaki işgücü, 3044 kişi kadar olan toplam faal nüfusun % 33.4'ünü oluşturuyordu. Hizmetler kesiminde istihdam edilen işgücünün; 529'u çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında (Tablo 27), geri kalan kısmı da ticaret ve ulaşım fonksiyon alanlarında çalışıyordu.

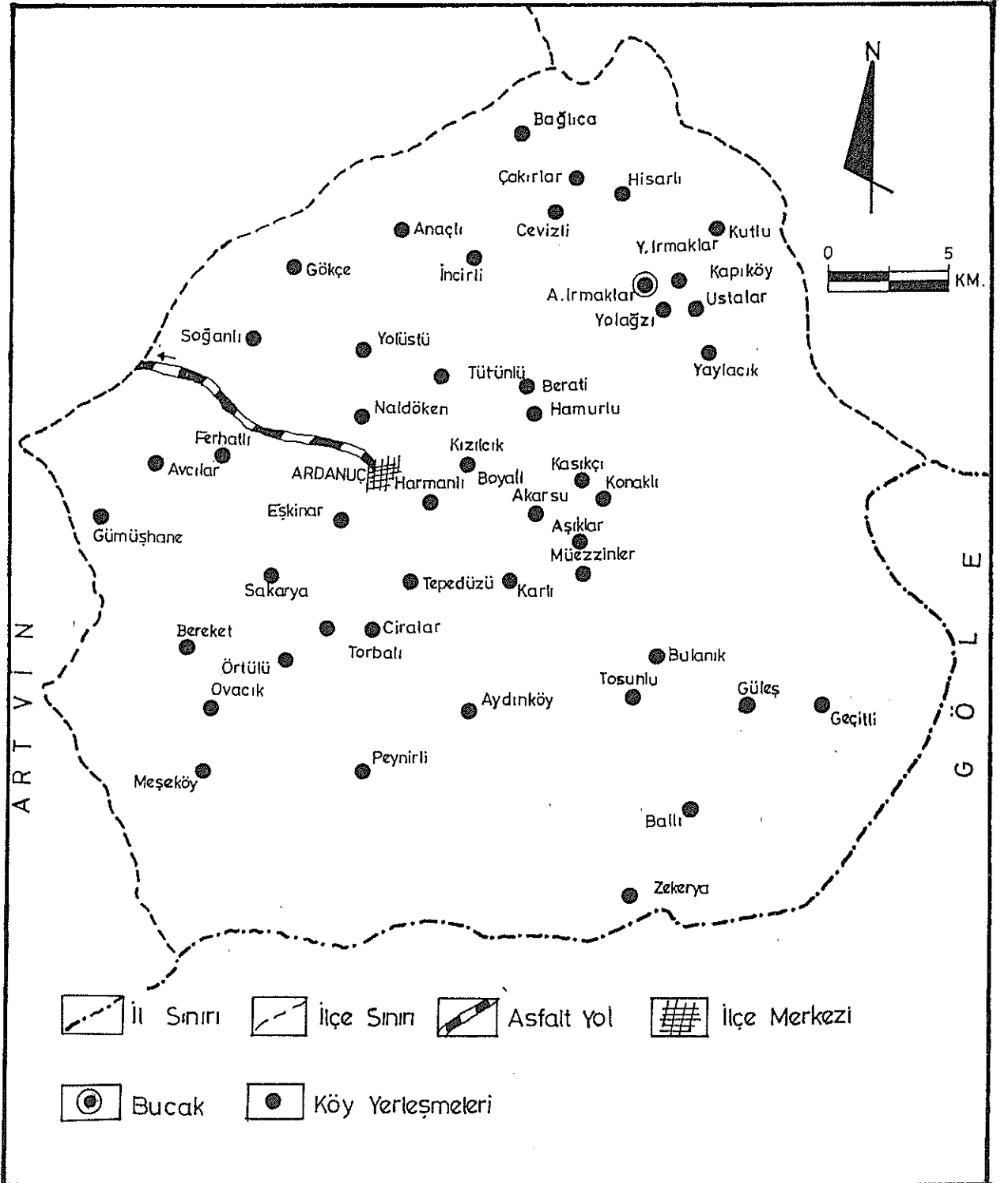
a. Yönetim Fonksiyonu

Bilindiği gibi kır ve şehir ilişkilerini geliştiren, şehre merkeziyet gücü kazandıran fonksiyonların en önemlilerinden biri, kuşkusuz "yönetim fonksiyonu"dur.

Yaklaşık 969 km²lik yönetim bölgesi içinde yer alan 49 köy yerleşmesinde

yaşayan 12730 (1990) kırsal nüfusun yönetim hizmetlerini yürüten bir ilçe merkezi olan Ardanuç, böyle bir merkezi güce sahiptir. (Şekil 25).

ŞEKİL 25. ARDANUÇ İLÇE YÖNETİM BÖLGESİ'NİN HARİTASI.

Ardanuç'un 1945 yılında ilçe merkezi olmasıyla, kasabanın nüfusu artmaya başlamış ve ekonomisi tarıma dayanan yerleşme merkezi, yönetim hizmetleri gibi önemli bir fonksiyon kazanmıştır. Artan nüfusa bağlı olarak ulaşım, ticaret ve sanayi faaliyetleri giderek gelişmiştir.

Bu ilçe merkezinde eğitime açılan ortadereceli okullar, çevredeki kırsal yerleşmelerden çok sayıda öğrenci çekmeye başlamıştır. Nitekim Ardanuç lisesinde her yıl öğrenim gören 800-850 öğrenciyen yaklaşık 500 kadırı çevre köylerden gelmektedir. Bunların 250-300 kadarı yakın köylerden gelip dönmekte; 200-250 kadırı da, ilçe merkezinde kış sezonunda ev tutup kalmaktadır.

Tablo 27. Ardanuç İlçe Merkezinde Yönetim Fonksiyonu Alanında Çalışan İşgücünün Dağılımı (1991).

Kuruluşun Adı	İşgücü	%'si
Eğitim	95	17
Orman işletmesi	93	17
Belediye	48	9
Sağlık	42	8
Tarım Müdürlüğü	30	5
Maliye	28	5
PTT	22	4
Emniyet	20	4
Adliye	14	3
TEK	10	2
Müftülük	9	2
Diğerleri	118	20
Toplam	529	100

Kaynak : Ardanuç Mal Müdürlüğü kayıtlarından ve yerinde yapılan anket sonuçlarından derlenmiştir.

İlçe merkezinde en fazla işgücü çalıştıran kamu kuruluşlarının başında eğitim kesimi gelmektedir. Bu fonksiyon alanında çalışan 99 işgücü ilçe merkezinde çalışan

bütün kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan işgücünün % 17'1'ini oluşturunuyordu. İlçedeki büyük bir istihdam kuruluşu da, Orman İşletmesidir. Bu kuruluşta çalışan işgücü sayısı hemen hemen eğitim kesimi kadardır. Bununla birlikte, geçici olarak çalışan mevsimlik işgücünde düşünürsek, orman işletmesi, ilçenin en fazla işgücü çalıştıran kamu kuruluşu olma özelliğini taşımaktadır. İlçede ayrıca Belediye, Sağlık, Tarım, Maliye, PTT ve Emniyet gibi kurumlarda da çok miktarda işgücü çalışmaktadır.

b. Ticaret

İnceleme bölgesinde 1991 yılı itibariyle 189 adet ticari işyeri bulunuyordu. Bu işyerleri 34 değişik alanda faaliyet göstermektedir. Yörede, ticaret hanelerin önemli bir kısmını bakkallar (% 25), manifaturacılar (% 15) ve kahvehaneler (%14) oluşturmaktadır. Yani Ardanuç'taki ticari işyerlerinin çoğu, günlük ve periyodik ihtiyaçlara cevap veren işyerleridir. Buna karşılık, uzun vadeli ihtiyaçlara cevap veren işyerlerinin sayısı yok denecek kadar azdır. Buda, yörede ticaret hayatının pek canlı olmadığını gösterir.

İnceleme bölgesindeki ticari işyerleri, genelde düşük sermayeli ve daha çok yerel ihtiyaçları karşılayan küçük işletmeler şeklindedir. Bu durum, ticari faaliyeti geliştirecek faktörlerin yeterli olmayışı ile ilgilidir. Ayrıca, günün belli saatlerinde Artvin'e düzenli otobüs seferlerinin olması, halkın ihtiyaçlarının bir kısmını Artvin'den sağlamasına neden olmaktadır.

Ticari işyerlerinin tamamı, Merkez Mahallesi'nde toplanmıştır. Bunun nedini, Merkez Mahallesi'nin diğer mahallelere göre, merkezi bir konumda olması ve aynı zamanda yönetim hizmet binalarının bu mahallede bulunmasıyla ilgilidir. Diğer mahallelerde ticari faaliyete pek rastlanmaz. Ticari faaliyet yapan bu dükkanların büyük kısmı düşük sermayeli bakkal ve manifatura dükkanlarıdır. Bu dükkânlarda, ticari faaliyet bakımından ilerleme değil, gerileme olmaktadır. İlçe ticareti, birkaç büyük dükkan dışında, günün ihtiyaçlarına cevap verecek düzeyde gelişme göstermemektedir.

Araştırma bölgesinde, haftada bir kez perşembe günleri pazar kurulmaktadır. Pazarda, daha çok çevre ilçe ve illerden (çoğunlukla Erzurum ve Trabzon) gelen

satıcılar hazır giyim eşyaları pazarlamaktadır. Burada, ayrıca, çevre köyler ve ilçe merkezinde üretilen hayvansal ve bitkisel ürünlerde satılmaktadır.

Ardanuç pazarına ortalama 50-60 motorlu vasıta (32) 2000-2500 alışverişçi gelmekte ve dönmektedir. Pazar günleri ilçe kalabalık bir görünüm almaktadır. Aynı gün hayvan pazarı da kurulur. Bu pazarda köylerden getirilen büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar satılır. Alıcılar genelde Erzurum, Artvin ve Rize'den gelir.

Son yıllarda Sarp sınır kapısının açılmasıyla hareketlenen bavul ticaretinden, perşembe günleri Ardanuç da etkilenmektedir. Sınır cumhuriyetlerden gelen günübirlik turistler, beraberinde getirdikleri çeşitli eşyaları satarak belli bir ticari aktivite oluşturmakla birlikte, ilçedeki ticari işyerleri için olumsuz etki yapmaktadırlar.

İlçede beş adet otel bulunmaktadır. Bu otellerden biri oldukça büyük olup, 31 yatağa sahiptir. Diğer otellerle birlikte ilçenin toplam yatak sayısı 78 olup, ilçe için yeterli düzeydedir.

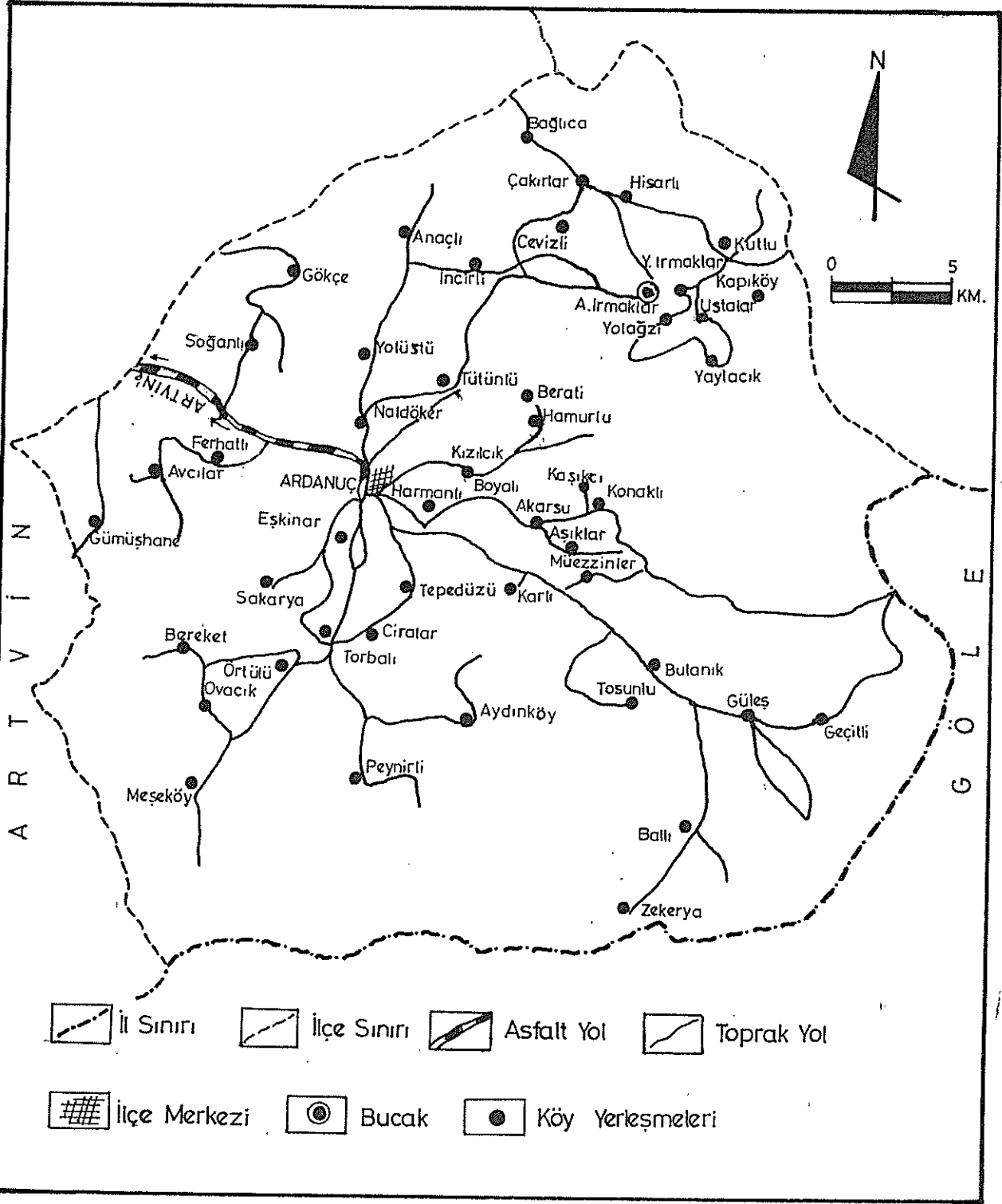
İnceleme bölgesinde ticari işyerlerinin müşterilerinin önemli bir kısmını çevre köylerde yaşayanlar oluşturmaktadır. Çünkü, köylerin ancak bir kaç tanesinin Artvin'e direkt bağlantısı bulunmaktadır. Diğerlerinin ise, karayolu bağlantısı sadece araştırma bölgemiz olan Ardanuç İlçe Merkezi ile. Bu nedenle, köylerde üretilen tarımsal ürünler bu merkezde pazarlanmakta ve köylüler ihtiyaca olan eşyaları, ilçedeki ticarethanelerden temin etmektedirler.

c. Ulaşım

İnceleme bölgesinin genelde arızalı bir yapıya sahip olması ve yerleşim alanlarının akarsu vadileri tarafından parçalara ayrılması gibi nedenlerle, Ardanuç'ta ulaşım hizmetleri henüz istenilen düzeyde değildir. (Şekil 26)

(32) Bunun, yaklaşık 20'si münibüs, otobüs, kamyon ve traktör; kalan ise taksidir.

ŞEKİL 26 : ARDANUÇ'UN ULAŞIM HARİTASI

Artvin'e 35 km uzunlukta bir karayolu ile bağlı bulunan bu ilęe merkezine, Artvin-Erzurum karayolunun 15. km sinde Berta ayının oruh Irmağına kavuştuğu noktadan ayrılan, 20 km'lik asfalt kaplama bir yol ile ulaşılır. İlęeyi Artvin'e bağlayan karayolu, standartları nisbeten yüksek bir karayolu olup, hemen hemen tamamıyla akarsu vadilerini izlemektedir.

İlęenin içerisinden güney-kuzey doğrultusunda akan Ankliya Deresi, yerleşme alanlarının konumunu belirleyen en önemli doğal engeldir. Yerleşim alanları, genelde bu derenin doğu yakasında kurulmakla birlikte, batı yakasında da az da olsa yerleşim alanları ve tarım toprakları bulunmaktadır. Hatta, Ankliya Mahallesi'nin tamamına yakını, bu derenin batı yakasında yer almaktadır. Bu nedenle, akarsu vadisi üzerine, birisi beton olmak üzere, üç köprü kurulmuştur. Diğer iki asma köprüden biri çok eskimiş olup, sadece yaya geçişine imkan vermektedir. diğer asma köprü ise, küçük araçların geçişine elverişli durumdadır.

Ankliya Deresi'ne bağlanan Horhot Deresi ise, ilęe merkezini kuzey ve güney yakaya ayırmaktadır. Bu dere üzerinde de, biri Lise yakınlarında, bir diğri de Atatürk İlkokulu yakınında olmak üzere, iki beton köprü bulunmaktadır. İlęe merkezini Artvin'e bağlayan anayol üzerinde ise, akarsu yataklarını açmak için üç beton köprü bulunmaktadır. Adakale önlerinde bulunan şeytan Köprüsü bunların en büyüğü olup oldukça derin bir vadi üzerinde inşa edilmiştir.

İlęe içerisindeki yolların, bir kısmı beton, bir kısımda asfalt kaplamadır. Merkez Mahallesi'nden uzaklaştıkça toprak yollar daha da artmaktadır. Belediye tarafından heryıl bazı mahallelerde beton yol ve kaldırım yapımıyla birlikte, yüksek yamaçlara kurulmuş yerleşim alanlarına beton merdiven yollar yapılmaktadır. Belediyenin geleceği yönelik yatırımları içerisinde, ilęe merkezinin tamamen kaplama yollara sahip olması da bulunmaktadır.

İlęe merkezinden Artvin'e olan bağlantı, minibüslerle yapılan seferlerle sağlanmaktadır. Günün bir çok saatinde ilçeden Artvin'e Artvin'den de ilçeye minibüs seferleri yapılmaktadır. Ayrıca, her gün Erzurum'a da sabah saatlerinde bir sefer düzenlenmektedir.

Köylerle olan bağlantı, genelde minibüslerle, az da olsa taksilerle

yapılmaktadır. Minibüsler sabah saatlerinde ilçeye gelmekte, akşama doğru ise köylere dönmektedirler. Ortalama 30 dolayında köyün, Ardanuç İlçe Merkezi ile doğrudan bağlantısı vardır. Pazertesi ve perşembe günleri bu köylerin hepsinden kasabaya sefer düzenlenir. Servis araçları, hemen bütünüyle münibüslerden oluşmaktadır. Ancak, pazarın kurulduğu perşembe günü 15 kadar traktör kasabaya gelmekte ve pazardan alınan eşyaları köylere götürmektedir. Gümüş Köyü hariç, diğer bütün köylerin Ardanuç ilçe merkeziyle bağlantısı vardır. Ancak, yüksek konumlarda kurulmuş bulunan köylere giden yolların çoğu kış sezonunda kar nedeniyle zaman zaman ulaşımına kapanmaktadır.

Ardanuç İlçe Merkezi'nde 1500 abonelik otomatik telefon santrali mevcut olup, ilçe merkezinde telefon aboneliği konusunda hiçbir sıkıntı yoktur. Radyo ve televizyon yayınları da ilçeden oldukça net bir şekilde alınmaktadır.

d.Turizm

Araştırma bölgesini oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi'nde turizm faaliyeti hemen hemen hiç yok gibidir. Ancak, inceleme bölgesinin turistik potansiyel açısından oldukça zengin olduğu söylenebilir. Yörede yeralan doğal güzelliklerin başında, ilçeyi Artvin'e bağlayan karayolunun da içinden geçtiği oldukça dik ve haşin görünüşlü Cehennem Deresi'nin vadisi gelir. Dik bir kanyonu andıran bu vadi, buraya uğrayan insanları büyüleyebilecek bir manzaraya sahiptir. Ayrıca, yöredeki gür ormanlar, ormanların içerisindeki berrak ve şifalı sular, çeşitli av hayvanları ve güzel manzaralar, gerçekten de görülmeye değer bir özellik göstermektedir.

Doğal güzelliklerinin yanı sıra, ilçe içerisindeki haşin görünüşlü kalesi de görülmeye değer bir özelliktedir. Ayrıca, ilçeye yedi km uzaklıktaki Ferhatlı Köyünde yer alan Ferhatlı Kalesi'de Farhatla-Şirin halk hikayesinin geçtiği kale olduğundan, dikkat çekici bir özelliği vardır.

Bütün bu doğal ve beşeri turistik zenginliklerine rağmen, ilçenin uğrak olmayan bir konuma sahip olması nedeniyle, geçici de olsa turist çektiği söylenemez. Fakat bu zengin turistik potansiyelin iyi bir şekilde tanıtılması durumunda, turizm, ilçe ve çevresi için gelir getirici bir diğer sektör olarak önem kazanabilir.

E. SANAYİ

İnceleme bölgesini oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi'nde 1992 yılı itibarıyla, faal durumda bulunan modern sanayi tesisi mevcut değil idi. İlçede, zarar ettiği gerekçesiyle kapatılan ve halen atıl durumda bulunan bir Entegre Kereste Fabrikası vardır. Fabrikanın açılabilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmasına rağmen, mevzuat gereği kooperatifler dışında başka bir yere satılması söz konusu olmadığından, fabrika kapalı durumdadır.

İlçe merkezinde sanayi faaliyetleri çok sınırlı bir düzeyde olup, genelde atölye tipi tesislerde yapılmaktadır. İlçede, 1991 yılı itibarıyla, 10 doğrama, 3 mobilya ve 3 de hızar atölyesi bulunuyordu. Bu atölyelerde, genelde bir kişi, nadiren de iki kişi çalışmaktadır. Yapılan kapı ve pencerelerin bir kısmı ilçedeki inşaatlarda kullanıldığı gibi, büyük çoğunluğu yakın illerde pazarlanmaktadır. Gerekli olan kereste ve tomruklar Ardanuç Orman İşletmesinden sağlanmaktadır.

Tamirci atölyelerinin sayısı 11 olup; buralarda, daha çok küçük hasarlar giderilmektedir. İlçenin çevre köylerle ve ormanlık alanlarla bağlantısı oldukça kötü yollarla gerçekleştiği, için otomobil ve özellikle orman ürünleri taşıyan kamyonlarda sık sık arızalar olmaktadır. Bu nedenle oto tamir atölyeleri, ilçenin nüfus büyüklüğüne göre sayıca oldukça fazla ve iş bakımından da birhayli yoğunlardır.

İlçe merkezinde, 9 demir atölyesi bulunmaktadır. Bu atölyelerde, sıcak ve soğuk demir işleri yapılmaktadır. Genelde tarımsal el aletleri, demir kapı ve pencere ile demir korkuluklar yapılmaktadır. Atölyelerde genelde ikişer kişi çalışmaktadır. İlçede bir bakırcı ve bir de çilingirci bulunmaktadır.

İlçede 1991 yılı itibarıyla iki adet ekmek fırını faaliyet gösteriyordu. Bu fırınlarda bir günde üretilen ekmek sayısı 3000 kadardı. Ailelerin büyük bir kısmı ihtiyacı olan ekmekleri kendileri pişirmektedir. Gerekli olan unu kendi ürettikleri buğdaydan temin ettikleri gibi, çoğunlukla hazır un olarak karşılamaktadırlar. Un elde etmek amacıyla ilçe girişinde su ile çalışan bir değirmen kurulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Araştırmamıza konu oluşturan Ardanuç İlçe Merkezi, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. Ardanuç yönetim bakımından Artvin İl'i'ne bağlı olup, il merkezine olan uzaklığı, 35 km'dir.

Yörede genel olarak, iki ayrı jeomorfolojik birim göze çarpar. Bunlar; Çoruh Irmağı'na dökülen Berta Çayı'nın yan kollarının oluşturduğu "Vadiler" ile, bu vadiler çevresinde yer alan nisbeten yüksek "tepelik alanlar ve sırtlar" dır.

Ardanuç'ta Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Karadeniz Bölümü arasında bir geçiş özelliği gösteren, nemli iklime yakın, yarı kurak bir iklim tipi görülür.

Araştırma bölgesinin akarsu ağı şebekesini Berta Çayı'na dökülen bir kaç dere ve çay oluşturmaktadır.

İlçe merkezinin toprakları, topoğrafya, iklim ve hidroğrafya şartlarına uygun olarak gelişmiştir. Yörede genelde alüvyal ve kolluviyal topraklar yaygındır.

Ardanuç ve yakın çevresi genel olarak Doğu Karadeniz'in "Kolşik Flora" alanına girmektedir. İlçe merkezine yakın kesimlerde orman tahribatı nedeniyle cılız çalı formasyonu görülmektedir.

Ardanuç İlçe Merkezi'nin nüfusu, genelde sayım dönemlerine göre, artış ve azalışlar göstermektedir. Kuşkusuz bu durum yörenin geçim kaynaklarının kısıtlı olmasından kaynaklanır. Ama genel olarak nüfus artmıştır. 1990 yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre, ilçe merkezinde 5052 kişi yaşamaktaydı.

İlçe merkezinde nüfusun önemli bir kısmı (% 47) geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Hizmet ve sanayi kesiminde çalışanların aktif nüfus içerisindeki oranları ise % 39 kadardır.

Ardanuç İlçe Merkezi, tek bir yerleşme ünitesinden ibaret olmayıp, genelde birbirinden ayrı 4 mahalleden meydana gelmiştir. İlçe merkezi günümüzdeki yerine 1952 yılında geçmiştir. Daha önceleri Adakale mevkiinde bulunan yerleşme bugünkü

yerine ulaşım, yerşekilleri ve toprak şartlarının kolaylığı nedeniyle geçmiştir.

Yörede hakim ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılıktır. Özellikle ilçe merkezindeki tarım arazisinin büyük kısmını sebze ve meyva bahçeleri oluşturmaktadır. Bu bahçelerde elma, şeftali, erik, kiraz, domates, patlıcan, fasülye gibi sebze ve meyvalar yetiştirilmektedir. İlçe merkezinde hayvancılık genelde besi hayvancılığı şeklinde olup fazla gelişmemiştir.

İlçe merkezinde, çalışır halde modern sanayi tesisleri 1992 yılı itibariyle bulunmuyor idi. Ancak yörenin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde atölye tipi tesisler gelişebilmiştir.

İlçe merkezinin turizm potansiyeli dağları, ormanları, diğer doğal ve beşeri özellikleri ile nisbeten zengindir. Fakat ulaşım ve tanıtımdan kaynaklanan sorunlar nedeniyle gelişmemiştir.

Araştırmamıza konu olan Ardanuç İlçe Merkezi'nin başlıca sorunları ve bu sorunların çözüm yolları, bize göre şöyle özetlenebilir.

1. Doğal Çevreden Kaynaklanan Sorunlar

a. Kütle Hareketleri Sorunu

İnceleme bölgemiz içerisinde tehlikeli boyutlarda heyalan ve toprak kaymaları olmamakla birlikte, kaya düşmesi şeklindeki kütle hareketleri yöre için oldukça tehlikelidir. Tarihi Ardanuç (Gevhernik) Kalesi'nin eteklerinde kurulu olan Adakale Mahallesi'nde geçmişte ve günümüzde kaya düşmesine bağlı büyük çaplı olaylar hatta ölümler de yaşanmıştır. Kaya düşmesinden zarar görenler için 34 Evler adıyla yeni iskan alanı açılmakla beraber, halen daha kaya düşmesine maruz kalabilecek evler bulunmaktadır.

Bu sorunun halledilebilmesi için tehlike bölgesindeki evler tahliye edilmeli, yeni iskan alanları açılmalıdır. Fakat zaten dar gelirli olan Adakale mahallesi halkının bunu tek başına yapması mümkün değildir. Bunun için Bayındırlık ve İskan Bakanlığının konuyla ilgilenmesi gereklidir.

b. İklimle İlgili Sorunlar

Araştırma bölgemizde yazların sıcak ve nisbeten az yağışlı geçmesi nedeniyle kuraklık etkili olmaktadır. Söz konusu kuraklık vadi tabanlarından yüksekte yer alan tarım alanlarında sulamayı zorunlu kılmaktadır. Sulanamayan bu eğimli ve yükseklerdeki tarım alanlarını sulayabilmek için küçük göletler ve betonarme arklar yapılmalıdır.

c. Toprak Erozyonu Sorunu

Doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi ve aşırı eğimin sonucunda ortaya çıkan önemli bir problem de toprak erozyonudur. Özellikle sağnak yağışlardan sonra bu sorun daha da belirgin olarak görülmektedir.

Araştırma bölgesindeki erozyonun önlenmesi için mevcut doğal bitki örtüsü korunmalı, bitki örtüsünün cılız ve hiç olmadığı yerler hızla ağaçlandırılmalıdır.

2. Nüfus ve Yerleşme İle İlgili Sorunlar

a. İşsizlik Sorunu

Ardanuç İlçe Merkezi'nin nüfusu 1935 yılında 169 kişi iken, 1990 yılında 5052 kişiye yükselmiştir. Buna rağmen, geçim kaynaklarının nüfusun artışına paralel olarak artmaması, ilçede büyük bir işsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır. İşsizlik sorununa bağlı olarak ilçe merkezinden mesvimlik ve sürekli göçler olmaktadır.

İşsizlik ve buna bağlı olarak ortaya çıkan göç olayını önleyebilmek için, bazı tedbirler almak gereklidir. Bu tedbirlerin başında tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi, orman ürünlerine dayalı atölye ve tesislerin kurulması gelebilir. Üretilen ürünlerin yaz aylarında pazarlanabilmesi için daha geniş pazar imkanları sağlanmalıdır. Bu ve benzeri tedbirler alınmadığı sürece, bu soruna bağlı göç olayının ilçe için sorun oluşturması kaçınılmaz olacaktır.

b. Eğitimle İlgili Sorunlar

Ardanuç İlçe Merkezi'nin halkının okumaya karşı ilgisi oldukça fazladır. Okuma yazma oranının hemen hemen % 100 civarında olması da bunun en önemli kanıtıdır.

İlçe merkezinde ilk ve orta öğretimdeki öğrencilerin yarısını kız, yarısında erkek çocukları oluşturmaktadır. Buna bakarak ailelerin çocuklarını kız erkek ayrımı yapmadan okutmak istediklerini anlayabiliriz.

İlçedeki üç ilkokul ve bir orta ile bir lise eğitim için yeterli değildir. İlkokul sorununun halledilmesi için ilçe merkezinde bir yatılı ilköğretim okulunun açılması planlanmaktadır. Orta öğretim için de çok amaçla bir lisenin yapılması planlanmaktadır. Çünkü ilçenin tek lisesi bu ihtiyaca cevap verememektedir.

Yörede orta öğretimini tamamlayan öğrencilerin, yüksek okullara girme oranları da çok düşüktür. Bunu önlemek daha kaliteli ve daha kapsamlı eğitime önem vermekle olacaktır. Özellikle branş öğretmenlerinin yeteri kadar bulunması gerekmektedir.

c. Yerleşmenin Planı İle İlgili Sorunlar

Ardanuç İlçe Merkezi 4 ayrı mahalleden oluşmuştur. Fakat bu mahalleler, Adakale Mahallesi hariç birbirinden çok uzakta değildir. Bu nedenle Adakale Mahallesi dışındaki mahallelere hizmetin götürülmesi çok zor değildir.

Plan açısından düşünürsek, Adakale Mahallesi'nin oldukça plansız bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Çünkü bu mahallenin yerleşme tarihi M.Ö.'ye kadar uzanmaktadır. Tarihi bir öneme sahip olan bu mahallede konutlar birbirine girmiş durumdadır. Sokaklar ve yollar oldukça yetersiz olup, ulaşım zorlukla yapılmaktadır. Diğer mahalleler 1950 den sonra kurulmuş olup, oldukça düzenli bir görünümündedir.

İlçe merkezinde konut inşa etmek için yer sorunu bulunmamaktadır.

3. Ekonomik Faaliyetlerle İlgili Sorunlar

a. Arazi Mülkiyetiyle İlgili Sorunlar

Araştırma bölgesinde toplam 1230 da. lık tarım arazisi 310 parselden oluşmaktaydı. Buna göre ortalama parsel büyüklüğü 3.9 da. kadardı. Bu durum tarımda makina kullanımını oldukça güçleştirmektedir.

İlçe merkezindeki toplam 964 aileden 376'sı (% 39) topraksızdı. Toprağı olmayan aileler çoğunlukla Merkez ve Adakale Mahallelerinde oturmaktadır.

Araştırma bölgemizde tarım arazilerinden üst düzeyde verim alınabilmesi için ilk olarak miras yoluyla toprakların parçalanması önlenmelidir.

b. Tarımda Makinalaşmayla İlgili Sorunlar

Araştırma bölgesinde, tarım alanlarının dar ve parçalı olması nedeniyle tarımda makinalaşma istenilen düzeyde değildir. Makinadan daha çok hayvan ve insan gücü kullanılmaktadır.

Makinanın kullanımının artması için parsel sayısının azaltılması gerekmektedir. Bundan başka makinalı tarım istemeyen meyvacılığa yönelilmeside düşünülebilir.

c. İlaçlamayla İlgili Sorunlar

Araştırma bölgesinde tarımsal ürünlerin büyük kayıplara uğramasında ilaçlamanın yetersizliği önemli yer tutmaktadır. İlçede çeşitli zararlılara karşı kullanılan ilaç miktarı fazla değildir. Bu durum ilaçlamanın öneminin tam olarak anlaşılamamasından kaynaklanmaktadır.

İlaçlamanın önemini çiftçilere tam olarak anlatılmasıyla, Tarım İlçe Müdürlüğü'nün çalışmaları sonuç verebilir.

d. Hayvancılıkla İlgili Sorunlar

İlçede mera alanlarının çok az olması ve yem bitkilerinin fazla yetiştirilmemesi nedeniyle hayvancılık faaliyetleri istenilen seviyede gelişmemiştir. Ticari bir hayvancılık faaliyeti bir yana, yörede sadece hayvancılıkla geçinen aile hemen hemen yok gibidir.

Yetiştirilen büyükbaş hayvanların % 40 kadarı kültür ırkı hayvanlardır. Bunların süt verimi çok fazla olup ilçe süt üretiminde önemli bir yer tutmaktadırlar. Bununla birlikte ilçede bir boğa harasının olduğu hatırlanırsa, kültür ırkı hayvanların oranının çok daha yüksek olabileceği düşünülmektedir.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın gelişebilmesi için devlet tarafından çeşitli teşviklerin olması gerekmektedir. Bu teşvikler modern ahır yapımı, yem fiyatlarında indirim ve iyi cins hayvan dağıtımı şeklinde olabilir.

Bölge arıcılığa çok uygun olmasına rağmen, bal üretimi oldukça düşüktür. Bunun başlıca nedeni arıcılığın eski yöntemlerle yapılmasıdır. Bunun için fenni kovan sayısının artırılması gerekir.

e. Ulaşımla İlgili Sorunlar

Araştırma bölgemizde ulaşım ile ilgili pek fazla sorun bulunmamaktadır. Bunda ilçenin kurulduğu alandan nisbeten düz olmasının yanısıra, ilçenin yakın tarihte yerleşme yerini değiştirmesinin de büyük rolü vardır. Adakale Mahallesi dışındaki mahalleler ilçe merkezine oldukça kolayca bağlanmaktadır. Ayrıca Adakale Mahallesi dışındaki mahallelerde arasokak ve yollar oldukça iyi olup, bir ilçe merkezi standartlarının üzerindedir. İlçenin merkez mahallesinde asfalt ve beton kaplama yollar oldukça yaygındır.

Adakale Mahallesi'nde ise konutlar oldukça karmaşık yapıda olup, sokaklar ve yollar oldukça kötü şartlardadır. Bunun için bu mahallede köklü imar planları yapılmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAP VE MAKALELER

- ATALAY, İ., 1983, Türkiye Vegetasyon Coğrafyası'na Giriş. Ege. Üniv. Ed.Fak.Yay. No : 19, İzmir.
- ATALAY, İ., 1986, Uygulamalı Hidrografiya. Ege Üniv. Ed.Fak.Yay. No: 38, İzmir.
- ATALAY, İ., 1987, Türkiye Jeomorfolojisi'ne Giriş. Ege Üniv. Ed.Fak.Yay. No: 9. İzmir.
- ATALAY, İ., TETİK, M., YILMAZ, Ö., 1985, Kuzeydoğu Anadolu'nun Ekosistemleri. O.A.E.Yay. Teknik Bültenler Serisi. No: 141, Ankara.
- CEYLAN, S., 1990, Göle İlçe Merkezi'nin Ekonomik Fonksiyonları. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1985, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Atatürk Üniv. Fen-Ed.Fak.Ders Notları 97, Coğrafya Böl. No. 17, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1989, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Atatürk Üniv. Fen-Ed.Fak. Yayın No : 98, Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1989, Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Atatürk Üniv. Fen-Ed.Fak.Yay. No : 99, Erzurum.
- DÖNMEZ, Y., 1984, Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları, İstanbul Üniv. Yay. No : 2506, Coğ. Ens. Yay. No: 102, İstanbul.
- ERİNÇ, S., 1984, Klimatoloji ve Metotları. İstanbul Üniv. Yay. No : 3278, Deniz Bilimleri ve Coğ. Ens. Yay. No : 2, İstanbul.
- GATTINGER, T.E., 1962, 1/500 000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası. Trabzon Paftası, M.T.A. Ens. Yay. Ankara.
- GÜNER, İ., 1991. Iğdır Ovası ve Çevresinin Beşeri Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- İNANDIK, H., 1965, Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş. İstanbul Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 42, İstanbul.
- KODAY, Z., 1991, Boçka İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv.Sosyal Bilimler Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- KÖSE, A., 1991, İspir ve Çevresinin Bölgesel Coğrafya Etüdü. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

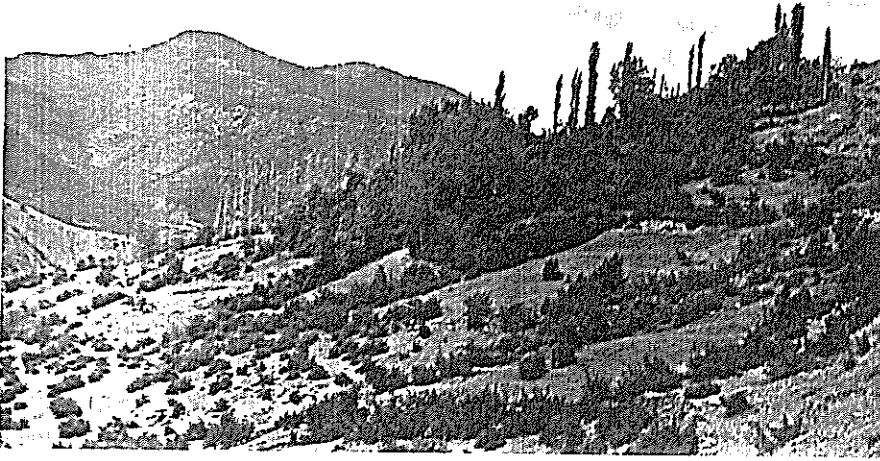
- ÖZGÜÇ, N., 1984, Beşeri Coğrafya'da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri. İstanbul Üniv. Ed.Fak.Yay. No: 2511, İstanbul.
- ÖZEY, R., 1985, Dumlulu ve Çevresinin Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- TARKAN, T., 1973, Orta ve Aşağı Çoruh Havzası, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bakımından Bir Bölge Araştırması, Atatürk Üniv. Yay. No : 37, Ankara.
- TIRAŞ, M., 1990, Yusufeli İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- TUNÇDİLEK, N., 1967. Türkiye İskan Coğrafyası. İstanbul Üniv. Ed.Fak.Yay. No : 1283 Coğ. Ens. Yay. No : 49, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., 1984, Beşeri Coğrafya'ya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul.
- YILMAZ, O., 1987, Tortum İlçe Merkezi'nin Gelişmesini Güçleştiren Başlıca Coğrafi Faktörler. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

BÜLTENLER, RAPORLAR VE HARİTALAR

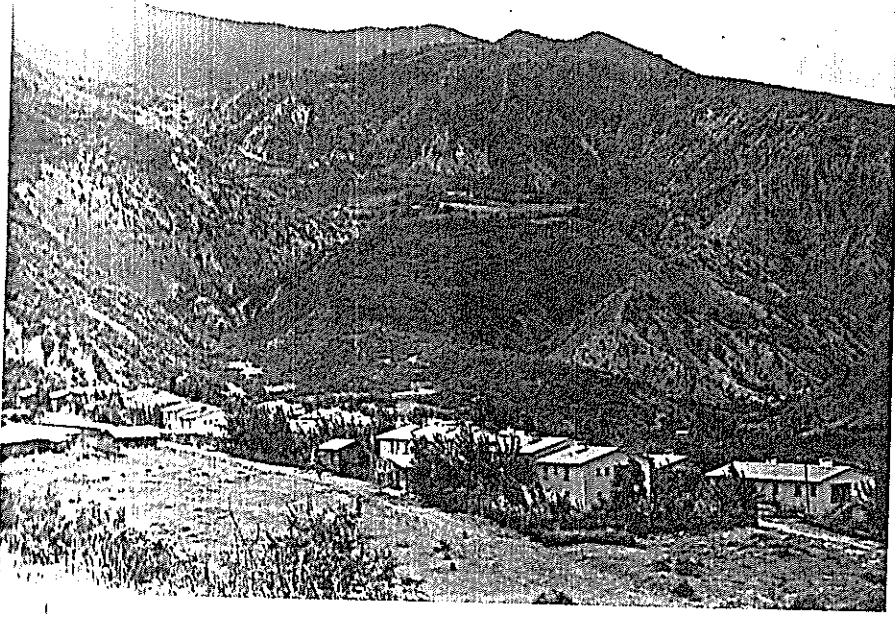
- 1935-1985, Başbakanlık D.İ.E.Genel Nüfus Sayımı Sonuçları. Ankara.
- 1958, 1/25000 Ölçekli Türkiye Topoğrafya Haritaları. Ardahan Paftası, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara.
- 1973, Artvin İl Yıllığı Ankara.
- 1974-1985, E.İ.E.İ. Akım Yıllıkları, Ankara.
- 1980, D.M.İ. G.M.Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Bülteni, Ankara.
- 1981, E.İ.E.İ. Çoruh Nehri Havzası Master Plan Raporu, Ankara.
- 1984, Çoruh Havzası Toprakları, Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları : 756 Raporlar Serisi : 94, Ankara.
- 1984, O.G.M. Ardanuç Dere Havzası, Ardanuç Avan Projesi, No : 635, Trabzon.
- 1986, İ.B.G.M. Ardanuç Belediyesi Jeolojik Etüt Raporu, Ankara.

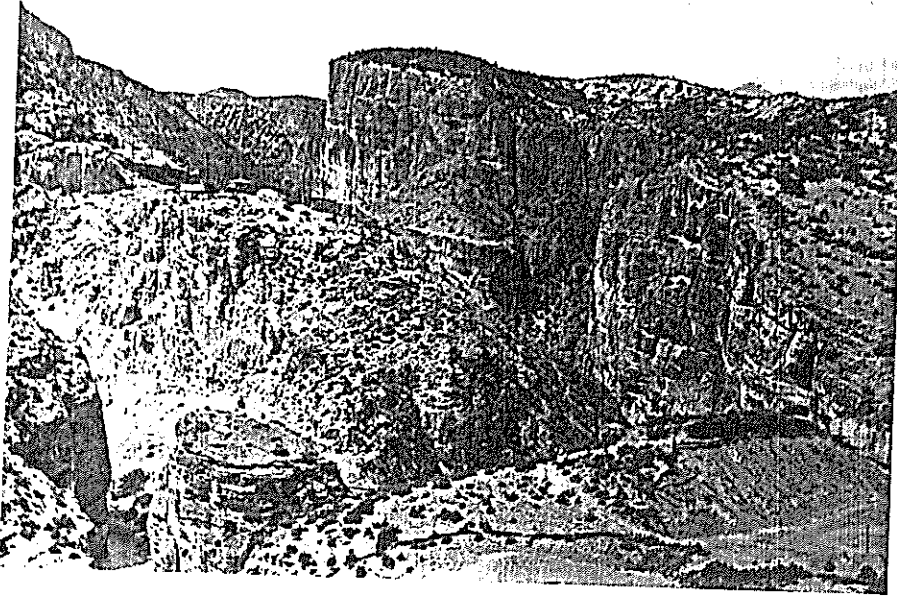
Fotoğraf 1. Ardanuç'u Artvin'e bağlayan Cehennem Deresi'nden görünüş.

Fotoğraf 2. Ankliya Mahallesi'nin doğusundaki heyalan sahasından bir görünüş.

Fotoğraf 3. Harmanlı Afet Evlerinden bir görünüş.

Fotoğraf 4. Cehennem Deresinin başlangıç kısmı.

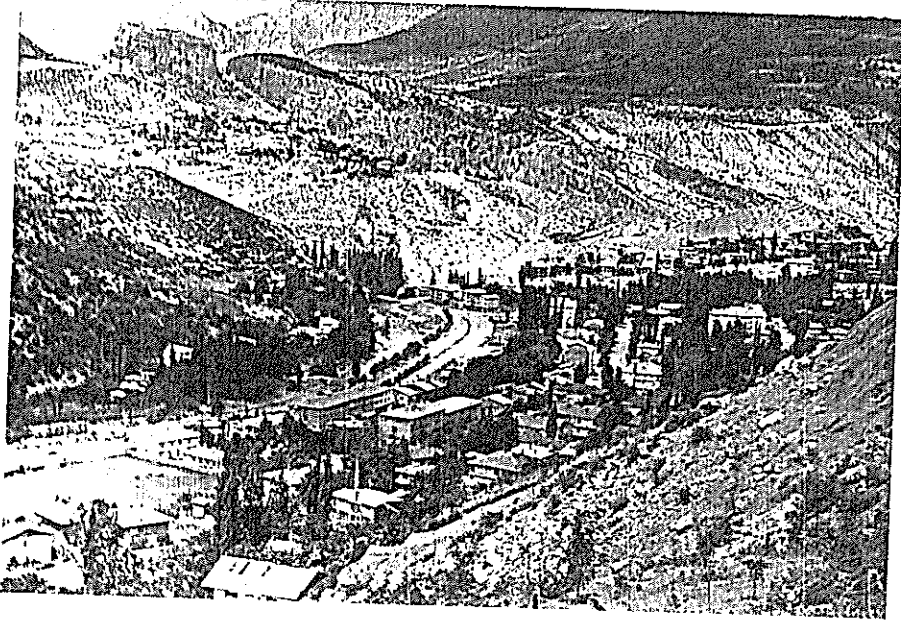
Fotoğraf 5. 34 Evlerden bir görünüş.

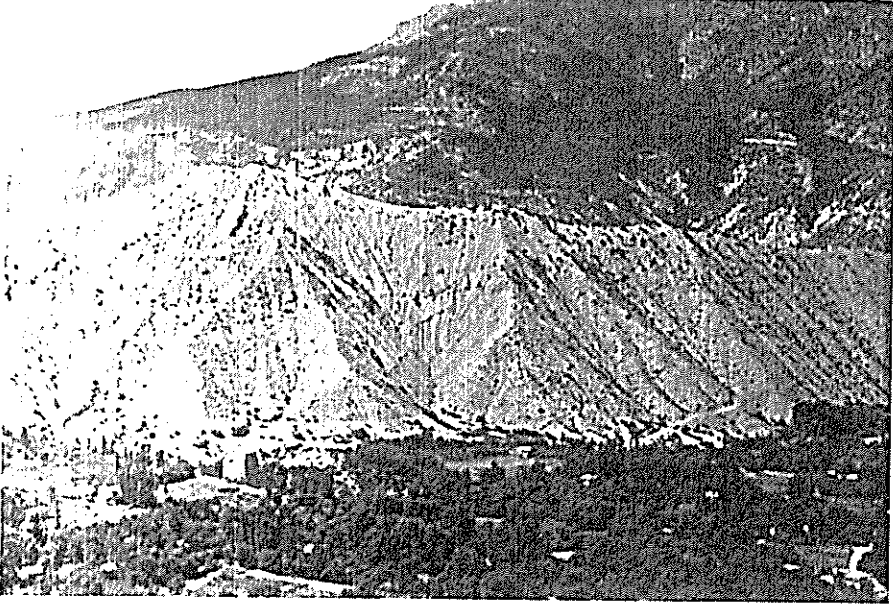
Fotoğraf 6. Ardanuç Kalesinden ilçe merkezinin görünüşü.

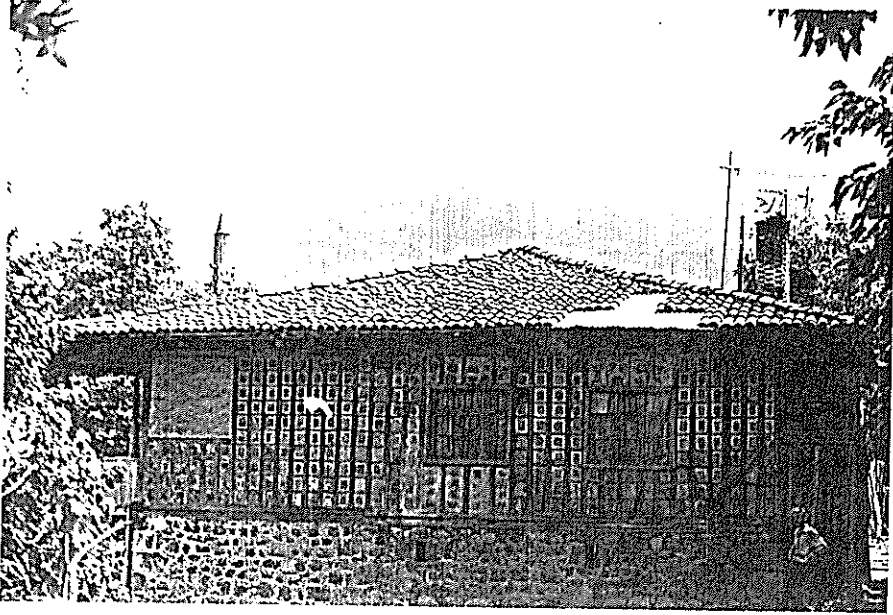
Fotoğraf 7. Sirtbaşı Mevkiinden bir görünüş.

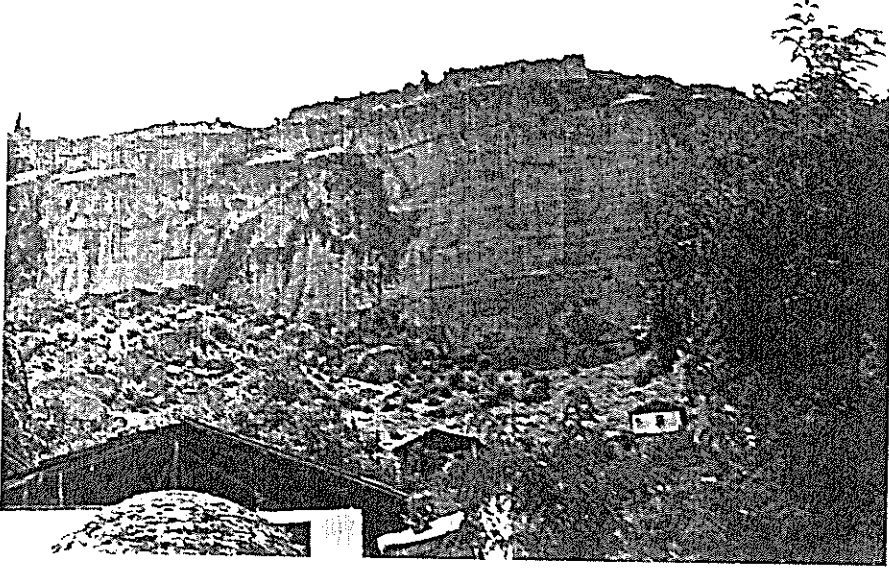
Fotoğraf 8. Merkez Mahallesi'nden bir görünüş.

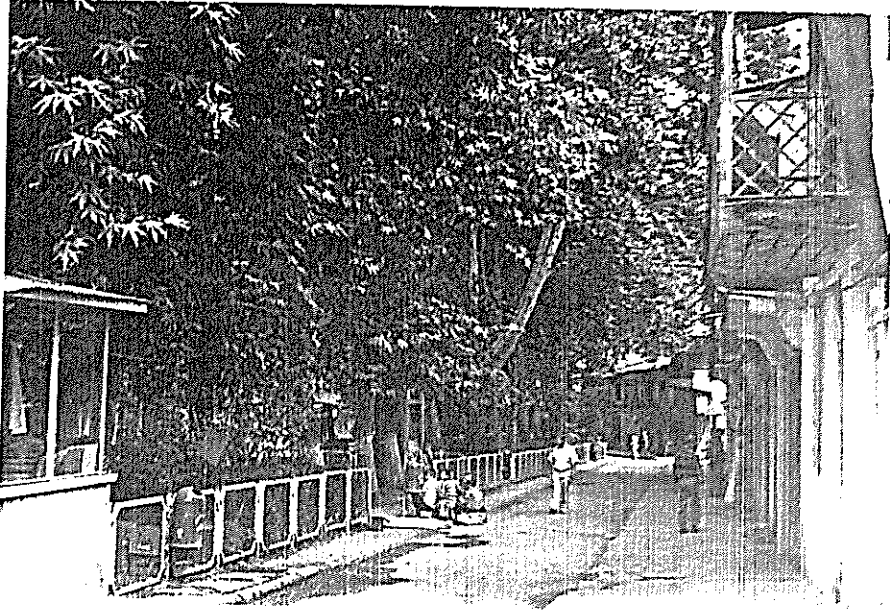
Fotoğraf 9. Ankliya Mahallesi'nden bir görünüş.

Fotoğraf 10. Adakale Mahallesi'nde eski tip bir ev.

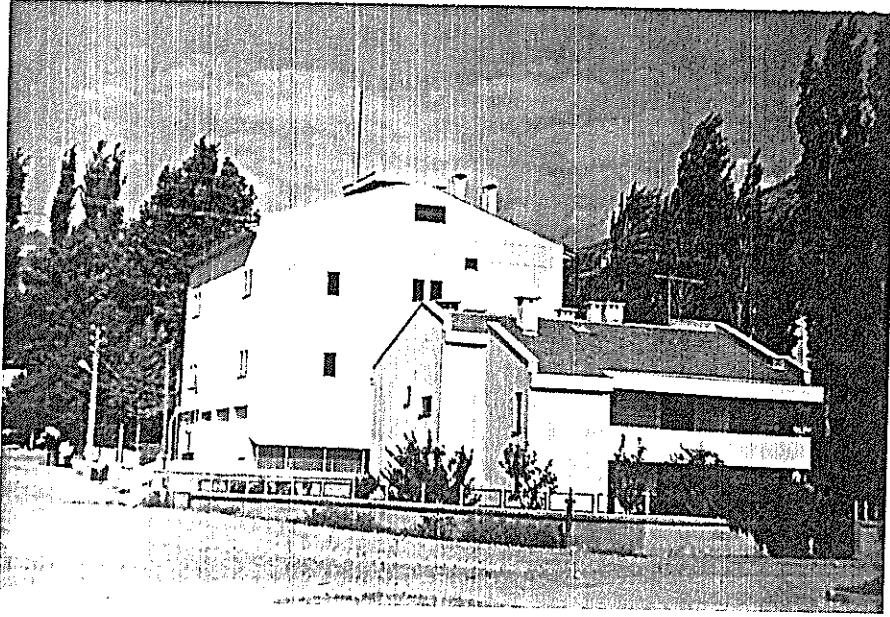
Fotoğraf 11. Ardanuç Kalesi'nden bir görünüş.

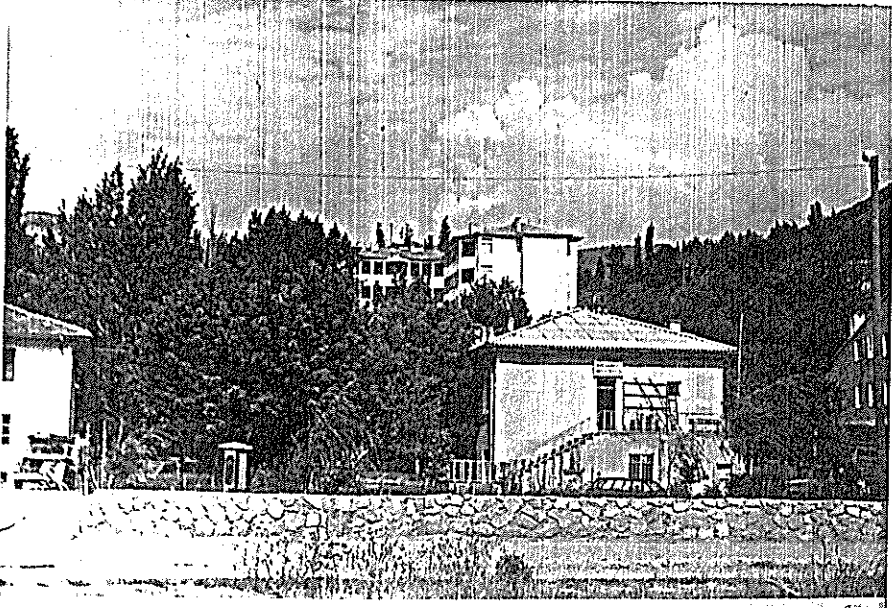
Fotoğraf 12. İlçe Merkezindeki çay bahçelerinden bir görünüş.

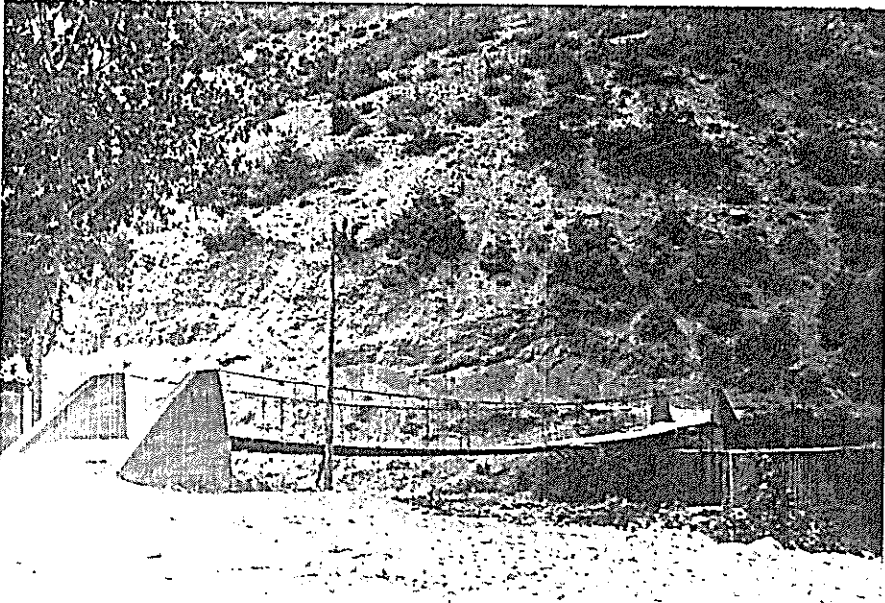
Fotoğraf 13. Minibüs terminalinden bir görünüş.

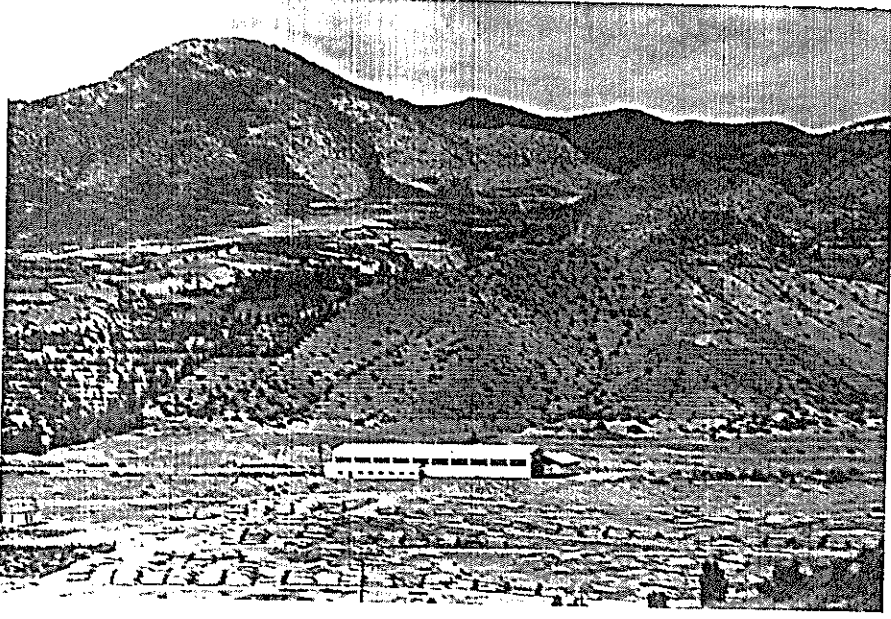
Fotoğraf 14. PTT binasından bir görünüş.

Fotoğraf 15. Ardanuç Belediye Binası.

Fotoğraf 16. Ankliya Deresi'nde bir asma köprü.

Fotoğraf 17. Meydanlar odun deposu.

Fotoğraf 18.Çevredeki Ormanlardan bir görünüş.